

ZOLTAI LAJOS.*

Sőregi János dr., a debreceni Déri-múzeum igazgatója, fáradságos kutatások alapján nagy gonddal és tudományos készültséggel szép könyvet írt Zoltai Lajosról. Nem egyszerű életrajz ez, hanem Debrecen utóbbi félszázadának jóformán egész szellemi képét feltünteti. Ezért különösebb figyelemre és érdeklődésre tarthat számot. Hogy Zoltai Lajos élettörténete, ha nagy vonalakban is, egy nagy magyar és ősi kultúrváros szellemi állapotának a megrajzolásához keretül szolgálhat, ez mutatja az ő kiváló egyéniségét és jelentőségét. Munkássága olyan nagyvonalú és terjedelmes, amely valóban ritkítja párját.

Zoltai eleven eszével és bámulatos szorgalmával alacsony sorsból emelkedett ki. A földesi szegény gyereket előbb egy református lelkész (Katona Endre) veszi pártfogásába és taníttatja a hajdunánási gimnáziumban. Majd a debreceni kollégiumban, mint szolgtatanuló, küszködik a tanulással és az étellel. Azután itt elvégzi a theológiát, de nem megy a lelkész-pályára. Közben ugyanis a megélhetés gondja megízelteti és megkedvelteti vele az újságírást. Sokirányú érdeklődésével, élénk temperamentumával, nyughatatlan lelkével és szép tollával ennek adja magát. Később városi levéltárnok lesz. Ettől kezdve bújja a poros aktákat, kutatja a letűnt mulat és mint életrajzírója mondja: „másfélévtized alatt az okmánykijegyzések céduláinak ezreit gyűjtötte össze, hogy azokból pihenést soha nem ismerő kutatószomját még 33 éven át kielégíthesse.” Ezt a nagymennyiségű szellemi tőkét egészben fel sem tudta dolgozni, pedig írói munkássága is szinte hihetetlen arányú. Tudományos szenvedélye azonban még tovább sarkalta. Belemerült a népismeret és régészet tanulmányozásába. Így nyert állást és munkát az akkor alapított debreceni városi múzeumnál, amelynek érdekében agítálni, tenni és fáradni soha sem szűnt meg. Ekkor már a levéltárak és könyvtárak búvárlása mellett Debrecen hatalmas kiterjedésű birtokának határait is kutatta és ásatta. Tartóz-

* *Zoltai Lajos élete és működése. 1861—1939. A debreceni múzeumi gondolat története.* 54 képpel, két műlappal. Írta Sőregi János. Debrecen, 1942. 8° 174 l.

kodó, visszavonult, szerény életet élt, de rendkívüli munkásságával a másokért, városáért, az irodalomért, a tudományért önmagát megüresítő ember példaképe. Egy múzeumra valót gyűjtött és egy könyvtárra valót írt össze. A kormányzó signum laudisszal tüntette ki, a debreceni egyetem bölcsészeti kara díszdoktorai közé avatta. Szélesebb körben kevéssé ismerve halt meg, de úgy éi majd a történelemben, mint Debrecennek, a magyar irodalomnak és tudománynak egyik kiválóan érdemes munkása.

Zoltainak itt nagy vonásokban vázolt életét Sőregi János meglepően gazdag tartalommal töltötte ki művében. Debrecen több mint félszázados politikai, társadalmi, közművelődési, közgazdasági és irodalmi életmozgalma tárul fel benne előttünk. Mert Zoltai mindebben tevékeny részt vett. Mindenütt ott volt, folyvást tanult, ismereteit, tapasztalatait gyarapította és azokat állandóan a közjóra fordította. Egyik írónk (Kardos Albert) találóan „közhasznú ismeretek tára”-nak nevezte, egy másik (Móricz Pál) pedig „a szent magyar mult legdúsabb kincstárosa”-ának. Alig van olyan tudomány, amiben ne működött és értékes dolgozatokat ne írt volna. Historikus, genealogus, archaeologus, sociologus és sociografus, közgazdász, topo-, geo-, ethno- és kartografus, folklorista, zsurnalista, sőt még rajzoló művész is egyszemélyben. Sőregi különösen fejlődő, ifjú korával foglalkozik behatóan. Férfi- és öregkorának munkásságáról inkább csak áttekintést nyújt. De 1882-től kezdve összeállította dolgozatainak lehető teljes jegyzékét, amely neki, — ahogy Sőregi írja, — kétségtelenül a legjobb és leghívebb arcképe. Nemcsak az ő csodás termékenységu szellemi munkásságát mutatja ez a jegyzék, hanem a hazai irodalomnak is szolgálatot tett vele a szerző, aki sok és fáradságos kutatással állította össze ezt, melyhez hasonló kevés van a magyar irodalomban. Benne látjuk átpillantásban Zoltai szellemi erejének lapokban, folyóiratokban, jelentésekben, könyvekben megjelent írói, rajzoló- és festőművészi megnyilvánulását. A végén ott van kéziratban hátrahagyott tudományos dolgozatainak, térképeinek és helyszínrajzainak felsorolása is. Zoltai tüneményes munkásságának mennyiségéről fogalmat nyerhetünk abból, hogy Sőregi könyvében dolgozatainak lelőhelyükkel való pusztasorsolása 36 lapra terjed. Önállóan megjelent műveinek száma 69.

Zoltai a hírlapírás terén tűnt fel először s évtizedeken át itt működött, mint hírszerző és feldolgozó, aztán belső munkatárs, végül három ízben is szerkesztő. Érdekesen és tanulságosan adja elő Sőregi hírlapírói munkásságát. Eközben elsőül ad képet Debrecennek múlt századvégi hírlap-irodalmáról. Zoltainak az újságírásban főként Gáspár Imre,

Vértesi Arnold, Szana Tamás voltak a mesterei. Szorosabb kapcsolatba lépett az akkor debreceni lapoknál dolgozó több, nevesebb íróval (Krudy Gyula, Móricz Pál, Vértessy Gyula, Szini Péter). Szabolcska benső barátja volt. Ady Endre és Móricz Zsigmond szárnypróbálgatásait ő közölte először lapjában. Minderről nagybecsű, hiteles adatokat találunk Sőregi könyvében, mely ily módon az irodalomtörténetnek is forrásul szolgál. Zoltai nemcsak kitűnő hírszerző és feldolgozó, hanem később jelentős közíró, szélsőségekre soha sem hajló, megfontolt szerkesztő volt a kormány debreceni napilapjainál (Debreceni Ellenőr, Debreceni Reggeli Újság). Ott látjuk minden szép és jó ügy lelkes harcosai között. Ekés tollával, nyomatékos cikkeivel hatásosan küzdött a debreceni egyetem és a Csokonai Kör létrejövetele érdekében. Ez utóbbinak aztán egyik legmunkásabb, legodaadóbb tagja és osztálytitkára lett. Rendkívüli szerénységével mindenütt csak a háttérben maradt, szinte személytelenné tette magát, de szelleme fennén világolt, a debreceni kemény földben utat tört s nem egyszer irányított is. Az az idő, amit a debreceni hírlapoknál töltött, azért is nevezetes, mert akkor kezdte írogatni és a lapokban közölgetni Debrecen múltjából azokat az értékes történeti dolgozatokat, melyekhez az adatokat a város levéltárából és a kollégium könyvtárából hangyaszigorral gyűjtötte össze. Tele vannak ezekkel a debreceni hírlapok. Ő kutatta fel Petőfi apósának, mint debreceni civisnek adatait s küldte fel Déri Gyulának, az Egyetértés h. szerkesztőjének (1899). Maga is írt erről lapjában, úgyszintén Petőfi fiáról, Zoltánról is. Felfedezte és közzétette gr. Széchenyi Istvánnak Debrecen városához írt leveleit.

E század elején megvált a hírlapoktól. Mint városi múzeumőr megélhetését biztosító állást nyervén, ekkor kezdette meg igazán sokirányú, tudományos írói munkásságát. Főleg Debrecen politikai, egyházi, művelődési és gazdasági történetével foglalkozott tüzetesen. Kutatásai nyomán számos, addig ismeretlen történeti tényt hozott napfényre és sok homályt derített fel. Különösen azóta tárta fel Debrecen múltjának rejtett kincseit, amióta megnyílt előtte a város titkos levéltára. Alapos dolgozatait most már a tudományos szakfolyóiratok (Magyar Gazdák Szemléje, Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, Magyar Nyelvőr, Turul, Múzeumi és Könyvtári Értesítő) is sorban közölték. Egymásután jelentek meg önálló dolgozatai is, melyek közül a legterjedelmesebb: *Debrecen a török uralom végén* (1905). Ebben a város 1662—1692. év közötti háztartását új adatok nyomán az egész hazai gazdaságtörténelemre tanulságosan ismertette. Forrásértékű, kitűnő részletműveit a gondos, minden aprólékosságra kiterjedő historiai positivizmus jellemzi, melynek öbenne kiváló

képviselőjét és munkását tiszteljük. E helyen főként irodalomtörténeti búvárkodásait és azoknak jelentős eredményeit emeljük ki. Felkutatta Csokonai szülőházát, származását, családfáját, kiadta apjának naplóját, írt szüleiről ismeretlen, érdekes dolgokat. E folyóirat hasábjain is jelent meg egy dolgozata Csokonai családjáról (1905). Megtalálta Kölcsynek debreceni tanulókorában való lakását s buzgón fáradozott e háznak emléktáblával való megjelölése érdekében. Vörösmarty 1849-iki debreceni lakóházának fölfedezése és ottani életének leírása szintén az ő érdeme. Egy tanulmányában hiteles adatok alapján tüntette fel báró Eötvös József debreceni származását és elődeit. Ő adta Jókainak *Egelyiúró aszszonyszív* c. regényéhez a történeti adatokat. Részletesen megírta Komáromi Csipkés György bibliafordításának viszontagságos történetét. Debrecennel és kollégiumával kapcsolatos művelődés- és irodalomtörténeti tanulmányainak se szeri, se száma. Bőséges tárház mindez az utókor írói számára. Sajnos, legnagyobb műve, melyen évtizedekig dolgozott (*Debrecen helyrajzi története*), kéziratban maradt utána s kiadásra vár.

A vérbeli szaktudós pontosságával és buzgalmával írta meg Sőregi János a debreceni városi múzeumnak, majd az ezzel egyesült Déri-múzeumnak keletkezését és fejlődését. Előzőleg a debreceni műgyűjtés múltjáról szól. Az elsorolt és tárgyalt műgyűjtők szép száma (Sinai Miklós, Kazay Sámuel, Nagy Gábor, Fáy János, Kalós Mózes, Lugossy József, id. Révész Imre) és gyűjteményük értékes volta a debreceni kollégiumból kiáramló magasabb tudományos- és műérzéknek beszédes bizonyossága. Közülök az országos híré Fáy János, polgármester életére és gyűjteményére vonatkozó aktákat is a fáradhatatlan Zoltai szedte össze és dolgozta fel kimerítő részletességgel. Böven tárgyalja Sőregi, hogy mit tett Zoltai a múzeumok érdekében az író- és tanácskozó asztalnál, az életét is veszélyeztető sikeres ásatásai által, a városi és a Déri-múzeumban végzett alapos és szakszerű rendezéssel. A lelkiismeretes, éjt-napot eggyé tevő munkás, a szívével és eszével egyaránt dolgozó tudós nagyszerű képét látjuk itt is. Írói ere és kedve olyan erősen buzgott, hogy mikor nyugalomba vonult is (1929), egymásután, sőt még nagyobb lendülettel írogatta, közölgette és adogatta ki értékes munkáit. Különösen sok becses forrástanulmánya jelent meg a *Debreceni Képes Kalendáriumban*, melyet több ízben és több éven át szerkesztett. Főként az ő nagyszámú, tudományos dolgozatai emelték ezt a naptárt hazánk igen gazdag tartalmú évkönyveinek a sorába, mely valóságos kincsesbánya több mint 40 esztendő óta Debrecen életére és történetére vonatkozólag. Tudományos értékű és jelentőségű.

Sőregi János művével nemcsak Zoltainak emelt mara-

dandó emléket, hanem a magyar irodalmat is becses munkával gyarapította. Zoltait illető, összefoglaló megállapítását nagyon jellemzőnek találom és végül ideírom: „Zoltai az új Magyarország legkitartóbb, úttörő harcosa volt; olyan szótlan, szerény küzdő, aki kortársai között egyszerű rögtörő, gyomnyövé napszámos számba ment, de akit majd a kései utókor a debreceni Nagytemplom felett forgó csillagtestek közé fog sorozni méltó érdeme szerint”.

S. SZABÓ JÓZSEF.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MINT KATONA.

(Negyedik, befejező közlemény.)

5. Szolgálat az 5. huszárezredben.

(1815. márc. 1-től, 1820. ápr. 15-ig.)

Az 1813—14-i hadjárat befejezte, szardiniai kiküldetése után 1814. júniusában hazatérve, Széchenyi legnagyobb-részt Bécsben tartózkodott, pihent és olvasott, majd mint a bajor király mellé beosztott kíséret egyik tagja a Bécsben kezdődő kongresszus mulatságaiból, élvezeteiből kivette a maga részét. Mint jószágigazgatójának okt. 21-én írja, reggeltől estig mulatságoktól el van gyötörve s már majdnem bódult. De csak november végéig maradt Bécsben, ezután hg. Metternich kancellár megbízásából Nápolyba utazott, hogy ott megfigyelje, milyen a magatartása Murat nápolyi királynak. Széchenyi csöbörből-vödörbe jutott. Itt is mulatságok, dáridók vártak reá, tovább folytatta a bécsi életet.

Még Nápolyba utazása előtt (1814. december 1.) áthelyezését kérte az 5-ik (György angol régensherceg nevét viselő) huszárezredhez.³⁴ Hivatalosan csak 1815. márc. 1-én veszi ugyan az ezred létszámába, de Széchenyi 1814. decemberében mint az ezredhez tartozó keresi fel ezredét Bolognában. Utjában a Lombardiában levő, legnagyobbbrészt magyar ezredek állapota felháborítja. Bolognáig 800 katona közt 200 fr-tot osztott szét könyörületből, hogy éhen ne haljanak. Ilyen hadsereg, elmélkedik Széchenyi, nem harcképes. A hadsereget békében kell kiképezni a fegyvernemek szerint, helyre kell állítani a régi fegyelmet, rendet és függelémérzést. A közkatonát meg kell tanítani kötelességére, a vesztélyre, a becsületre és a halálra. A katonaságot nagy megkülönböztetéssel kell kezelni, mert a néhány háborúban résztvett derék közkatona hübb szolgája hazájának, mint az ügyvédek és az írással foglalkozók.³⁵ Ajándékkal nem lehet a

³⁴ Gr. Radetzky József, az 5. huszárezred másodtulajdonosa, 1815. febr. 10-i jelentése szerint Széchenyi kérelmezte az ezredbe való áthelyezést.

³⁵ Akkor ezek nagyobbára mentesek voltak a katonai szolgálat alól.

közkatonát megfizetni és vele elfeledtetni, hogy mit kellett a katonaruhában elszenvednie és e mellett vitézül harcolnia. Ezért, írja tovább Széchenyi, előtte a katonaság az egyetlen kívánatos pálya, de sajnos, könnyes szemmel be kell vallania, hogy a jelen körülmények közt nem maradhat sokáig katona, mert meggyőződése ellen már nem tud cselekedni és lelkiismeretesen szolgálni. Kifejti továbbá, hogy az a jó parancsnok, aki katonáit a háborúban jól élelmezi és ruházza, s ha a seregben jó szellem van és sok jól fizetett tiszt vezeti a csapatokat, az ilyen hadsereg helytáll. Kívánatos az is, hogy olyanok legyenek a vezérek, akik ismerik az ezredeket és már békében begyakorolták. 5—6 év alatt bármely nemzetiségű csapat katonáit egyformán jó katonákká lehet kiképezni, természetesen mindenkit a maga módja szerint, egyeseket a saját bátorságuk és önérzetük, másokat a vas fegyelem, az elrettentő büntetés, a vallás stb. útján. Az egyetlen hadművelet szerinte: jól harcolni s a hadiművészetben csak két szabály megtartása vezet a győzelemre:

1. a csapatok jósága, t. i. ha a csapat bátran, mozgásai-ban gyorsan, a veszélyben kitartóan harcol;

2. a terep jó kihasználása, t. i. hogy sok helyen egy emberrel kettőt kell foglalkoztatni, majd azután előnyös helyen kétszeres erővel kell az ellenséget megtámadni és minden esetben, még a legderekabb ellenséggel szemben is el kell döntení a csatát. Az elsáncolást teljesen helyesnek tartja, de nagyon fontos a kedvezőtlen terepnél a bátor szív és a halálig való kitartás.

Széchenyi Nápolyban csak 3 hónapig maradt. Ekkor nagy esemény történt. Napoleon 1815. márc. 1-én elhagyta Elba szigetét és Franciaországba vonult. A franciák melléje állottak. Az európai szövetséges államok újból hadjáratot indítottak ellene. Murat nápolyi király 1814-ben Ausztriával szövetséget kötött, megtarthatta trónját. Most Napoleon pártjára állott és vissza akarta állítani Napoleon egységes olasz királyságát. 1815. márc. 17-én megkezdte harcát az osztrák sereg ellen, s úgyszólván akadálytalanul elérkezett a Pó-vonalig.

Az Olaszországban levő osztrák seregnek vezére eleinte br. Frimont János tábornagy, olaszországi hadparancsnok, majd amikor Frimont a franciaországi sereghöz osztott be, br. Bianchy Frigyes altábornagy volt. Murat ellen két oszlopban indult meg a harc.

Széchenyi már márc. 11-én távozott Nápolyból, hogy ezredébe bevonuljon. Márc. 28-án már Milanó-ban van, s kéri atyja támogatását, hogy felszerelhesse magát. Megemlíti, hogy drága pénzen lovat vett gr. Bubna Ferdinand altá-

bornagytól, mert hát mint huszárkapitány nem ülhet Milánóban a korcsmában, amikor ezrede már előörsön teljesít szolgálatot. Nem kis lemondással vigasztalódik, hogy megtakarított aranyain málhanyergeket és zsákokat kellett vásárolnia, holott ezt a pénzt angliai útjára akarta fordítani, hogy tapasztalatokat szerezzen és művelődjék. Atyja segítségével mindennel felszerelve magát, ápr. 3-án Bologna felé igyekezett ezredéhez. Noviig jutott s ezrede már előörsi csatározásban volt a nápolyi sereg ellen. A vele egyidőben útnak indított lovai azonban még nem érkeztek meg, szolgálati lovat nem tudott szerezni, azért visszatért Carpiba s itt egyelőre az ezredesi osztály 2. századának egyik szárnyát vette át, mert számfeletti kapitány volt s előtte még két kapitány volt rangban idősebb. Mindig előörsön volt és állandóan menetelésben. Jól érezte magát, s mint írja, az 1913—14. hadjáratban többet szenvedett 1 nap alatt, mint itt egy héten át, mert ez a háború inkább vendégséghez hasonlít, oly pompás és gazdag az ország, és oly selejtesek a nápolyi katonák. Ápr. 15-én pénzegyességet kötött a 2. század kapitányával, Horváth Jánossal és átvette tőle a századparancsnokságot.

Bianchy csapatai ápr. elején elfoglalták Carpit, ápr. 16-án a Panaro folyóig, 16-án Bolognáig jutottak. Innen az 5. huszárezred gyors menetben Firenzén és Perugián át Foligno felé hatolt. Április 28-án parancsot kapott Tolentino elfoglalására. Széchenyi folytonos menetelésben az elővéden volt. Április 25-én leesett lováról és nagyon megütötte magát, úgy, hogy 3 napig el kellett hagynia századát, de ápr. 30-án postakocsin igyekezett századát elérni, mert azt remélte, hogy útközetre kerül a sor. Úgy is volt. 30-án reggel megtámadta Folignót, több foglyot ejtett, majd Macerata felé felállította az előörsöket. Ugyan e napon vonult fel az ellenség 3 osztály huszárral. Az ellenséges különítmények folyton, de sikertelenül támadták Széchenyinek előörsön levő századát. Az erőltetett menettől, az állandó előörsi szolgálattól és csatározásoktól a század ki volt merülve, úgy, hogy a dandárparancsnok leváltotta. Május 2-án a harc-vonalban van Széchenyi századának egyik szárnyával és a lovasüteggel, mellette Souvent kapitány volt elhelyezve századának két szakaszával és gr. Batthyány B. János alezredes egy század második szakaszával. Hárman együtt a harc-vonal jobb szárnyát alkották. E viszonylagosan csekély erővel szemben vonult fel egy 6 századból álló ellenséges huszárezred s a pusztító ágyútűz ellenére mind közelebb jutott. Ekkor hirtelen megszűnt az ágyúzás. A síri csendben a baloldalon lévő Széchenyi támadót fúvatott, példáját követve két társa is a középen és a jobb szárnyon. A huszárok

nagy rivalgással az ellenségre rontottak. Széchenyi huszáraival vágatásban kanyarogva oldalba fogta az ellenséget. Lova a lövöldözéstől, erős lovaglásban megvadult, s az ellenség közé rontva, nem volt megfékezhető, fogságba jutás veszélye fenyegette, mert az ellenség körülvette. Egyik közvitéze, Szilágyi Márton egy társával segítségére sietett és a tömegből kivágta Széchenyit. Ugyanez a Szilágyi rárontott az ellenséges huszárezred ezredesére és hatalmas vágással halálra sebezte úgy, hogy leesett lováról. Az oldalt és élből való támadásnak megvolt az eredménye, rövid percek alatt szétverték az ellenséges ezredet, úgy, hogy kevesen tudtak visszamenekülni gyalogságuk védelme alá. A harcmező telve volt halottakkal, sokan fogságba jutottak és sok lovat zsákmányoltak. A célt elérték, mert mögöttük saját gyalogságuk nyugodtan visszavonulhatott a kitűzött helyre. Murat azonban nagyszámú gyalogsággal támadott ezután s visszaszorította az osztrák sereget.

A csata második napján, máj. 3-án az 5. huszárezred pihent, csak este kellett ismét támadniok, amikor az ellenség megkezdte visszavonulását. Széchenyi századával az országháton Arancia felé vonult, két másik század követte, majd a visszavonuló ellenség utóvédjét minden oldalról megtámadták és szétverték, sokat fogságba ejtettek, sokan fegyvereiket eldobva elmenekültek.

Május 4-én folytatták az ellenség üldözését. E nap gr. Starhemberg dandárparancsnok megbizta gr. Batthány alezredest és vele Széchenyi kapitányt, hogy Maceratát megkerülve szállja meg a Civita nuovai utat. A feladatot teljesítették, visszavetették az ellenséges elővédet Maceratán 700 foglyot ejtve (ezek nagy részét és egy 12 fontos ágyút Széchenyi fogott el), megakadályozták azt is, hogy az ellenség két csapata egyesüljön. Az ezred zöme ezután szétverte az ellenséget. Az ellenség újból egyesült maradvékát máj. 14-én Castell Sangrónál Eötvös János és gr. Széchenyi kapitányok két század huszárral és egy vadászszázaddal újból megtámadták és rövid 10 perc alatt szétverték. Az ellenségnek csak egy zászlóalja állott ellen. Itt történt meg az, hogy Széchenyi alól kilőtték a lovat s az ellenség egy része körülfogta. Ekkor is Szilágyi Márton közvitéz mentette meg, mert átadta lovát, maga pedig gyalog kivágta magát a gyűrűből,³⁶ s abba a helyzetbe juttatta, hogy a támadást sikeresen befejezze. Ezután a dandárparancs-

³⁶ Széchenyi a háború befejezte után századával igazolta a közvitéz hőstetteit s néhány szóval maga is megemlíti, hogy többször mentette meg életét. Ezzel a bizonyítvánnyal kieszközölte, hogy Szilágyi Márton 1826-ban megkapta az arany érmet. Nemsokára szolgálatába is fogadta Szilágyit.

noka megbízásából az ellenség vezéréhez, Carascosa tábornokhoz kellett mennie, hogy katonai egyességre szólítsa fel, ha pedig ez nem sikerülne, hogy megtudja az ellenség visszavonulási útját. Carascosa hajlandó volt az egyességre, de két tábornok társa ellenezte s még egy ellenállás megkísérlését tervezték. De ez alkalommal is vereséget szenvedtek, úgy hogy máj. 20-án Carascosa Széchenyi előőrseinél jelentkezett, innen Casablancaba vezették s megkötötték vele a fegyverszünetet. Amint Capuában ezt megtudták, a nápolyiak fellázdak s biztosan megölték volna Carascosát, ha br. Mohr tábornok Széchenyi századával a várba nem ront és helyre nem állítja a nyugalmat. Május 22-én már Nápolyban voltak, I. Ferdinánd elfoglalhatta trónját. 1816. júl. 14-én az osztrák hadsereg több tisztjét kitüntetésben részesítette. Ekkor kapta Széchenyi a Szent Ferdinánd-rend és érdemrend kis keresztjét. Dandárparancsnoka, gr. Starhemberg Gundacker tábornok a vitézül harcoló tiszteknek máj. 30-án felszólítás nélkül bizonyítványt állított ki a harcban tanúsított magatartásukról. Széchenyiről megírja, hogy parancsára a torentinói ütközetben a tízszeres ellenséget megtámadta és ezt oly ügyesen és határozottsággal teljesítette százada élén, hogy kevés másodperc alatt az ellenséges lovasságot zavarba hozta, s bár Széchenyi megsérült,³⁷ az ellenséget a gyalogságig verte vissza. A maceratai harcról pedig kiemeli, hogy Széchenyi támadásának következményeképpen az ellenség poggyásza legnagyobb részének hátrahagyásával mellék úton a legnagyobb rendetlenségben menekült el, és ez nagyban előmozdította a maradék sereg teljes felbomlását. A castellsangroi harcról pedig kijelenti, hogy a nagyobb számú ellenséget a legbátrabban, különös hidegvérűséggel és elhatározottsággal támadta meg és teljesen szétugrasztotta.³⁸

Kétségtelen, hogy Széchenyi vitézül harcolt, mindig előljárt az ütközetben; jól érezte magát a csapatnál, jobban mint 1813—14-ben futártishti alkalmazásában. Éppen ezért nem örült edesatyja hírének, hogy nővérei kieszközölték, hogy ismét hg. Schwarzenberg tábornagy mellé került futártisztnek. Minden érvet felhasznált, hogy ne kelljen elmennie: Háromszoros áron lovat, drága pénzen századparancsnokságot vett és most innen, amikor mindig elől van a harcban, egyszerre eltávozzék futártisztnek „igazi száználomra méltó teremtménynek”. Ezt nem teheti, tegye meg

³⁷ Atyjának azt írja máj. 6-án, hogy lova erősen megsebesült, csákJa nagyon megsérült; maga pedig 2 lapos vágást kapott.

³⁸ A bizonyítványt Széchenyi hiteles másolatban is kiállíttatta nyilván azért, mert a katonaságnál felhasználta.

Schwarzenberg szárnysegédnek, ez előléptetés volna és mentségül szolgálna számára. Csak akkor engedett, amikor a harc befejeződött. Nehogy az ezredbe kelljen vonulnia, a borzalmas semmittevésbe, ekkor készséggel elfogadta, hogy Schwarzenberg tábornokarába vonuljon be. Június elején Bécsben van, s itt nagyon meggyengült egészségeinek helyreállítására június második felében és júliusban gyógykezelés alatt állott. Amikorra egészsége helyreállott a Napoleon ellen indított újabb háború Waterloonál 1815. jún. 18-án eldőlt és rövidesen véget ért. Széchenyi szeptember 9-én indult útnak Párizs felé, hogy Párizsban jelentkezzen hg. Schwarzenbergnél és Metternichnél, hogy előléptetést, szabadságot és útlevelet kérjen. Szept. 21-én jelentkezik a fővezérnél és Metternichnél, de mint atyjának írja, kegyesen fogadták, de előléptetésről szó sem lehet, mert a császár még a hadnagyi kinevezéseket is fenntarja magának, s mivel a háború befejeztével a fővezér kísérete is szétoszlik, ő pedig mint egy bolond nem akar ezredéhez bevonulni, 3 havi szabadságot kért és kapott, hogy Angliába utazhasson. Most már nem dicséri oly nagyon Schwarzenberget, sőt meglehetősen gúnyos jellemképet ad róla.³⁹

1816. január 2-án ismét Bécsben van, s itt Schwarzenberg ígéretére támaszkodva meghosszabbíttatja szabadságát 1816. aug. 20-ig, majd ennek lejártával újabb egy évre, 1817. aug. 20-ig.

Ekkor különös eset történt. Nem várta meg szabadsága leteltét, hanem Hunyady Gabriella grófné iránti szerelmének hatása alatt már májusban bevonul ezredébe, hogy az imádott nő közelében lehessen. Itt marad ezredénél 1817. végéig. Itteni katonai működéséről nem nyilatkozik, csak egyetlen egyszer, 1830-ban aldunai útjában, látálmait jellemezve megvallja botlásait és hogy voltak oly események életében, amelyeket nagyon szégyenlett. Ezek közt megemlíti azt, hogy Milánóban egyszer századát gyalogosan kellett vezényelnie, de megakadt és szívesen a föld alá bújt volna.⁴⁰

1818-ban Bécsben van és többé az 5. huszárezredbe nem vonul be, hanem előbb rövidebb szabadságot eszközöl ki, majd keleti utazásra 1819. május 1-ig egy évi szabadságot kér és kap s ezt meghosszabbíttatja 1820. május 1-ig.

Az 5. huszárezrednél 5 évet 1 hónapot és 15 napot volt létszámban s ez idő alatt kétszer teljesített szolgálatot: 2 hónapot a harctéren, mindig az első vonalban (1815. ápr.—máj.) és kb. 8 hónapot békében a csapatnál (1817. május—

³⁹ Naplók I. k. 134 l.

⁴⁰ Napló, 1830. júl. 29-én. I. k. 90 l.

dec.) összesen tehát 10 hónapot. Sok nyomot találunk leveleiben és naplójában, amelyek azt bizonyítják, hogy a béke-szolgálatot unalmasnak találta, az előjárókat kicsinyeseknek tartotta és katonai tudásuktól sem volt elragadtatva.

6. Szolgálat a 4. (Hessen—Homburg) huszárezredben.

(1820. ápr. 16. — 1826. ápr. 15-i kilépéséig.)

Szabadsága 1820. május 1-ével lejárt, de Széchenyi nem vonult be a 4. huszárezredbe. A két évi szabadság és független élet után nehezebb esett a bevonulás, atyja rábeszélésére azonban rászánta magát erre is. Azt jósolta atyja, hogy az új ezred világos zöld ruhája szerencsét (előhaladást) hoz számára. Ameddig lehetett, késlekedett, úgy, hogy csak a bécsi hadparancsnok külön parancsára jelentkezett július havában ezredénél, Debrecenben. Tisztjei nem igen tetszettek neki, annál inkább a század legénysége. A debreceni erdőben megvendégelte őket borral és szalonnával s ekkor fesztelen viselkedésük, lelkesültségük áradozó hazafias érzelmeket vált ki belőle. A katona-élet egyáltalán nincs inyére: nincs megelégedve a katonaság magatartásával, mert a régi szokások abbanhagyásával rosszabbodott ruhájuk, de a fegyelem is; nincs megelégedve a lélektelen, unalmas gyakorlatokkal, több tervszerűséget, katonai szellemet kívánt, azaz egészséges tudást, jó lovakat, mert ezek a jó hadsereg alapfeltételei. A jó gyakorlás fontos célja az, igyekezzék a katona szellemét és szívét ahhoz szoktatni, hogy becsületét és dicsőségét még az életnél is becsebbnek tartsa. A békében ez úgy érhető el, ha a katonai becsület magasztosságát és az élet lebecsülését mindenkinek fölé emelik. Nem tetszett neki a parancsnokló tábornok, mert példában mutatta be, mi a kicsinyesség, nem tetszettek az alsóbb rendű tisztek sem szolgálattelkéségük miatt. Az összpontosított gyakorlatokon sok kifogása volt a táborozás ellen, habár ő maga kényelemmel, sőt kályhával ellátott sátorban lakott elkülönítve, amiért meg is szolták Széchenyit. A főhadparancsnok eljárását is kifogásolta. Nagyon megszívlelésre méltó az, amit ily parancsnokoknak ajánl. Szigorú arccal járt-kelt, szerinte, a táborban, amin mindenki nevetett. Ezzel az eljárással nem lesz jobb sem a fegyverzet, sem a ruházat, vagy a fegyelem, sem a tudás, inkább selejtesebb; legyen azért a hadparancsnok szeretetreméltó és vidám. Szakadó esőben vizsgálta meg az ezredet, azt vélvén, hogy a katonák megszeretik, mert osztózik sorsukban; holott a tiszteknek miatta díszruhát kellett felöltöniök, a közembereknek pedig sátraikat és konyháikat elhagyniök, s ezért

káromkodnak, mert jól tudják, hogy ő azonnal átöltözködhetik és azonnal kap élelmet.

A hadgyakorlatok befejeztével Széchenyi 3 havi (1820. szept.—dec.) szabadságra megy. Szabadsága alatt eljárt őrnaggyá való előléptetése tárgyában a haditanács minden tagjánál. Az elnöktől a legifjabb tanácsosig mindenki megígérte üresedés esetén közbenjárását, de nem volt üresedés. A megalázkodás nem volt inyére, folyton azt hangoztatta, hogy független akar lenni; mégis megalázkodott atyja kedvéért.

1820. decemberében ismét ezredénél van, de alig néhány napot töltött ott, mert megérkezvén atyja halálának híre, újból szabadságot kért és kapott 3 hónapra (1821. jan.—ápr.). A bécsi mozgalmas élet nagyon tetszett Széchenyinek, itt akart élni, s ez volt fő oka, hogy unta a békebeli katonai életet. Eddig atyja kedvéért nem távozott a katonaságtól, most becsvágya — már 8 éve volt kapitány — nem engedte, mindenképen őrnagy szeretett volna lenni. Többször hangoztatott függetlenségi elve ellenére ismételte, felkereste Károly, József nádor és Lajos főhercegeket, majd újból a haditanács tagjait, de biztatásnál többet nem kapott. Br. Mecséry Dánieltől hallott újat, azt tanácsolta neki: kössön egyességet egy soron levő tisztársával. Ennek hatása alatt 1821. május 4-én bevonulva az ezredhez, tárgyalni kezdett a rangban legidősebb kapitánnyal, de ez élte fogytáig évi 100 aranyat kért, s ezt Széchenyi sokallta. Nagyon bántotta ily körülmények mellett az a hír, hogy a főudvarmesternek nála fiatalabb fia, gr. Wrbna László soronkívül őrnagy lett az 1. huszárezrednél s hogy az ezred folyamosodott, ne vigyék el az ezredből. „Szép lesz, írja naplójában, ha végül az egész magyar nemzet önként aláveti magát Csehországnak.” (Wrbna t. i. cseh volt, s a csehek sok fontos udvari, katonai és állami hivatalt töltöttek be.) Elkeseredésében az az ötlete támadt, hogy megbízza ezredesét, ígérjen Bécsben 500 aranyat annak, aki őrnagyi kinevezését kieszközli. Elhatározza ezenkívül, hogy a katonai szemle után elmegy a császárhoz kineveztetése tárgyában, s ha ez nem jár sikerrel, lemond katonai rangjáról.

Az ezredben levő katonai szellemmel nincs megelégedve. Ezredeséről és a törzstisztekről nincs jó véleménye, helytelen cselekedeteiket részletesen felsorolja. Ismételtén kifogásolja a rendszert és mert a rendszer és a hadgyakorlatok nem a főcél, a háborúra való előkészítést tartják szem előtt. Senki sem ért az egész országban a helyes szervezéshez, s tapasztalata szerint minden tevékenység csak időleges előkészítés az összpontosított gyakorlatokra, a szemlére vagy táborozásra. S ha az elmúlt, a semmit tevése

süllyednek. De nemcsak alul van hiba. Nem tudnak dönteni, mi jobb az országra nézve: a mennyiség, vagy a minőség, mert a háborút vagy tömeggel, vagy jó minőségű katonákkal lehet csak megnyerni. Az ilyen elmélkedések is világot vetnek arra, miért nem szeretett Széchenyi a békében szolgálni. Ha csak lehetett, elmenekült az ezredtől. Amint elmúltak az osztály, majd az ezred összpontosított gyakorlatok, 1821. októberben újra Bécsbe indul szabadságra. Ismét próbálkozik utánjárással sürgetni kineveztetését. Végigjárja a haditanácsot, elmegy az államértekezlethez beosztott Duka Péter tábornagynakhoz, a bécsi főhadparancsnokhoz, a császár főhadsegédéhez, majd megjelenik kihallgatáson a császárnál: de mind türelemre intették. Sok töprengést, elkeseredést kelt ez benne, majd a lemondásra gondol, majd arra, hogy kortársai később mint tábornokok lenéznek, hogy ő semmi sem lesz. Nagy nehezen várakozó állásra határozza el magát. Az ezrednél két ízben meghosszabbította szabadságát 1822. márciusáig. Külföldi útjából hazatérve nem jó hírek várják. Unokabátyja, gr. Esterházy Vince közbenjár a haditanácsnál szabadságának meghosszabbítása érdekében, de azt tapasztalja, hogy nem szeretik Széchenyit, mert sok a képzelet benne. Ezredese viszont azt adja neki hírül, hogy a szabadságengedélyező iratba belevelték azt is, hogy ennek lejártá után 1823. márciusában vagy jelentkeznie kell szolgálatra, vagy lemondania tisztirangjáról. Ezredese biztatja, kössön egyességet Morvay kapitánnyal.

1823. január 6-án újra „a császárnál” van kihallgatáson a magyarországi lótenyésztő egyesület engedélyezése és saját előléptetése tárgyában. Kérésére azt a régi választ kapja, hogy tekintettel lesz rá, de legyen türelemmel. Egyesek (pl. Stipsics, a haditanács alelnöke) azt javasolták neki, hogy ne vonuljon be, mások meg rábeszélnek, ne hagyja el a katonaságot. Az öreg gr. Zichy Károly miniszter megígéri, hogy erélyesen fog beszélni érdekében a haditanács elnökével. De azért Széchenyi zavarban van, nem tudja, mire határozza el magát, végül szerelme miatt mégis úgy dönt, hogy bevonul ezredéhez.

Itt ezredesének híre, hogy Ferdinánd főherceg a haditanácsból kívánta előléptetését, egy kis reménnyel tölti el. Rászánja magát, hogy újra végigjárja a hatalmasokat. Mind jól fogadta őtet, csak br. Kutschera János, a császár főhadsegéde volt kíméletlen iránta. Beszélgetés közben lord Londonderry halálára célozva (borotvával felvágta ereit és meghalt) a borotváról példálózgatott Széchenyinek. Ezután a következő párbeszéd folyt le köztük:

Széchenyi: „Azt mondják, a magyarok nem szolgálnak.”

Kutschera: „Ez igaz, mert ha 7 szilvafájuk van, ott-hagyják a katonaságot.”

Széchenyi: „Azt véltem, hogy végre a magyar mágna-sok közül is előléptetnek egyet.”

Kutschera: „Nem tekintünk sem gazdagságra, sem szü-letésre, hanem csak érdemre és képességekre.”

Ez bizonyára helyes elv, de csak akkor, ha következe-tesen megtartjuk. Széchenynek eszébe jutott bizonyára, hogy kortársai közül a cseh gr. Clam-Martinitz Károly, a cseh gr. Schlick Ferenc, a fiatalabbak közül pedig a cseh gr. Wrba László soronkívül már régen őrnagyok. Nyilván erre céloz, amikor megjegyzi naplójában, hogy különösen hangzik ez Kutschera szájából. (Ő is cseh volt.) Nem cso-dálhatni, hogy Széchenyi telve volt e kihallgatás után mé-reggel és keserőséggel.

Voltak azonban, akik bátorították, azért szabadsága le-teltével 1823. május 17-én bevonult ezredéhez. Itt első dolga az volt, hogy Morvay kapitánynak 10.000 fr-tot ígért, ha felülvizsgáltatja magát. Morvay azonban keveselte az ösz-szeget. Majd levél útján szorgalmazta előléptetését, mert fellebbvalói is kitartásra buzdították. Az ezrednél van az ezred- és dandárgyakorlatok befejezéséig, majd elmenetel ezredével az új állomáshelyre Lengyelországba, de ezután ismét szabadságra megy s 1823. november 23-án már Bécs-ben van, hogy az őrnagyságért mindent elkövessen. Min-denki buzdítja, mégsem éri el célját. 1824. elején már csüggedt és érlelődik benne a gondolat, hogy elhagyja a katonaságot. 1824. május 4-én át is adja elbocsátását kérel-mező folyamodványát a galíciai dandárparancsnoknak. Két hónap múlva a haditanács katonai előadója rábeszéli, ne hagyja el a katonaságot, inkább kérjen még egy évi szabad-ságot. Azzal kecsegtette, hogy ezredese tábornok lesz s akkor az 5. huszárezredben nevezik ki őrnaggyá; ajánlotta azt is, kérje előléptetését a gyalogságnál. Széchenyi el is járt hg. Esterházy Miklósnál, a 32. gyalogezred tulajdono-sánál, de kitérő választ kapott. Igén világos és határozott választ kapott azonban 1825. márc. 17-én magától a csá-szártól: kérelmét kereken megtagadta. Már be kellett volna vonulnia ezredébe, de az uralkodó hg. Metternich kancellár javaslatára a X. Károly francia király koronázására rend-kívüli követté kinevezett hg. Esterházy Pál mellé rendelte ki kamarásnak. Innen csak 1825. nov. 9-én érkezett vissza az országgyűlés megnyitása előtt. Hazaérkezésekor a hadi-tanács katonai előadója Bécsben tudatja vele a rossz hírt, hogy a haditanács elnöke előterjesztette ugyan őrnagynak, de az uralkodó nem válaszolt az előterjesztésre s gr. Wald-stein Antalt nevezte ki, továbbá hogy amikor br. Kutschera

főhadsegédnél előadta, ha ily emberek, mint Széchenyi, nem lépnek elő, a vagyonos magyar gavallérok el fogják hagyni a hadsereget. A főhadsegédnek erre az volt a kurta válasza: menjenek!

Szeptember 12-én már Pozsonyban van. Mint magyar főrend a kir. meghívó szerint részt akar venni az országgyűlés munkájában. Ez a hivatás betölti egész lelkét s még előléptetése meghiusulását is háttérbe szorította, de a keletlenlenségek nem szűntek meg. Mint naplójába feljegyzi, szeptember 19-én este gr. Hardegg Ignác pozsonyi hadosztályparancsnok „minden ok nélkül megszidta mint egy diákot.” Ennek a hatása alatt, mint írja, fel tudja fogni, hogy némely ember hosszas rosszbánásmód és megbecsztelenítés után — ha nem tud ez ellen védekezni — végül elveszti becsületérzését, minden jog- és erényre való hajlamát s le tud süllyedni a legalacsonyabb bűnökre. Azt nem írja meg Széchenyi, hogy miért szidta le a parancsnok, de az adatok szerint nyilván azért, mert a *francia koronázásról* való hazatérte után nem vonult be ezredébe, nem kért szabadságot, hanem az országgyűlésre ment Pozsonyba. Széchenyi azzal védekezett, hogy ezt ezredének bejelentette, és azt hitte, hogy az ezred kérni fogja részére az országgyűlés tartamára való szabadságolását.

Kétségtelen, hogy helyzetét súlyosabbá tette az a körülmény is, hogy az okt. 12-i főrendi ülésen ellenzéki szellemben szólalt fel. Az alkotmányos sérelmek ügyében a rendi tábla kemény felirattervezetét tárgyalta, s ekkor Széchenyi magyar nyelven felszólalt, katona ruhában függetlenségét hangocztatva bocsánatot kért, hogy mint katona felszólal, majd rámutatott, hogy „őfelsége atyai szeretetből maga hívta fel a rendeket nyíltságra és bizalomra, a rendek tehát feliratukban csak a legfelsőbb parancsnak engedelmeskedtek, éppen azért *mint becsületes katonának, aki különben azt a ruhát nem viselhetné*, az a véleménye, hogy a rendek felirata változatlanul fogadtassék el.”

Négy nap múlva, okt. 16-án egy katona-barátjától meghallja a hírt, hogy a császár nagyon fel van ingerülve ellene, mert az országgyűlésen ellene beszélt és egyenruháját megtámadta, azért Ferdinánd főherceggel meg akarja dolgaltatni. A hír nem volt alaptalan. Kitűnik ez abból, hogy hg. Metternich kancellár, ki addig mindig jóakarója, összekötetésbe lépett Széchenyivel. Kétszeri hosszú beszélgetésben rá akarta bírni Széchenyit, hogy változtassa meg helyzetét, vonuljon vissza, mert csak önmagának szerez bajt, holott még sok jó szolgálatot tehet. Ő is figyelmeztette, hogy a császár haragszik reá, de ő mentegette. A magyarázó kir. leirat tárgyalásakor is azzal fogadta, hogy „híres Stefferlijé-

nek még ez a leirat sem tetszik." Metternich figyelmeztette Széchenyit, hogy ez alkalommal jó lett volna a császár érdekében beszélnie. Elismerte, hogy katonai pályafutása nem volt jó, kecségtette, hogy mindenre igényt tarthat s e tekintetben bármikor számíthat rá; a császárnak csak az a kifogása ellene, hogy sokat van szabadságon. Most azonban előléptetése feltűnő volna és olyan látszatú, mintha meg akarnák azzal nyerni.

Metternich nem ért célt, Széchenyi nem vonult vissza, továbbra is ellenzéki állásponton maradt. 1825. dec. 23-án és 24-én ismét a rendi javaslat értelmében szólalt fel. Ekkor a hadosztályparancsnok felhívta, vonuljon be azonnal ezredébe. Dec. 26-án a pozsonyi hadosztályparancsnok nem fogadta el szabadságolása iránti kérését, azért másnap Ferdinánd főherceg magyarországi hadparancsnoknál jelentkezett és ez megengedte, hogy szabadságért folyamodhasson. Ennek alapján az országgyűlés tartamára megkapta a kért szabadságot.

A főbb vonásokban felsorolt adatok megadják a választ arra, hogy Széchenyi miért unta meg a katonai pályát. 1826. febr. 15-én beadta lemondását tisztirangjáról s megjegyzi naplójában, hogy nem marad tovább katonai szolgálatban, még ha a császár azonnal ezredesnek tenné is. Lemondását a haditanács 1826. márc. 24-én elfogadta, s az ezred 1826. ápr. 15-ével törölte a létszámból, elbocsátó bizonyítványát azonban, mint alább látni fogjuk, csak 1830. szept. 25-én adta ki, amikor az 1813—14.-i hadjáratból származó előlegei tárgyában a katonaság követelését teljesítette. Ez az ügy sok kellemetlenséggel és meghurcoltatással járt.

1825. jún. 27-én ezrede felhívta, hogy az 1813—14.-i francia hadjáratban előlegként felvett 2068 ezüst frt-ról szóló 6 nyugtatónya tárgyában tegyen jelentést. Széchenyi ugyanis futártiszt korában előleget vett fel 6 útjára. Atyja annak idején figyelmeztette, soha senkitől ne vegyen fel előleget, s ezt Széchenyi meg is ígérte, de nem teljesítette, sőt útjai után, úgy látszik, megfélemedezett a megfelelő számadás beadásáról. Ezért a könnyelműségéért most keservesen megszenvedett. Arra hivatkozva, hogy a háború alatt elvesztette összes iratait, először is azt kérte, hogy eredeti nyugtatónyait adják ki neki, mert az ezred által küldött iratokból nem volt képes megállapítani, melyik futárútjáról van szó; ezenkívül engedélyt kért, hogy 12 év után az összegről számadást nyújthasson be. 1826-ban be is adta számadását, de a felsőbb hatóság ezt „13—14. év után” nem fogadta el, mert Széchenyi még a kiküldetést igazoló nyílt parancsot sem tudta felmutatni; felhívták tehát, térítse

meg a felvett összeget. Az ezred több felhívással fordult Széchenyihez, akkor már „rangjának megtartása nélkül kilépett kapitányhoz”, hogy fizesse vissza az előleget s végig aláírták e felhívást az összes felettes hatóságok a hadparancsnokig, majd azután a helytartótanácshoz került az ügy s innen Sopron vármegyébe, hogy szólítsa fel Széchenyt, fizesse vissza az előlegeket. Széchenyi akkorra már megszerezte gr. Radeeczy József az 1813—14-i hadjárat volt vezérkari főnökétől az útjaira vonatkozó nyílt parancsokat. Ezen az alapon egy ismeretlen katonai számadó útmutatása szerint 1830. január 19-én elkészíthette és fel is terjesztette részletes útszámadását. A hadiszámadó hivatal ezen az alapon 1552 ezüst forintig a számadást elfogadta, úgy, hogy Széchenyinek csak 401 forintot kellett visszafizetnie s ezt még 1830. dec. 28-án be is fizette a budai hadipénztárba. Ez után megkapta elbocsátó bizonyítványát, mert ezt visszatartották a követelés végleges lebonyolításáig. 1831-ben kérésére megkapta minősítvényi táblázatát is. Katonai iratait egybegyűjtve az elbocsátó bizonyítványra ezt jegyezte fel: *Megszabadulásom a katonaságtól.* 1840-ben azonban az Akadémia felhívására beküldött életrajzi vázlatban a katonaságtól való távozásáról így nyilatkozik: „Katonáskodásom 17 évig tartott. Lipcsénél 2-dik kapitányból elsővé lettem, — mely fokozatra több háborúban s csatában volt részem, több lovagi keresztet nyertem, de magasbra kapitányságnál nem emeltetém, míg végkép 1825-ben, mert az *akkori országgyűlésben úgy szóltam mint éreztem s hallgatni nem akartam, oly kemény s mondhatom, oly méltatlan bánásmóddal érintetém némi előljáróimtul*, mikép egyébként sokat nyelni tanult gyomromnak dacára sem valék képes az efféle erkölcsi dorongolásokat eltűrni, s abban hagyám azon rendet, melyben vénülni s halni csak azon okbul is szándékozték, mivel megkezdtem s mindig természetem ellenére volt: valamit abba hagyni.”

7. Széchenyi magyar nyelvtudása és magyar érzése.

Széchenyi gyermekkorában dajkájának, Kőműves Évának, a nagycenki magyar nőnek, Széchenyi Ferenc magyar hivatalnokainak és alkalmazottainak hatása alatt úgy beszélt magyarul, ahogy a cenki magyarok beszéltek. Mint tanuló a latin mellett az egyes tárgyakat magyarul tanulta. Felserdülve a szülői háznál a társalgás nyelve a német volt. Amint kilépett az életbe, atyjához és anyjához németül vagy franciául írta leveleit, barátaival (Felsőbüki Nagy Pállal, br. Wesselényi Miklóssal) 1826-ig németül levelezett, jószágkormányzójával és nevelőjével mindvégig néme-

túl társalgott és levelezett. A katonaságnál a magyar nyelv tudása a háttérbe szorul. A nemesi felkelésnél, a lovasezredeknél a hivatalos nyelv a német volt, de a nemesi felkelés alkalmával Győrött mint a munkásokra felügyelő tisztnek a magyar munkásokkal, az ezredénél a közlegénységgel magyarul kellett beszélnie. Később azonban, amikor legnagyobb részét szabadságon van és többnyire Bécsben él, csak akkor beszélt magyarul, ha egy-két héten át Cenken tartózkodott. Így tehát magyar nyelvtudása lassanként bizonytalanná vált. A magyar költőket, írókat ezen korszakban nem ismerte, így az a magyar nyelv, amelyen beszélt, teljesen a dunántúli tájszólásnak felelt meg. 1815-ben pl. a Vezuv-émlékkönyvébe ezt írta magyarul: „Magyarok istene vezéreljen, hazánkban tűzhányó hegy nints hanem vagynak igazi tüzes kamaszok akiktől úgy meg érne ez a hegy hogy talán égé válna.” Magyar nyelvű levele csak néhány maradt reánk gyermekkorából és egy ifjúkorából, de ezeket Széchenyi csak lemásolta. Széchenyi magyar nyelvtudásáról 1826-tól kezdve beszélhetünk. Mindezt ön maga bevallja Wesselényihez 1826. jan. 4-én írt levelében e szavakkal: „A leveledet megkaptam és azért Neked köszönök. Én is magyarul akarok Neked felelni, noha nem igen tudok hozzá. De előtted se gyarlóságomat, se tudatlanságomat titkolni soha nem akarom és magam is által látom, hogy mi magyarul gondolkodjunk, beszéljünk és írjunk — ha nemzetünknek igazán szolgálni akarunk.”

Kétségtelen tehát, hogy a katonaságnál magyar nyelvtudása egyre hiányosabb lett s csak a katonaságot elhagyva, az országgyűlés folyamata alatt látott hozzá, hogy magyar nyelvtudását kifejlessze. S ezt bámulatos rövid idő alatt el is érte.

2. Magyar voltáról 1814. nov. 21-én nyilatkozik egy katonai elmélkedése folyamán. Nem volt meglegedve a védekező rendszerrel, ő a támadó rendszert dicsőítette s magát Attila ivadékának vallotta, s az ő elárasztó és pusztító rendszerét dicsőítette. Magyaroknak vallotta magát többször, de Magyarországra vonatkozó megjegyzései nem pontosak. Többször határozottan Magyarországról beszél, de gyakran kétségben hagy, Ausztriát, vagy Magyarországot tartja-e hazájának, gyakran határozottan Ausztriát nevezi hazájának. Epp így egyszer magyaroknak, máskor osztráknak vallja magát, vagy a magyar hazát az ausztriai közbirodalom keretében látja. Utazásai után túlságosan a külföld szemüvegén nyilatkozik. A külföldi szabad alkotmányok, az 1823. évi törvénytelen királyi rendeletek és erőszakos végrehajtásuk közelebb hozzák Magyarországhoz és ekkor kezdi megismerni a magyar viszonyokat és igyekszik kiegészíteni hiá-

nyos ismereteit. Míg 1823. előtt a magyar közjogi helyzettel nincs teljesen tisztában, gátolja ebben katonai felfogásának osztráksága, a bécsi légkör hatása, 1823. után már tisztulnak nézetei. Az 1825. országgyűlés a legnagyobb hatással van rá. Minden tábla gyűlései iránt érdeklődik, de különösen tetszenek neki a ker. ülések „szívet gerjesztő magyar beszédei”. Ekkor szakad el a multtól. Már 1827. szept. 27-én br. Perényi Zsigmond beszédének velejét így állapítja meg: „a nép igazi erejét atyáinkkal eltemették.” Ezt az erőt akarta felélesztetni, azért szólalt fel okt. 12-én a főrendi táblán magyarul, akkor lesz magyar érzése kifogástalanná. Bevitte a nemzeti nyelvet a főrendi táblára, hogy elfoglalja mihamarább méltó helyét mindenütt.

A környezet nagy hatással volt Széchenyire. Ezzel magyarázhatjuk meg fentemlített jóslatát, hogy Ausztria 100 éven belül felbomlik. Ezt a jóslatot a főhadiszálláson tapasztalt ellentétek és a drezdai nagy vereség váltotta ki belőle 1813-ban, mert az oroszok, poroszok és osztrákok egyenletlenségének tulajdonította a vereséget. De a jóslatnak van egy függeléke 1814-ből, amikor Széchenyi teljesen meg van elégedve az osztrák közállapotokkal. Ezt a nyilatkozatot viszont a francia hadjárat sikeres befejezésének hatása alatt tette meg.

A környezet hatott első sorban magyar nyelvtudására és magyar érzésére is. Gyermekekorában dajkája és a magyar környezet, tanulókorában az iskolai tanulmány biztosította magyar nyelvtudását. A közös katonaság korában ez a tudás háttérbe szorul, s csak a magyar huszárok és cenki jobbágysai tartják ébren benne itt is, meg a bécsi légkörben, amikor szabadságon van. Hogy a környezet hatása milyen nagy volt Széchenyinél, mutatják levelei. Ezek közül a Thürheim Lulu grófnőhöz 1820. febr. 6-án intézett levelének e mondata jó bizonyíték: „mich hätten Sie und kein Mensch mehr in Österreich gesehen — wenn ich in der Stimmung in der ich war, in der ich bin und in der ich eine Zeit wohl noch verbleiben werde müssen, — die Vaterstadt verlassen haben würde.”

Katonai fellebbvalóinak méltatlan bánásmódja, megrendítő szerelme Crescentia iránt végleges elhatározásra bírja: ott hagyja a katonaságot. Az 1825-i országgyűlés hatása alatt elemi erővel kitör lelkéből magyar érzése és vágya, hogy magyar tudását kifejlessze. Ezeknek a körülményeknek köszönhetjük, hogy nem süllyedt a közös katonaság német olvasztójába, amelybe bizonyára belekerül, mint sok más magyar, ha őrnaggyá nevezik ki.

VISZOTA GYULA.

KISFALUDY SÁNDOR KÉT RÓZÁJA.

(Második közlemény.)

3. A költő Horváth Rozi iránt érzett szerelmének a *Napló* után több bizonyossága nincs. Ez a szerelem talán a Pepi grófnéval élt szenvedély tüzeiben hamvadt el. A „kis Pasithea”, a „zalabéri Grácia”, a „szép Rozi” kedves alakja eltűnik. Ha valamikor Kisfaludy és Skublits Imre levelezése napvilágra kerülne, talán abban megtalálnók a feleletet a miértre. A *Két szerető szívnek története* a már ismert módon emlékezik meg róla: utólagos, nagyon is érthető torzítással, hiszen már Szegedy Róza a költő felesége. Hogy Rozi nem felejtette el hamar Kisfaludyt, azt is a levélregényből tudjuk. E szerint ugyanis egy „rajzolatot” küldött 1799-ben Kisfaludynak. Gálosnak erre is van — módszeresen alapos — megjegyzése. „A hely, melyre Pais támaszkodik, csak annyit mond, hogy egyik atyafia 1799 márciusában 'egy rajzolatot' zárt levelébe, mely Horváth Rózitól való. 'Ezen rajzolat engem a múltakra emlékeztetvén, nem szántam volna — — — jól megkorbátsolni bűnös testemet.' Ez bizonyítaná, hogy Horváth Rózi várt költőnkre? s vajon nem Medínára vonatkozott-e Horváth-Rózi rajza?”²⁷ Nos, a levélregényben még két helyen is szó esik erről a rajzolatról, s aki ezt a két részletet ismeri, aligha írhatja le egész jóhiszeműséggel a fentebbieket. A két részlet ugyanis így szól: „Juliska (= aki H. R. rajzolatját elküldötte) szép ravasz leánya; csókot érdemlene tőlem azon derék gondolattyáért, hogy Czenczi' (= H. R.) rajzolattyát elküldötte Magának. Jól eltegye Maga ezen kincset; mert a' szikra ismét lángba találván lobbanni, az jó szolgálatot tehetne. Ollyanok is történnek a' Nap alatt, a' mikről nem is álmodunk” — írja Liza (= Sz. R.) Imrének (= K. S.).²⁸ Imre válaszol erre: „Elküldöm most Magának ezen úttal Czenczinek ama rajzolattyát is: ne hogy arról vádoltassam,

²⁷ I. m. 24., jegyzetben.

²⁸ VI. 416

hogy en azt a' történhető esetekre nézve elteszem.²⁹ Hogy a „rajzolat” mit tartalmazott, azt ezekből sem tudjuk meg pontosan, de hogy a költő és Horváth Rozi kapcsolatára vonatkozhatott, azt aligha lehet kétségsbe vonni. — Mikor a levélregényt írja Kisfaludy, már Horváth Rozi is asszony. A zalabéri anyakönyv tanúsága szerint 1800. március 9-én ment férjhez törökszentmiklósi és zsadányi Almásy Jánoshoz.³⁰

A bevezetésben volt szó arról, hogy a *Himfy* fogantatását Horváth Rozihoz kapcsoltam. Ezért Gálos mellemnek szegezi a kérdést: „Ha Horváth Rozi a *K. Sz.* műzsája, miért *kesergő* akkor a szerelem?”³¹ A kérdés egy kissé szerencsétlen: tudtommal soha nem állítottam, hogy Horváth Rozi vagy bárki más a *K. Sz.* műzsája volna. Ilyesmit állítani a helyzet tökéletes nem-értését jelentené. A *H. Sz.* teljes mértékben irodalmi fogantatású munka (ezt ugyan Gálos nem hajlandó elismerni, bár Horváth János is igen meggyőzően fejtegeti), s a *kesergő* irodalmi recept. Ha Gálos ezt nem veszi tudomásul, hogyan felel meg akkor a fenti kérdés ikertestvérére: Ha Szegedy Róza a *H. Sz.* műzsája, akkor mi oka van Kisfaludynak 1798 végén *boldog* szerelmet is tervezni? — S vajjon nem szánta-e már kezdetben is két részesnek a *Himfyt*? — *Zalabéri Horváth Rozi* éppenúgy nem műzsája a *K. Sz.*-nek, mint *Szegedy Róza* nem az, de más sem: a *K. Sz.* nőalakja a „kegyetlen kedves” tipikus képviselője, a róla szóló áradozó leírásokat, szépségének dicsőítését bármely nő magára vehetné, feltételezve a költő kötelező udvariasságát. Hiszen a *K. Sz.* nőalakjának, mint Horváth János kiemeli, neve sincsen. — Bár Kisfaludy néhol mégis elárul valamit a kedvesről... De ne vágjunk elébe a dolgoknak...

Gálos erőfeszítései a *Napló* körül még akkor is hiábavalók lennének, ha igazolni tudná (amit pedig nem lehet), hogy t. i. Szegedy Róza a „hösnője”; hiábavalók lennének, ha nem tudná azt is bizonyítani, hogy a *Napló*ból kitetsző nagy szerelem és a Szegedy Rózával való levelezés megindulása közötti időben is állandó szerelemmel gondol Kisfaludy Szegedy Rózára, mert különben a *K. Sz.*-nek nemcsak fogantatását, hanem megírását sem lehetne Szegedy Rózához kapcsolni, hiszen az éppen a közbeeső két év alatt készült el. Jól megleckéztet hát bírálóm, hogy hallgatók a költőnek Takáts Józsefhez írott leveléről, melyből

²⁹ VI. 452.

³⁰ Nem Horváth Rozira, hanem férjére vonatkozó adat kerül még elő Kisfaludy levelezéséből 1820-ból. (VIII. 393.)

³¹ I. m. 24.

Szegedy Róza iránti szerelmet vél kiolvashatni. Erről a levélről ugyan éppen néki lett volna célszerű mélységesen hallgatnia. Igaz, hogy Kisfaludy Szegedy Rózáról is megemlékezik benne: „Ázt kérdeztem tőle, mitévő lenne, ha egy valaki úgy epedne érte, mint Himfy az Ő Kedveséért? — ha tetszeni fog felelete, hát Himfy Kedvesének rajzolásában egészen Őt veszem tárgymunkának.” De ha valaki azt az őrző szerelmet tekinti, mellyel Kisfaludy ebben a levélben nem Szegedy Rózáról, hanem Pepi grófnéról ír hosszú-hosszú lapokon keresztül, az a fentebbi kérdést legalábbis meglepőnek kell, hogy tartsa. — Gálos szerint ekkor Kisfaludynak házasságon jár az esze, és gondolata haza felé száll. A házasság gondolata foglalkoztatja, igaz, — csak egy kissé más formában: „Meg kell látnom Őtet, bár ha négy kéz láb kelljen is magamat hozzája tzepelem. Lelkeink egymásért valának teremtvé, de a' Sors későn hozott össze bennünket — Ő már Asszony!” — írja a Rózához intézett kérdés előtt öt sorral — megint csak Pepi grófnéról. — Ebből a levélből Gálos még mást is ki akar hozni. Kisfaludy ugyanis ebben a levélben értesíti Takátsot, hogy a *Himfy szerelmeiből* mintegy 60 dal és 7 ének kész van. Gálos tehát így ír: „Nem véletlen, hogy a VII. ének és a 61—66. dal valóságos apotheosisa Szegedy Rózának, s a 71. az *Édes, kínos emlékezet, ah Badacsony szürete*... Mindez éppen az ellenkezőjét bizonyítja a Pais vélt igazának: a *K. Sz.*-nek már az első strófáira Szegedy Róza gögnök látszó hidegsége indította Kisfaludyt.”³² — Gálos itt abba a nem kis tévedésbe esik, hogy azt hiszi — mást nem gondolhatok — : a most tárgyalt levélben említett már kész „mintegy (ezt a szót elfelejti idézni) 60 dalok és 7 ének” magában foglalja a *K. Sz.* VII. énekét, a 60—66. dalt is talán, esetleg a 71-et is. Pedig egyiket sem! Mert a *Frantzia fogságom* c. kézirat (M. N. Múzeum Oct. Hung. 510.) 5. kötete, mely a *K. Sz.* egy részének első kézírata, tartalmaz ugyan 59. sorszámú dalt, 7. éneket (8. és 9. éneket is), de az itteni 7. ének a kiadásban a VI. sorszámot viseli és tárgya szerint teljességgel közönbös, a kiadás VII. énekének pedig nyoma sincs a kéziratban. Ezt nem lett volna kár megnézni. — Az egyébként is köztudomású, hogy a *K. Sz.* első kiadásához nem maga Kisfaludy, hanem Péteri Takáts József rendezte a dalokat és az énekeket abba a sorrendbe, amelyben aztán meg is jelentek. Ez a sorrend pedig nagyon is eltér a keletkezés rendjétől. Példaként lássuk, a *Frantzia fogságom* c. kézirat dalai és énekei milyen

³² I. m. 25.

sorszámot kaptak a kiadásban: 1. d. = 6. d.; 2. = 14.; 3. = 15.; 4. = 16.; a közbeeső dalok és énekek ettől kezdve hiányoznak a kéziratból, mert annak 2—4. füzete (Kisfaludy szerint „kötet”) nincs meg (talán ezeket ejthette a tengerbe hazafelé jövet); 42. = 112.; 43—45. = 45—47.; 46—50. = 51—55.; 6. é. = XI. é. (csak részlet, mert a kéziratból itt néhány lap hiányzik!); 7. é. = VI. é.; 56. = 58.; 57. = 75.; 58. = 60.; 59. = 69.; 8. é. = IX. é.; 9. é. = X. é. (részlet). — A Takátshoz írott levelében (1797. július 7.) közölt 18. dal is 25., a 20. pedig 19. lett a kiadásban.

A VII. ének és a 61—66. dal tehát „valóságos apotheosisa Szegedy Rózának.” Hogy miért éppen Szegedy Rózának, arról nem szól az írás. Ugyanannyi joggal lehetne akárkiné az apotheosisa is. Általában a kegyetlen kedvesé. De hogy éppen Szegedy Rózáé — nem, az magából a VII. énekből derül ki. A költő ugyanis az énekben párhuzamot von a nap és kedvesének szeme között, s többek közt ezt írja:

Az (t. i. a nap), az égnek szép kékjéből
Terjeszti sugárait;
Ez (a kedves szeme), szebb feje- s feketéből
Lövellíki nyilait.

(K. Sz. VII. é. 3. vsz.)

A kedves szeme tehát — fekete. Mármint az a bökkenő, hogy Szegedy Rózának — tudtommal egyetlen — ráncmaradt képén (kiadta Darnay Kálmán *Testőrszerelmek* c. regényes korrajzában) Szegedy Róza szeme — kék. Ezt megerősíti Eötvös Károly egy feljegyzése is (*Utazás a Balaton körül* IV. kiad. II. k. 163.); e szerint Eötvös barátja, Pápay Miklós ismerte (a már 45 éves) Szegedy Rózát, s emlékezett rá, hogy „még akkor is gyönyörű kék szemei” voltak.³³

Láttuk már, hogy bírálóm rosszaságát vontam a fejemre azért, mert azt írtam tanulmányomban, hogy a *Napló*val végeredményben az történt, ami a *K. Sz.*-mel: a költő átalakította a már megírt munkát: a feleségére alkalmazta. Ami a *Napló*t illeti, annak átalakítását láthattuk. A *K. Sz.* „átalkalmazását”-val nem foglalkoztam részletesebben; ennek a kérdésnek elég bőséges irodalma van. Részletek átalakítását nem mutatták még ki a *K. Sz.*-ből, de hogy az egész koncepció nem fűződött Szegedy Rózához már fogantatásakor, az általánosan ismert. Ezen a téren még elég sok a tennivaló, s a kérdést érdemében nem lehet addig

³³ A *K. Sz.* egyébként a fentén kívül még annyi realitást elárul a kedvesről, hogy neve négy betűből áll (38. dal), s hogy a haja szőke (XI. é. 5. vsz. és XIX. é. 8. vsz.).

megoldani, míg a K. Sz. egyes kéziratainak összefüggését, a dalok és énekek keletkezési rendjét módszeres alapos-sággal át nem vizsgálja s meg nem állapítja valaki. — Azonban addig is szolgálhatok egy kis adalékkal, ami részlet átalakítását illeti.

A K. Sz. XI. éneke, mely megvan már — nem egész terjedelmében ugyan, mivel a kéziratból néhány lap éppen itt hiányzik — a *Frantzia fogságom* c. fentebb már említett kéziratban is mint 6. ének, azt mondja el, hogy a költő képzeletben hazaröpül Hunniába, s látja kedvesét sétálni a *kertben*. Ez ének 3. versszaka így kezdődik az Angyal-féle kiadásban (I. 87.):

Repülly, repülly Hunniába,
Ama kedves hazába;
A Balaton vidékére,
A Bakonynak szélére;
Ott egy **major** a vadonban (Én vastagítottam)
Hah! látom már, amott van.

Az egyik kéziratban és az első kiadásban (melyet tudvalévőleg nem Kisfaludy rendezett sajtó alá!) egészen jelentéktelen eltéréssel találjuk meg ezt a részletet:

Repülly, repülly Hunniába,
Ama kedves hazába;
A Balaton vidékére,
Bakonynak a szélére;
Ott egy **falu** magánosan (Én vastagítottam)
Hah! látom már, amott van.

(Vö. MM. I. 378.)

A jelentéktelen eltérés (falu — major) jelentékenyebbnek bizonyul, ha egy kissé beleártjuk magunkat a történeti földrajzba. Induljunk ki abból a feltevésből, hogy ez a részlet *Szegedy Rózáról* szól. — A Szegedyeknek a Balaton — nem éppen legközvetlenebb — környékén két birtokuk is volt: a vasmegyei Kám meg a zalamegyei Ötvös. *Kám: falu*, azonban nem a Bakony szélén fekszik, róla tehát nem lehet szó. *Ötvös* a Bakony szélén fekszik, de itt meg az a baj, hogy nem *falu*. (Ma sem önálló község, Dabronchoz tartozik.) Nem is volt az történetünk idején, a XVIII. század végén sem. Vályi András ezt írja róla *Magyar országnak leírása* c. munkájában):³⁴ „Ötvös. Szabad pusztá Szala Várm. földes Ura Szegedy Uraság, fekszik Gógánfától nem meszsze, mellynek filiája.” — A kézirat és az első kiadás *falu* megjelölése tehát nem talál sehogyan

³⁴ II. kötet 736. (Megj. 1799-ben.)

sem Szegedy Rózához. Ezért lett hát a *faluból major* a második kiadásban, melyet Kisfaludy maga rendezett már sajtó alá. Itt is működött a már ismert „tapintatosság”? — Ha nem Szegedy Róza, ki lehet akkor az a leány, aki a Balaton környékén, a Bakonynak szélén fekvő faluban a kertben sétál? Zalabéri Horváth Rozi — lehet. *Zalabér* a Bakony szélén fekszik, a Balatontól sincs messze, *falu* is, s ráadásul még a *kertje* is híres. Vályi így ír róla: „*Szalabér*. Magyar Mezőváros Szala Várm. földes Urai Horvát, és több Uraságok, — — — 's az Uraságnak kastéllya, és jeles kertye nevezetesitik.”³⁵

A Vizkeletyhez írt levéllel kapcsolatos megjegyzések önmagukat cáfolják meg mindenki előtt, aki a levelet ismeri. Szegedy Rózáról szó sincs benne, de még leghalványabb célzás sincsen.

A levelekkel és a *K. Sz.*-mel nem sikerül betölteni a kétesztendő ürt, Gálos legalább szűkíteni igyekszik azt a *Két szerető szívnek története* segítségével. — Kisfaludy Takátshoz 1798. december 20-án írott levelében közli, hogy a *Himfy* első része, a *K. Sz.* már egészen készen van. A levélregény első levele pedig 1798. szeptember 21-éről van keltezve. Dolgozatomban ezt az adatot nem vettem figyelembe. Okkal, s hogy miért, azt alább részletesen meglátjuk. Gálos e miatt meg is ró. „Pais azonban csak azokat a dátumokat használja föl, amelyek elgondolásához illenek. Természetesen nem említi, hogy a *Két szerető szív történetének* első levele 1798. szeptember 21-én, a badacsonyi szüret harmadik évfordulóján kelt. Jól ismerem Kisfaludy jegyzetét, hogy 'ezen levele soha se jött kézhez', elfogadom tehát azon esetleges ellenvetést, hogy ez is utólag került a levélregény élére; (s jegyzetben.) A második levél is novemberben, tehát egy hónappal a Takátshoz írt szóbanforgó levél előtt kelt.”³⁶ Ezzel kapcsolatban arra bátorítok Gálost emlékeztetni, hogy a *Két szerető szívnek történetéről* éppen én mutattam ki, hogy legkorábban 1806-ban, de inkább egy évvel később keletkezett, vagyis majd tíz esztendővel a vitás időpont után. Ezt az állításomat, úgy emlékszem, a bíráló nem is kifogásolta. Kormeghatározó értéke a levélregénynek e miatt nem is lehet. — Egyébként pedig (magam ugyan ennek az adatnak sem tulajdonítok bizonyító erőt) Kisfaludy maga írja: „1799-nek elején erőszakkal fakadott kebeléből egy Szózat a' nem-felejtethetthez. Ezt sűrű viszont levelezés követte, melyet azután a'

³⁵ III. kötet 304.

³⁶ I. m. 26.

Katonaságtól búcsúvétel, 's végre házasság fejeze-bé."³⁷ Gálosnak nincsenek hitelességi aggályai Kisfaludy visszaemlékezései felől, miért hallgat erről az általa nyilván „jól ismert” adatról? Vagy talán ő is „csak azokat a dátumokat használja föl, amelyek elgondolásához illenek...?”

Az első levél keltezésének kérdésével kapcsolatban van Gálos dolgozatában egy módszer tekintetében tanulságos, valóban nagyon ötletes részlet. Tudjuk, hogy a levélregény a badacsonyi szüret harmadik évfordulóján kelt levéllel indul meg. Az első levéllel, illetőleg a keltezéssel kapcsolatban Gálosnak is aggályai vannak (mint éppen az elébb láttuk). Így ír ezért: „Elfogadom tehát azt az esetleges ellenvetést, hogy ez is utólag került a levélregény élére; de bizonyos, hogy e levél nélkül is, *minden* szüretkor, most pedig, hogy egyre Szegedy Rózára gondol, folyton eszében járnak a badacsonyi és szigligeti boldog emlékek.”³⁸ Itt Gálos arra a logikai újításra mutat példát, hogy a *bizonyítandó*val próbálja valószínűsíteni a *bizonyítékot*.

*

A *Regék* fogantatásának kérdését tárgyalván dolgozatomban, a *Napló és francia fogságom* egy részletére támaszkodtam³⁹ s arra a meggyőződésre jutottam, hogy már ott megvan a „rege-ihlet”. Gálos tüstént megjegyzi, hogy ott még regeköltésről nincs is szó. Regeköltésről valóban nincsen, de azt nem is állítom. A megrovásért mindjárt ki is engesztel mondván: „sokkal jobb helyet is idézhetek Paisnak”, s idéz is az *Önéletrajz*nak ugyanarról a lapjáról, amelyről az imént én idéztem az ő számára. Valóban kár, hogy az idézett mondat mintegy 35 esztendővel későbből származik, mint az, amelyre én támaszkodtam dolgozatomban. — Tisztázzunk egy köztünk lévő elvi ellentétet: meggyőződésem, hogy csak hiteles adatokat szabad és illik tudományos munkában felhasználni, s nem tekinthető hiteles adatnak olyan író 30—40 évvel későbbi (szépirodalmi igényű!) visszaemlékezése, aki szeret egyes dolgokat utólag megváltoztatni és más színben tüntetni fel. Ez lehet túlságos tisztelete az igazságnak, de ezen a téren túlzásba esni nehéz.

*

Kissé hosszúra nyúlt fejtegetéseinknek foglaljuk össze az eredményeit. Megállapítottuk, hogy a Szegedy Róza 1796-i megkérése és a kikosarazás csak irodalmi legenda. Kisfaludy nem Szegedy Rózát, hanem zalabéri Horváth Rozit

³⁷ Önéletrajz. MM. VII. 398.

³⁸ I. m. 26.

³⁹ VII. 231—2.

kérte meg, mielőtt Olaszországba indult, s a leányka emléke kísérte a francia fogságba is, mert a *Napló* családnév nélküli *Rozi*-adatai is minden valószínűség szerint őt jelentik. Kisfaludy Szegedy Róza iránti szerelmének sem a *Napló*-ban, sem a szóbanforgó levelekben, sem a K. Sz. Gálos által biznyságul hívott részeiben nincs elfogadható bizonyítéka; a *Napló* egy adata azt bizonyítja csupán, hogy Badacsonyan, illetőleg Szigligetben bizonyos „érzeményeket” keltett benne. De mikor Szegedy Róza már a felesége volt, a költő a *Naplót* is, a *Kesergő szerelmet* is utólag rá alkalmazta. Mindebből pedig az következik, hogy a Gálos-féle „Liza-ciklus” elnevezés, a hozzá fűzött magyarázat és minden belőle vont következtetés jogosulatlan, mert nincsenek tárgyi alapjai.

PAIS KÁROLY.

A D A T T Á R.

EMILIA-KÓDEX.

Ezt a nyelvészeti és művelődéstörténeti szempontból is értékes kódexet a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kéziratára őrzi. Még kiadatlan.

Tizenkettedrét alakú, németnyelvű egyházi énekeskönyvnek gótbetűs és piros hangjegyvonalas hártájába fűzött kézirat. Cím-lapja hiányzik. 87 eredeti és 11 idegen számozású, összesen 98 lapot tartalmaz. Hiányzik a 13—14, 53—56 és 69—70. lap. Tartalomjegyzéke nincs.

A kódex egy kéz írása. Az írás szép, rendes és tiszta. A papír vízjegye O és A betűk között egy lóherelevél.

A lapközi bejegyzések szerint a kézirat két első tulajdonosa ismeretlen. Az első kézírása a 39. és 72. lapon olvasható. A második tulajdonos, kinek bejegyzése későbbi eredetre vall, a 32. lapra ezt írta: „Valtottam meg Nztes Mihalek | Janos Vramtul Nyujtoditol | egy jóságot 24 forintokal | Anno 1713 Die 8 Januarij | in sede Kezdi et Pago Esztelnek...” A kódex tehát a XVIII. század elején Háromszék megye területén volt. Második tulajdonosa Kézdivásárhely környékén élhetett, hogy Esztelneken ingatlant váltott meg barátja vagy ismerőse, Mihalek János uram számára.

Harmadik, de ismert tulajdonosa Cserey Jánosné, Zathureczky Emilia, a múzeum alapítója, aki szintén a Kézdiújásban lakott. 1883-ban a kódexet a múzeumnak ajándékozta s keresztnévéről Nagy Géza múzeumőr¹ a becses kéziratot Emilia-kódexnek nevezte és könyvelte el.

Tartalmát tekintve: szakácskönyv. Az ételleírások (laponként 3—4) 1—440 sorszám alatt nagyrészt betűsorban következnek egymás után. Az egyes leírásokat két-három szóból álló nagyobb betűs címjelzés előzi meg. Néhol a szöveg egyszerű utalásból áll. (18. l., 24. l., 29. l., stb.) A könyv I. része, az ételleírások gyűjteménye a 86. lapon ezzel a záradékkal végződik: „Es így ennek uege. Ely uelle | migh elhecz, tudom | nem artasz uelle”. A 87.

¹ Később a Magyar Nemzeti Múzeum igazgató-őre.

lapon könyvünk II. része, az italleírások sorozata következik. A kézirat ezzel a mondattal ér véget: „es ıgyal egéssegem ertis”.

A kódex készítésének pontos idejét nem ismerjük. Az írás jellege alapján XVII. századbeli eredetre mutat. Ugyanezt igazolja a szöveg tartalma is. Ebben az időben honosodik meg hazánkban az idegen főzésmód divata.² Kéziratunk szövegében lépten-nyomon előfordulnak a külföldi ételleírások: Czuka *Lengen* Leuel (15. l.), *Czhe* Leues kinyer (18. l.), Knedel *nemetul* (34. l.), *nemetul* nudl (42. l.), Nyeluet *nemet* modon (45. l.), *olasz* kaposza *spanyol* modra (47. l.), *olasz* Rantott (47. l.), *olasz* egh Leuel czuka (47. l.) stb.

A kódex szerzőjéről vagy másolójáról a szöveg tartalma mindössze annyit árul el, hogy deákos műveltségű, tanult ember volt. Soraiba egy-két latin szót vagy kifejezést szívesen vegyített: Az nad szöllőnek az uiragat hincz az borba(n) *venanthe(m)* az uagy az Lenczének (*evuus*) Lisztét (427. leírás); *oua perdita* (49. l.); *Bis coctum* (77. l.); Halat Pastetomba *vide* 383 (24. l.); Miucl az ital az mint az Deakok szoktak mondary *ve hiculum cibi est* (87. l.)

Szakácskönyvünk eredeti forrását nem ismerjük. A Radvánszky-féle gyűjtemény szövegétől is minden tekintetben különbözik. Ugyanannak a téstaleírásnak két különböző változatát találjuk a két gyűjtemény szövegezésében. Az Emilia-kódex szövege: „335. Teybol Tyúkmonyból torta. Töry anny tyúkmonyat az teljbe az menyit akarsz, söt, nadmeszet bele eleget, habard jól meg habaró faual, talba, avgy (!) tesztaban avgy pinnataba egy keues vayal főszd megh vgy inkab süsd megh, mikor fel adod tra gyaszd megh nadmeszel fahayal apro tengeri szöllőuel”. A Radvánszky-gyűjteményben: „Tikmony torta. Hideg tejben verj tikmonyat az mennyét gondolod, hogy elég leszen egy vagy két tortához. Habaró fával törd el erősen, apró szöllöt, nádmézet vess belé, az fazokat tegyed az pinnatában, söt ott tölts belé, ott süsd meg, mikor ideje leszen, faragd meg nádmézzel s mikor annak az ideje, adjad fel”. (I. k. 205. l.)

Az Emilia-kódex egyik legrégebbi szakácskönyvünk. Leírásait még a Radvánszky-féle gazdag forrásgyűjtemény sem ismeri.

DEBRECZY SÁNDOR.

² Bárá Radvánszky Béla, Régi Magyar Szakácskönyvek, Budapest. 1893. Előszó.

VÖRÖSMARTY SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ- VÁLLALATI TERVE.

A M. T. Akadémia Vörösmarty-szobájában őrzött kéziratok közt van Vörösmartynak alább közlendő és egy nagy ívre terjedő keltezetlen fogalmazvány-töredéke. Az írásból ítélve, a 40-es évekre tehetjük e fogalmazvány keltét. 1846-ból ismerjük a drámaírók összefogására irányuló tervét, de lehet, hogy a könyvkiadóvállalat terve ennél régebbi, hiszen házasságra készülésétől kezdve igyekezett gyökeresen szabadulni az anyagi gondoktól.

Javaslat Szépirodalmi Könyvkiadóvállalkozás alapítására.

Ha több milliónyi nép melynek nyelvét még ezenfelül egy millió idegen beszéli vagy érti, arról panaszkodik, hogy nincs irodalma, ha több milliónyi népnek írói arról panaszkodnak, vagy legalább magokban töprenkednek, hogy nincs közönségök, — kölcsönösen egymást vádolják oly dologért, melyet egyes fél erejével létesíteni, s összes erővel nem létesíteni csaknem egyaránt lehetetlen. Az ily vád végtére is saját tehetetlenségünket, vagy nem akarásunkat árulja el.

Mert ha például az írók gyengék, álljanak a többmilliónyi népből jobbak elé, s ha ezek kiállottak, nincs becsületes ok miért ne pártolja őket a közönség: ily részvétlenség csak veszni indult s magáról végkép megfélemedezett s lemondott néptől telhetnék ki. S viszont ha a közönség pártolja az írókat, nincs ok miért ne lépjenek síkra a legjobb tehetségek kiknek a honfiak tetszésével megérni nemzeti kötelesség, ha szinte világhírrrel bírni fényesebb volna is.

E szorosabb szövetséget írók s olvasók között akarnók megkísérteni különösen a szépirodalommal mely jelenleg legpangóbb állapotban van.

E talán nagyon is köznapi bevezetéssel csak azt akarnók kimondani, hogy az irodalom ügyét, habár az tartalmilag korához s előzményeihez képest igen gyarlón halad is, nem tartjuk vesztettnek, hogy nemzetünkben mind író mind közönség kitelhetik, ha köztök idegenség vagy hanyagság helyett élénkebb viszony, szorosabb szövetség köttetik, s erre az út megkönnyítették, vagy tulajdonképpen megrövidítették, ha mindenik rész a ráeső felutat a központ felé megtenni nem vonakodik.

Mert ha politika és tudományosság a magyar nyelvnek alapját vetendik is, társalgásban mégis a szépirodalom által hozathatják be leginkább, e felett a szépirodalom lévén az, melyben a nemzet lelke legteljesebben kifejezve van, melyet minden jóra való nemzet kincse gyanánt tekint, nem gondoljuk, hogy gyermekes játékszerrel bibelődünk, midőn ennek fölemelésére lépéseket teszünk.

Meg kell röviden említenünk, hogy áll most a könyvkiadás dolga. A magyar Akadémia, melyet az ország pártolni jelenleg nem képes, mely jelenleg szegény s csak valaha lesz gazdag, midőn már késő vagy fölösleges lesz, mostani körülményei közt keveset költhet könyvkiadásra (különösen szépirodalmiakéra, gondja s intézkedése az egész irodalomra kiterjesztve lévén). S azt is oly késedelmesen, hogy ebbeli pénzereje a szükségnek teljességgel meg nem felel. A könyvárosok, kik csak vidéki könyváros társaik és könyvkötők által vannak érintésben a közönséggel, s kiknek a legmagyarabb néprész elérhetetlen, csak egy-két nagyobb szerencséjű író pártolhatnak illetőleg, a többi, s néha nem kevésbé figyelembe méltó rész kiknek munkái csak 3—400 vevőre számíthatnak, nem adhat annyi hasznót, hogy író és könyváros méltónak tarthassák rajta megosztózni. Ezek tehát saját szerencséjökre hagyatvák jobban mondva kitéve minden alkalmatlan gondnak, mely őket foglalkozásaikban csak megzavarja.

Hogy mind e bajok elháríttassanak, a következő tervet kívánjuk a közönség elébe bocsátani, miszerint a könyvkiadók és előfizetők folytonos összeköttetésbe hozatván a szépirodalmat közérővel előmozdítatván mindaddig, míg az saját erejével minden gyámolítás nélkül megállhatand. A terv vázolata következő.

1. Alulírtak még néhány megkérendő társainkkal meg fogjuk bíraltatni (4, szükség esetében 5 körünkből választott bíráló által) a kiadandó munkát szorosán ügyelvén arra, hogy az olvasók kezébe lehetőleg jó munkát juttassunk. Egy folyamat (évhez kötni nem tartjuk célirányosnak) 100 kis nyolcadrétű ívre terjedendő csupán eredeti szépirodalmi még kiadatlan műveket (kivévéen a folyóiratban elszórva közlöttek, melyek mint gyűjtemény, ha egy harmadrészüik új, szinte felvehetők,) vállalnak el a kiadók. A kézirat a jegyzőhöz utasíttatik, ki azt az elnöknek kijelentvén, gyűlésileg bírálók rendeltetnek megvizsgálásra. Ha a munka elfogadtatott, kinyomatik 500 példányban, az író saját költségén azonban tetszése szerint többet is nyomathat.

2. A vidéken több ügybarátaink által 400 előfizető fog szereztetni a fönne említett százívnvi szépirodalmi munkával tíz pengő forintjával, mely ár szerint egy íves munka 6 P. kr. tíz íves munka egy pengő fr., mi a mostani könyvárak között körülbelül közép. Ezen előfizetésekből fognak fedeztetni minden könyvkiadási költségek ú. m. szedés, nyomtatás, papíros, boríték, kötés, javítás, (korrektura) s a tisztviselők ú. m. pénztárnok, jegyzői díjak, valamint a szolgálta, s elküldözési és egyéb véletlen kiadások is. Ami fennmarad az előfizetésből az író díja lesz.

3. Továbbá 500 példányt nyomtatván ebből 400 az előfizetőké, 4—5 a bírálóké, a fennmaradtak a hiányokat is levonván, mintegy 80 példány az író tulajdona, aki ezen munkáját bizonyos idő

mulva szintén kiadhatja, de sem ezt, sem a maradék példányokat a fenn kitett árnál olcsóbban nem szabad árulnia.

4. A példányok vagy egyesek által helyből vitethetnének el a jegyzői hivatalból, vagy vásári vagy más biztos alkalommal küldetnének el az előfizetésszedőkhöz, kik azokat a vidékiekbelieknek szétküldenék. Az előfizetésszedő egy általános nyugtatványt kaphatna valamennyi előfizetőjéről, s ennek felmutatásával vehetné át az összes példányokat, de kapna egyes nyugtatványokat is, melyeket a pénztárnok és ő írnának alá. Ezen nyugtatvány mellett venné át az egyes előfizető példányát vagy tőle, vagy helybe, mely utóbbi eset az általános nyugtatványba bejegyzendő volna.

5. A 100 ív betelvéen új folyamat azaz új előfizetés és kiadás kezdődik, mit évhezkötni azért nem tartanánk célirányosnak, mert megeshetik, hogy egyik vagy másik évben nem bírnánk 100 ívet kiállítani, s ez a számolásban zavart okozhatna.

6. Az előfizetési öszveg valamely később hírül adandó biztos helyre fog letétetni s minden folyamat befejezése után nyilvános számadás tétetni.

Ezen terv szerint kerülne az olvasónak egy íves munka 6 pengő krajcárba; az író kapna egy ívtől mindjárt munkája megjelenése után 19 frt 36 kr. pengőt. Ha fennmaradt 80 példányát is el tudná adni kapna még (levonván a könyvárosi procentet) 6 frt. 24 kr. öszvesen: 26 pengő frt., tehát egy tíz íves munkáért 260 pengőfrt.

A könyvárt, mely különben sem magas, alábbszállítani azért nem gondoljuk tanácsosnak; mert akkor jobb íróinkat meg nem nyerhetjük, kik különben nagyobb nyereséggel adhatják el munkáikat. E díj azonban elég arra, hogy e vállalatban jobb íróink is részt vegyenek; mert azonkívül, hogy munkáiknak urai maradnak, hogy az alkudozás, kiadás gondjaitól fölmentetnek, haladék nélkül kikapják az előfizetésből osztályrészüket s maradék példányaikat, melyekről intézkedni már igen kis bajjal jár. Hozzájárul, hogy saját szerencsájökre kevés költséggel az 500 példányon fölül többet nyomatni hatalmokban áll.

Előre meg kell jegyezni, hogy e számolásokban némi módosulás lehet ugyan; de nagy semmi esetre nem. Az ár fölemeltetni semmi esetre nem fog; de az írók díja elő nem látott kiadások miatt némileg apadhat; előfizetők szaporodtával azonban nevedhetnek is. E díj nevedezés fog terjedhetni ívétől 40 pengőig, ide nem számítva a maradék példányok árát (mi ezentúl fennmarad, abból újabb munkát fognak nyomatni, a száz íven fölül ajándéku az előfizetőknek. S így díj és élv folyvást és csupán az olvasó és írók közt fog megosztatni leszámítva egyedül azon csekély öszveget mi a tisztviselőkre és szolgálatra dolgaik szá-

porodván a rendes összegezen felül még adatni fog, mi hihetőleg nem emelkedik annyira mint különben az eladási procent.

(Vörösmarty-szoba, Vörösmarty: Cikkek, tanulmányok, 26. sz. Végig Vörösmarty sajátkezű fogalmazványa.)

Közli: TÖRÖK PÁL.

EÖTVÖS MŰFORDÍTASAI PALOCSAY TIVADAR VERSEIBŐL.

Br. Eötvös Józsefnek 1923-ban megvásárolt kézirati hagyatékával az Országos Széchényi Könyvtárba került egy verses csomó is, összesen 24 negyedréti lap. (Jelzete: Quart. Hung. 2204.) A katalógus szerint Eötvösnek valószínűleg ifjúkori verseit tartalmazza. *Eötvös és Palocsay* c. cikkemben (IK. 1937.) megírtam már, hogy e versek Palocsay német verseinek fordításai, kettő közülük nem is Eötvöstől, hanem Kölcseytől s ezek Eötvös Kölcsey-kiadása óta mindig meg is jelentek Kölcsey versei közt. Kölcseyn kívül, akire a regeszerű verseket bízta, Eötvös Szemere-től is kért fordításokat, a szonettekét, és Szemere 1836. április 30-i levele szerint vállalkozott is rá. (L. Szemerei Szemere Pál munkái. 1890. III. 320. l.)¹ Szemere fordításai azonban nincsenek meg. Eötvös kéziratában Kölcseynek is csak az a két fordítása van meg, amelyeket Eötvös először kért tőle. A kézirat összeírása tehát valószínűleg 1836. áprilisa és júniusa közt történt, Eötvös fordításai az előző hetekben készültek. Közülük eddig tudtommal csak egy, *A virágok* című jelent meg az 1837-re szóló Emlényben, az ittenitől kissé eltérő szöveggel; ugyanott jelent meg a *Hűség* c. is, mely a kéziratban nincs meg, de ugyancsak Eötvös fordítása. A korizlésre is jellemző 19 vers fordítása a kevésversű Eötvös fejlődésének megismeréséhez fontos adalék. Ha nem volt is a világirodalom nagyjai közül való, akinek verseit fordította, a velük való küszködésnek is világosan felismerhető eredményei vannak saját verseinek stílusában és ritmusában. Palocsay hagyatékával való foglalkozásának egyéb szempontból való jelentőségéről l. az idézett cikket.

A versek közléséről csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy a kéziratból csak ott térek el, ahol nyilvánvalóan a leírás gondatlanságából származik valami fogyatékosága, s a helyesírásnak csak korszerű, egyénileg nem jellemző sajátosságait változtatom meg, ahol sem ritmikai, sem egyéb szempontból nincs jelentőségük. A zárójelben közölt címek az eredeti verseknek Eötvös előszavával megjelent kiadásából valók; a második versnek eredetije nem jelent meg e gyűjteményben. Cím adása és szá-

¹ Eötvös abban a levélben, amelyet báró Szalay Gábor legutóbb közölt az IK ezévi 286. lapján, Szalay László közreműködését is kéri

mozás dolgában a kézirat egyaránt következetlen, bizonyára kezdetleges állapotban maradt félbe Eötvös betegsége folytán. A 3. vers után 4-es számot írt, de a vers helyét üresen hagyta, talán mástól várt fordítást szánt ide s a következő két helyre. A 7. után csak egynek van még — 25-ös — száma.

1

(Der Leuchtturm.)

Szivem oly bús, oly pusztá,	S a tengeren egy sarka
Szivem üressen áll,	A part felé siet
S kin a' szelek ordítanak,	S eléri, fénytörönya
A tenger zúgva száll.	Biztos világot vet.

Így nekem is szerelmem
Vezérvilág vala.
Meghalt! és széttörődött
Reményem csolnaka.

2

Kedvetlen érzeményem,	Az orvos jön sietve,
Beteg vagyok talán.	Fontossan kérdezi,
Nincs kedvem az ebédhez.	Ha jó-e álom s étvágy,
Barátim asztalán.	S gyógyszerjit rendeli.

Jó férfiú, csak gyógyíts,
Gyógyíts, míg meghalok.
E szív is majd kiépül,
Ha többé nem dobog.

3

(Vergeltung.)

Első gyermekkoromban	Nem bírt megfogni engem,
Társam egy lány vala.	Sokszor bosszonkodott.
Szembekötösdit játszánk,	De most, hogy én felnyöttem
S utól nem ért soha.	S ő is nagyobbodott,

Bosszúját üzve rajtam
Hamar megbüntetett.
Ím' egy tekintetétől
Belöllem szolgáló lett.

7

(Der Pilger.)

Vándor vagyok, fáradtan	S bármennyire tekintsek,
Mindég tovább megyek.	Csak szürke fellegek.
Szállást mikor találok?	És mégis húzza lelkem,
Nyughelyt majd hol lelek	Mégis tovább megyek.

Körültem pusztá minden,	Ott majdan mit találok?
Kopár a messze tér,	Ki mondja meg nekem?
Nincs ház itt, nincsen árnyék,	A sír nyugalma vár-e
Mely békehelyt ígér,	Vagy tán a szerelem?

(Die Trauerweiden.)

Az ingó kedves fűzek
 Ottan a domb megett
 Rám néznek, mintha tudnák
 Nehéz keservemet.

Talán korán siromnál
 Akartok állani?
 Ó, én is azt kívánom,
 E szív is arra hí.

De most, hogy immég élek
 És hordom terhemet,
 Csak majdnem így használok
 Szegény költésemet.

Egy kedves sír szivemben
 Alatta árnyat lel,
 Melyben meghalt szerelmet
 Minap temettem el.

Őszi gond. (Herbstfurcht.)

Elhervadtak a virágok,
 Érzéketlenül suhannak
 A kopár virányon végig
 A kihült őszi fuvalmak.

A lehullt száraz levéllel
 Játszik már a tél viharja,
 A természet sírkövére
 Vélek a felírást írva.

Némán áll a föld, nem tölti
 Fülme szelid dalával
 A vidéket, elborítá
 Azt az ősz gýászfátyolával.

Vajha a tavasz majd ismét
 Visszatér s szelid fuvalmak
 Szállnak végig a vidéken,
 Engem is élve találnek?

Az aeolhárfa. (Die Aeolsharfe.)

Mit hallok ott suttozni,
 Mi nyájas éneket?
 Az aeolhárfa hangzik
 A lombos tölgy felett.

A hárfának beszéli
 A szellő titkait,
 S hallgatva, elfelejti
 E szív is kínjait.

De szélvész jött, s a hárfa
 Recsegve széttörött.
 Nem hangzik dal azólta
 A lombos ág között.

Hozzád hasonló sorsom,
 Szétronzott hárfa te,
 E szívet is ily durván
 Feldúlta végzete.

(Die Runde.)

A hon bátor vitézi
 Nagy harcot vitanak.
 Most a fáradt vitézek
 Mély földbe nyugszanak

A sírt kő nem mutatja,
 A tér üressen áll,
 És fűzek nem hajlongnak
 A hősök hamvinál.

Éjfélkor megnyil sirjok,
 És a vitéz csapat
 Kijön, megnézik ismét
 Kedves hazájokat.

Busan komoly szemekkel
 Körültekintenek,
 S az óra még le nem folyt
 S sírokba fekszenek.

A hajós. (Der Schiffer.)

A biztos parttól távol
 Hullámozó tengeren
 Hajós evez, felette
 Egy csillag az egen,

Mely néki irgalomnak
 Mutatja útjait,
 Mely fényivel deríti
 Az éj homályait.

25

(Der Regenbogen.)

Ha nedves fellegekbe
Lövell a napsugár,
Szivárvány kél azonnal
S az ív színezve már,

És bájos arculattal
Az ív alátekint,
Vonúl a felleg, a rét
Nevetni kezd megint.

Minap szememben a köny
Fakadt keservesen.
Pillantatod szelíden
Reám tért s édesen,

És íme tűnt a felleg,
Eltűnt a fájdalom,
Szívemben, mint szivárvány,
Kelt égi nyúgalom.

Kérdés. (Frage.)

Mit jelent e néma bánat,
Mely tanyát ütött szívemben?
És e könnyek mit keresnek,
Mért ragyognak itt szememben?

Gyorsan, mint a csermely árja,
Folynak végig béke nélkül
Arcimon, megfosztva őket
Ifjuság piros színétül.

S e fohászok mit jelentnek,
Ajkimon ha átnyomulnak,
Mintha ősz hideg fuvalmi
A virányon elvonulnak?

Gyász-e ez, mert az ifjúnak
Boldog álmi elmulának,
Vagy tán honvágy, mely e földön
Nem talál hazát magának?

A Virágok. (Die alten Bekannten.)

Virág között¹ andalgok,
Sokat beszélnek,²
Susognak, énekelnek,
S oly³ bájló énekek.⁴

Mind régi ösmérősim —
Egykor, ha bús valék,
Színekben,⁵ illatokban
Vigasztalást lelek.

Nem is ösmérnek⁶ immár;
Bámúlva kérdezik:
Mért jön⁷ e sápadt férfi,
Ki annyit könnyezik?

Az ablak. (Das Fenster.)

Sokszor kis ablakához
Lopódtam éjtszaka,
Tán majd gyertyavilágnál
Feltűnik alaka.

De ah! csak árnyat láttam
A bájló kép helyett.
Ó! véghetetlen bánat!
Ó kínos érzet!

Mert lám gyönyörjeimmel
Így járok szüntelen,
Árnyékait találok,
Hogy sírjak veszteken.

¹ Emlény: Virágim közt.

² beszélnek ök.

³ mi.

⁴ énekők.

⁵ színökben.

⁶ ösmérnek.

⁷ jó.

S habár sajkája ing is	Így nekem, ki fáradtan
S a vész nagyobbra nő,	Az élet tengerén
Csak csillagát láthassa,	Hajózom, légy te csillag
Nem fél a véstől ő.	Eltem borús egén;

Akkor hajóm megállja
Nehéz viharjait,
Szelid fuvalmak szárnyin
Eléri partjait.

Szerelmi dal. (Liebeslied.)

Mint a szilfa zöld létráján	S im az ágról szőlőfürtök
Feljebb hág a szőlő ága,	Le a föld felé csüggének.
Míg tövétől a tetőig	S szomszárjaim belőlők
Zöld láncokkal átkarolta,	Édes enyhet szörpölének.
Ekkép fogta át szerelmed	S mit csudálsz, ha némelykor
Eltem fáját száz karokkal	Részeként látsz elmerülten.
Mély tövétől a tetőig	Arcimot setét pirossan
Körülfontva száz láncokkal.	S vad tüzet tekintetemben?

Pretium affectionis.

Mint a salamandra élve	S így a lángok fénykörében
Vad lángok szörnyű hevében	Tündöklön, csodálatossan
El e szív egy szirtszigetként	All gyémánt csillogással,
Tiszta lángok tengerében.	Mint izzó arany, pirossan.

Ekkép áll im tündökölve
Láng között a salamandra,
S ki ne tudná, hogy e fénye
Csak égő fájdalmak ára.

(Der dürre Baum.)

Kertemben állt sok évig	És im jövő tavaszkor
Egy fa már szárazan,	A fa ismét virul,
Elfonnyadva az ágak	S virágok és gyümölcsök
Gyümölcs- s virágtalan.	Fügnék le ágirul.
A kertész jött a fához,	S te szív, kit annyit vágott
Egy kést kezébe vón	Immár a végezet,
S az ágakon s a tőkén	Nem hajtsz-e majd virágot
Sokféle vágást tön.	Gyógyult sebed felett?

(Die Linden.)

Kedves hársok! drága hársok!	Mintha kérdezni akarnák,
Mult szerelmem hív tanúji!	Mily keserv lakik szívember
Lombtelt ágokat nyájasan	S lombjok titkos suttozása
Látom le felém hajolni.	Felébreszti érzeményem;

Mert susogva mult időkről,
Mult napokról szól nekem,
Hol a kedvest átölelve
Csak gyönyörre vert szívem.

A napsugár. (Der Sonnenstrahl.)

Ha a napsugár
 Athat fellegen,
 Új világot önt
 Szét a téreken.

Így ha rám tekint
 Néha szép szemed,
 Felderülni bár
 Lássad képemet;

De magányosan
 A bércekhez száll
 Ott egy felleg még
 S fenyegetve áll.

Hidd el, múlt csak
 Ez örömsugár,
 És megette gond
 Fenyegetve vár.

A teljesség kedvéért álljon itt az Emlényben megjelent *Hűség*
 c. vers is:

Fellegek a föld fohászi, —
 Bár egek felé sietnek,
 Vágyál telten a magasról
 Le a földre tekint'getnek.

Szelek jönnek vad morajjal,
 Felhők fel s alá vonódnak,
 Végre könnyekre fakadva
 Anyjok kebelére hullnak.

Közlő: WALDAPFEL JÓZSEF.

SZÁSZ KÁROLY ÉS BADICS FERENC LEVELEZÉSE.

Szász Károly és Badics Ferenc között hosszú éveken keresztül szeretetteljes baráti viszony állt fenn, bár — a régebbi szokásnak megfelelően — nem tegeződtek is. A jóval idősebb Szász Károly (szül. 1829-ben) Badics Ferencet (szül. 1854-ben) már tanári pályája kezdetén felkarolta, nemcsak a jeles készségsű tanárt, hanem a kiváló buzgalmú irodalomtörténészt is megbecsülve benne. Levelezésükből azokat a darabokat, melyeket mindketten megőriztek, s melyeknek elseje 1883-ban, az utolsó pedig 1895-ben kelt — az alábbiakban adjuk közre.

Mikor Badics itt közölt első levelét írta, Szász Károly a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban dolgozott, mint miniszteri tanácsos, a lobogó lelkű Trefort mellett, s többek közt a középiskolai ügyeknek is előadója volt — jelentékeny részt vett a középiskoláról szóló 1883: XXX. t. c. kidolgozásában. Badics — aki 1879-ben szerezte meg tanári, s 1881-ben bölcsészeti doktori oklevelét — az 1882/3. tanévben a budapesti V. ker. állami főreáliskolában működött mint helyettes tanár, s innét került — éppen Szász Károlytól pártfogolva — egyelőre még szintén helyettesként az újvidéki királyi katolikus főgimnáziumba, melynek akkor Frankl István (szül. 1835-ben) — előbb Bács-Bodrog vármegye kir. tanfelügyelője — volt az igazgatója s egyik magyar tanára, aki szintén író ember volt, több cikke jelent meg.

Badics, kineveztetvén Újvidékre, még mint helyettes tanár házasodott meg — erről szól kedves közvetlenséggel az első levél, 1883. szeptember 21-ről. De érdekesek a levélben az Újvidék

akkori társadalmi életéről, nemzetiségi viszonyairól írt sorok is. Szász Károly — Badics hívására — válaszlevele szerint készült a fiatal pár újpesti esküvőjén részt venni, de — közbejött akadályok miatt — ezt a tervét nem valósíthatta meg.

Szász Károly hamarosan elhagyta a minisztériumot, püspökké választatván, de a baráti érzést, mellyel a fiatal tanár iránt viseltetett, élete fogytáig megőrizte szívében, s kölcsönös irodalmi munkásságuk is ismételve összekapcsolta őket. Badics nagy szorgalommal dolgozott *Fáy András életrajzá*-n, amely kitűnő művét a Magyar Tudományos Akadémia a *Lévay-díj*-jal jutalmazta, s a mű 1890-ben meg is jelent az Akadémia kiadásában. E mű írása során a budapesti református teológia *Ráday-könyvtár*-ában őrzött nagybecsű *Szemere-Tár* használata tárgyában folytatódott a még mindig Újvidéken tanárkodó Badics és Szász Károly közt a levelezés — de azután a Budapestre kerülni óhajtott Badics az immár püspök Szász Károly támogatását is kérte, az áthelyezés azonban a budapesti VI. ker. áll. főreáliskolához csak 1891-ben sikerült.

Mikor az Athenaeumnál a kilencvenes évek elején Beöthy Zsolt megindította a *Képes Magyar Irodalomtörténet*-et, a fáradhatatlan Badics lett a segédszerkesztő, később pedig — mert a mű csakhamar második, s rövidesen harmadik kiadást ért — Badics már szerkesztőként szerepelt, Beöthy csak a fő vezetést tartotta meg. A szerkesztés buzgó munkája során megint több ízben váltott levelet Badics és a szorgalmas dolgozótársnak bizonnyult Szász Károly, aki három fejezettel szerepel a műben: A *Magyar Tudós Társaság*-ról, *Vörösmarty Mihály*-ról és *Tompai Mihály*-ról írottakkal.

A levelek itt következnek.

I.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos Uram!
Kegyes Pártfogóm!

Hetek óta „személyi hírek”-en kezdem az újságolvasást, hogy méltóságodnak a fővárosba utazását azonnal megtudjam. De, mint Gyulai úrnak ma vett leveléből is olvasom, méltgód még Halason mulat, bizonyosan nem „egészségi szempontból”, mert — úgy látszik, bámulatos munkaereje sohasem érzi a pihenés szükségét, hanem megint valami meglepetést készül szerezni az irodalmi világnak. A mennyire örülnék magam is e hírnek, annyiival nagyobb félelemmel ragadok most tollat, nehogy levelemmel is megzavarjam a csendes munkásságban. De kénytelen vagyok, alig tíz napom van még; már így is az udvariatlanság vádját vonom magamra e levélbeli kérő értesítéssel.

Méltóságodnak nagyon sokra kiterjed figyelme, hanem az a csekélység — szeretném, ha elkerülte volna, hogy még a télen mennyire siettek a lapok kikürtölni szívügyemet, eljegyzési hírt közölve rólam, hónapokkal annak valóságos megtörténte előtt. Mert később csakugyan megtörtént; részint a jövőbe helyezett remények miatt, részint hogy igaza legyen a világnak, a tavasszal eljegyeztem özv. Horváth Ferenczné leányát, Jolánkát, Új-Pesten. Atyja, a szabadságharcban őrnagy, két évvel ezelőtt halt meg mint a főthi Károlyiak nyugalmazott tisztartója. — A kolozsvári szép tervek meghiúsultak ugyan, de evvel talán én vesztettem legkevesebbet, a mennyiben méltodó kegyessége a biztosabb államszolgálatba juttatott, miért mindenkor hálára leszek kötelezve. E hálaérzetből merítem a bátorságot jelen levelemhez is. Azt határoztuk ugyan is, hogy összetesszük a kettőnk szegénységét; nekem lesz 800 frtom, egy kis mellékjövedelemből is csurran-csöppen néhány forint, kis menyasszonyomnak is van néhány száz forintja; ebből élünk szegényesen addig, míg fizetésem a „rendes” magasságot eléri. Már béreltem szép kis lakást, bútoraink is itt vannak, mert csak néhány nap választ el életünk legszebb perczétől. Október 1-re határoztuk az esküvő napját; szüreti vacsióink lesz, ekkor legkevesebb mulasztással szaladhatok föl Pestre.

Méltod már ünni fogja e hosszú bevezetést, sietek hát előadni kérelmemet. Azt bátorodom kérni, hogy mélt. Uram magas jelenlétével szerencséltesen bennünket a fent nevezett napon. Mélt. Uram jóakaró pártfogása juttatott a helyzetbe, hogy szívem imádottját oltárhoz vezethetem; legyen tanúja a boldogságnak, melyet két szerető szív számára szerzett. Okt. 1-je hétfői napra esik, s esküvőnk reggel 9 órakor lesz egész csendben; mert délbén úgyis útnak indulunk, s az özvegyi házban nem is akartam zajosabb lakodalmat ülni, annál kevésbbé, mivel az anyai bőkezűsége menyasszonyomnak még három kisebb nőtestvére fog rászorulni. Ott lesznek még részemről mint násznagy-tanú Gyulai Pál úr, egykori kedves tanárom, Matkovics Lázár váci kanonok, a kormányparti jeles szónok és megyebizottsági tag, apám és öcsém; menyasszonyom részéről a férfirokonok közül: Kétly Károly orvos-egyetemi tanár mint násznagy, Törs Kálmán, Horváth Sándor, a Károlyiak tisztartója NKárolyból, és vőfél-barátaink.

Ha mélt. Uram okt. 1-jéig visszamegy a fővárosba, ne foszson meg bennünket megjelenése örömétől, egész házunk igen megtisztelve érezné magát a kitüntetés által. Kalauzról majd gondoskodom. Egyik vőfél-barátom az nap reggel 8-kor majd ott lesz mélt. Uramnál, s kikíséri újpesti lakásunkra. Minderről különben leszek bátor még szept. 30-án, yásárnap, szólni, mert szombat este már fölmegegyek, s így másnapi tisztelkedésem alkalomával személyesen is előadhatom kérelmemet.

Újvidéken — ha szabad néhány szóval mostani viszonyomról

megemlékezni, — a legelső naptól fogva igen jól érzem magam. Frankl igazgató s a derék tanári kar egykép törekedtek, hogy kellemessé tegyék új otthonomat. Az előadásokat szept. 5-én kezdtük meg. Én a felső osztályokban V—VIII-ig tanítom a magyart, III-ban a történelmet, s rendkívüli órákban a francia nyelvet (hinc illae „mellékjövedelem”); ezen kívül vezetem az ifjúsági önképző kört, s kezelem az ifj. könyvtárt. Mindez összesen csak 20—22 órában foglal el, marad tehát még idő, hogy kedvvel üzőtt irodalmi foglalkozásaimat is folytathassam. A fővárosi meg kolozsvári könyvtárakat nagyon nélkülözöm kell ugyan, de majd csak segítek magamon; nekem is van mintegy ezer kötet könyvem, a tanári s ifjúsági könyvtárban is több jeles munka megvan.

A mi a várost és társadalmi viszonyokat illeti, amaz csinosabb mint gondoltam, szép környékkel, a mennyiben a Dunáig terjedő magyar síkságot a szerémi partokról gyönyörű hegyláncz övezi. A magyarság kisebbségben van ugyan még mindig a szerb és német elemek mellett, de erősen terjed. Az a nemzetiségi küzdelem, melyről a lapok annyit írnak, inkább papíroson foly, a társas életben igen békén megférnek egymás mellett az emberek. Több előkelő szerbvel ismerkedtem meg, kik jól beszélnek nyelvünket, s ép úgy elítélik a horvát zavargókat mint az „Omladiná”-t.¹ Gymnasiumunkban is ma holnap több lesz a görögkeleti mint a kath. fiú; hiába osztogat a szerb gymn. minden második fiúnak stipendiumot, még szerb papok is ide küldik hozzánk a fiaikat. Azt hiszem az a kulcsa a jó egyetértésnek, ha az ember se az iskolában, se azon kívül nem persifflálja nemzetiségüket, s nem fog rájuk erővel oly törekvéseket, melyeknek sikertelenségéről maguk is elégszer meggyőződtek. A magyarság, melyet leginkább a hivatalnoki kar képvisel, a polg. casinóban tömörül, s erősebben támogatja a kormányt magas törekvéseiben mint bárhol eddig tapasztaltam. Legalább itt mindenki meggyőződésből, hazafiságból teszi, a mit tesz, s ezt az ellenfél is tisztelettel kénytelen említeni.

Ilyen körülmények közt, ha csak a mocsáros vidék egész-ségünkre nem lesz kártékony, azt hiszem, igen jól fogjuk magunkat érezni kis feleségemmel. Engedje mélt. Uram, hogy ez alkalomból újra megköszönjem kegyes pártfogását, melyre magamat érdemessé tenni, mindenkor legfőbb törekvésem lesz. A mi házasságunk első napját is feledhetetlenné tenné, az volna, ha mélt. Uram nem tagadva meg kérésemet, megalázná magát szerény hajlékunkig. Ha pedig körülményei gátolnák a megjelenésben, kérő meghívásomat ne tekintse tolakodásnak, mint inkább a legmélyebb tisztelet és hála kifolyásának, melyekkel mélt. Uram iránt viseltetem.

¹ *Omladina* — egy titkos szerb társulat központi bizottsága volt Újvidéken.

Engedje, hogy magamat továbbra is kegyes jó indulataiba ajánljam,

ki vagyok Méltóságos Uramnak s kegyes Pártfogómnak

Újvidék, 1883. szeptember 21.

hálára kötelezett szolgálja

Dr. Badics Ferencz.

II.

Szász Károly levele Badics Ferenchez.

Kedves Tanár úr!

Levele igen megörvendeztetett. Tartalmaért is, mert a jók boldogságában s megelégedésében mindig szíves részt veszek; irántam való szívességével is, melyért őszinte köszönetet mondok.

Én holnap, 25-kén megyek föl Budapestre, de még nem véglegesen, mert 6 heti szabadságomból még egy egész hét van hátra, — csak néhány napra. Maradhatok-e 1-éig, nem tudom. Ha igen: nagy örömmel fogok részt venni az Ön boldog napja szemléletében.

Ha azonban már szombaton el kellene jönnöm (nem tőlem függő körülmények parancsolnak nekem): akkor is legyen meggyőződve, hogy gondolataimmal köztök leszek.

Ha vasárnap, mielőtt hozzám a hivatalba fölfáradna, Gyulai-val találkozik: ő meg fogja mondani tudni, ott vagyok-e még, vagy vissza utaztam már. Sőt ha levele e kifejezését „szombaton este fölmegyek” úgy kell értenem, hogy szombaton *estére* már Pesten akar lenni, akkor nézzen ki Csengőd állomáson (Kis Körösön túl az első állomás) hol a Pestről jövő délutáni vonat az újvidékivel találkozik) a waggon ablakán s ha szombaton délután jövök, ott meglátand s egy pár szót is válthatunk a találkozás „1 percz”-e alatt. Ha szombaton délután *nem* jövök, akkor valószínűleg csak hétfőn délután jövök s az nap délelőtti részt vehetek örömeikben.

Kérem adja át Frankl igazgató úrnak legszivesebb üdvözetemet.

Vagyok

Halas, 1883. IX/24.

őszinte barátja

Szász Károly.

III.

Szász Károly levele Badics Ferenchez.

Kedves Tanár úr!

Rossz idő, korán beálló este sötéte, s gyöngélkedésem: három ok, ami visszatartott, hogy szándékom szerint a vasúthoz kimenjek, önöket itt átutazásukkor üdvözölni.

Fogadják elkésett, de mindig szívből fakadó üdvözlétemet e sorokban!

Isten áldja meg frigyöket s jó napjaikban emlékezzenek meg olykor

őszinte barátjukról

Halas, 1883. X/2.

Szász Károly.

IV.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos Tanácsos Úr!

Kegyes Pártfogóm!

Már két hete lesz, hogy Méltóságodat a háromszor kipróbált bizalom a dunamelléki ref. egyház fejévé emelte. Az így nyilatkozó bizalom több mint egyszerű meghívás, amelynek eleget tenni annyival kötelezőbb volt Méltóságodra, mert ezúttal a magas állást nemcsak betölteni akarták az intézők, hanem oly embert kerestek, ki nagy tehetségével, fényes nevével új díszet adjon a jövőben nagyobbra hivatott méltóságnak. Az Ég oly kitűnő tulajdonokkal áldotta meg Méltóságodat, hogy munkás kezét mindenütt érezhetően nélkülözik; de el kell hagynia a nehezét, hogy még nehezebbet végezhesen. Tekintse ezt Méltóságod a Gondviselés rendelkezésének, mely csak egyik kezével jutalmaz a mult érdemekért, a másikkal pedig új s még terhesebb köteleességeket ró a választottra.

Méltóságod elhatározása ezreknek szerzett örömet. Engedje meg, hogy én is ezek közé számítsam magamat, s bár a köteles napi teendők által gátolva csak későn, de a legtisztább öröm hangján kívánhassam, hogy Méltóságodat a ref. egyház s az egész haza javára a Gondviselés hosszú élettel s állandó jó egészséggel áldja meg. Nem lesz többre szüksége, hogy munkáival új méltóságában is örök emléket állítson magának. Óhajtasomat csak azzal a kéréssel bátorítok meg, hogy ha kiestem is Méltóságodnak közvetlen kerületéből, tartsa meg jövőre is jó indulatában azt, kire eddig is érdemetlenül pazarolta hathatós kegyeit,

s ki vagyok Méltóságos Uramnak, Kegyes Pártfogómnak
Újvidék, 1884. június 15.

hálás tisztelettel alázasatos szolgája
Dr. Badics Ferencz.

V.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos és főtisztelendő Püspök Úr!

Jóakaró Uram!

Karácsonykor kegyes volt Méltóságod megígérni, hogy tudatni fogja velem, vajjon a Fáy-ról készülő munkámhoz átnézhetem-e husvétkor a Szemere-tárt. Mivel a mult héten másfél napig Pesten időztem, tisztelkedni óhajtottam Méltóságodnál, hogy levélbeli válaszszaal ne kelljen terhelnem, de rosszul választottam az időt, Méltóságod épen az egyetemi matinén volt; délután pedig nekem már haza kellett indulnom. Így mégis kénytelen vagyok levélbeli kegyes válaszáért fordulni Méltóságodhoz.

Mind egybe hordtam, sőt részben fel is dolgoztam már az adatokat, melyek Fáy élete- s működésére vonatkoznak, s melyek alapján nemcsak sok, hibásan elterjedt adatot czáfolok meg, hanem családi és hivatalos életét, irodalmi s közdolgozokban való részvételét eddig nagyrészt ismeretlen források után fogom jellemezni, sőt ezekkel sikerült főbb irodalmi munkáinak s közéleti terveinek eredetét megfejtennem. Nagy köszönettel tartozom különösen a Méltóságod kerületbeli lelkészi karnak, Sipos Pál,² Tóth Sándor³ és Csilléry Lajos uraknak, kik kérdő-pontjaimra a legnagyobb előzékenységgel adtak anyagönyvi s egyéb fölvilágosításokat. Mindemellett, azt hiszem, hogy a gazdag Szemere-tárban sok új dolgot fogok találni, főkép az irodalmi viszonyokra, s talán ott ráakadok arra a két levélre is, melyeket eddig mindenütt hiába kerestem; egyiket Kazinczy (1808.), másikat Kölcsey (1814. körül) intézte Fáyhoz, s mindkettő ennek munkáit bírálja. Ezek nélkül hiányos lesz munkám, melyhez eddig sok fáradsággal, de nagy szerencsével gyűjtöttem adataimat.⁴

Engedje tehát remélnem Méltóságod, hogy husvétkor, bármily rövid használatra, nem lesz előttem elzárva a Szemere-tár, melyhez már egy év óta hasztalan törekszem hozzáférni.

Mely kérésemet megújítván maradok

Méltóságos és főtiszt. Püspök Úr, Jóakaró Uramnak
Újvidék, 1885. márczius 1.

hálás tisztelője s alázatos szolgálja
Dr. Badics Ferencz.

² Főti református lelkész, esperes.

³ Gombai református lelkész.

⁴ Mint Badics a *Fáy András életrajzá*-ban — a 126. lapon — említi, Kazinczynak Fáyhoz intézett bíráló levele elveszett.

VI.

Szász Károly levele Badics Ferenchez.

Kedves Tanár Úr!

Bocsásson meg, hogy marc. 1-én kelt levelére csak ma felelek; még nem későn, hogy husvétra magát a felrándulásra elhatározhassa.

A Szemere-Tár szolgálatára áll. Kivettem a könyvtárból az egész, 19. kötetre terjedő gyűjteményt, hogy mikor csak rá érek forgathassam s tanulmányozhassam. Dolgozó szobám mellett van a nagy terem, hol háborítatlanul buvárkodhatnak benne azok, kik e rendkívüli érdekű gyűjteményt használni akarják; s hogy azt Önnek a legszivesebben engedem, mondanom sem kell. Egész napokat tölthet vele.

A mi a Fáyhoz Kazinczy és Kölcsény által intézett bíráló levelet illeti, én az 1808—1815 közti időt át néztem, de azok egyikét sem találtam a Szemere tárban. Később vannak levelek Fáy-tól és Fáyhoz.

Szíves üdvözlettel vagyok — Kedves neje részére is

Budap. 1885 márcz 14

Kedves Tanár Úr

őszinte barátja

Szász Károly

VII.

Szász Károly levele Badics Ferenchez.

T. Tanár úr!

Tudja mit neveznek „Strich durch die Rechnungnak?” gr Cs. miniszter úr⁵ 3 nappal ezelőtt azzal a hírrel lepett meg, hogy Tóth J.⁶ nem hajlandó belépni a minisztériumba, hanem marad pestm. tanfelügyelő.

Tergina⁷ a Tóth J. helyére soha sem is volt komoly kombinációban, hanem egy Tóth J. helyére ide hozatni szándékolta vidéki tanfelügyelő helyére lett volna kinevezendő. Ez a combinatio Önre nézve nagyon kedvező lett volna, de Tóth J.-nek helyén maradásával ez is elesett.

Most újabb fejleményeket, újabb combinatiókat kell várunk s én csak arról akartam önt e soraimmal is biztosítani, hogy érdekében mint eddig, jövőre is mindent mindig a legszivesebben tesz, maradván

Budapest, 1889 XII/8

őszinte barátja

Szász Károly

⁵ Gróf Csáky Albin, 1888-tól 1894-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁶ Tóth József, pestmegyei kir. tanfelügyelő.

⁷ Tergina Gyula, phil. dr., 1889-től 1895-ig a budapesti V. ker. áll.

VIII.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos Püspök Úr!

Jóakaró Uram!

Méltóságodnak f. hó 8-án kelt nagybecsű levelét megkaptam és igen köszönöm. Az ügyek fordulata annyival inkább meglepett, mivel még a mult héten is olyan hírt vettem, hogy a személyváltás elintézettnak tekinthető, még pedig akként, hogy Tóth helyére Tergina jön, ezére pedig — Bayer.⁸ Miért lépett vissza Tóth, nem tudom; de alighanem jó kulcsot használok a dolog nyitjához, ha azt hiszem, (a korábbi viszonyokat ismerve), hogy Tóth *Tergina elejtése miatt* lépett vissza. Jedes warum hat sein darum. — Hogy Tergina, — ha esetleg más tanfelügyelő megy be a minisztériumba, elfogadja-e ennek helyét vagy kibőjtöli Tóthot, s az ő számszerű helyét kinek kedvéért fogják betölteni s rendszerezíteni, — előttem nagyon bizonytalan.

De egyet bizonyosan tudok, azt, hogy Méltóságod mindig kegyes jóakaróm volt, a mit soha sem tudok eléggé megköszönni. Engedje ezért kérem, hogy a mennyiben — a dolgoknak (még titkos) fordulatáról elég jókor nem értesülhetvén, — még kérni sincs alkalmam Méltgod újabb pártfogását: nevemet szíves emlékében tartani, s ott, a hol szükséges, combinatióba vétetni kegyeskedjék.

Mostani jóakaró pártfogását s kitüntető sorait ismételve megköszönnvén s magamat — nőm (négy fiamnak büszke anyja) különös tiszteletét is tolmácsolva —

Méltóságos Püspök Úr,

Jóakaró Uramnak

hálás tisztelettel kész szolgálja

Újvidék, 1889. decz. 11.

Dr. Badics Ferencz.

IX.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos Püspök Úr!

Szeretve tisztelt Jóakaró Uram!

Pár napig távol lévén Kenesétől, az Athenaeum kézirat-kérő levelét későn vettem, s úgyis fel szándékozván jönni, magammal

főreáliskolában tanárkodott. 1895-ben Sárosmegye kir. tanfelügyelője lett.

⁸ Bayer József — a neves dráma- és színészettörténetíró — 1890. októberében rendes tanár lett a budapesti V. ker. áll. főgimnáziumban.

hoztam. Mire azonban ide értem vele, már itt volt Méltóságod correctúrája, új kézírata s nagybecsű levele. Hogy ez utóbbi ki-tüntető figyelemre szolgáltatam alkalmat, megbocsátom magam-nak a késedelmet, bár Méltóságodnak akaratlanul szereztem vele bosszúságot. Szerettem volna t. i. a kéziratot megtartani (ha ké-résem nem alkalmatlan, legyen szabad erre való reményemet fen-tartanom), s mivel — a kézirat szerint — kétszer is megcorri-gáltam a szedést, fölöslegesnek tartottam annak melléklését. Nem tudván Méltgod tart. helyét, az Athra bízta a revisio elküldését, a végből, ha Méltgod talán itt-ott változtatni óhajt, még megte-hesse, mert tördelés után már bajos. A hiányzó datumokat én itt-hon majd beletettem volna, vagy beleteszem, ha még hiányzanak. Imprimáltatnunk még nem lehet, mert az eddigi gyakorlat sze-rint előbb a szomszédos cikkekkel szoktam (néha egy-két szó, máskor néhány sorral) szorosabbra fűzni, aztán tördeltetni, s ha Beöthy még nem látta, akkor imprimálás előtt, utolsó revisióra hozzá kerül. Méltgodnak akad. cikkét pompásan kiegészíti Zichy A. úr cikke,⁹ melyet ezért is — az eredeti tervtől eltérőleg — mindjárt Méltgodé után tétetek; Széchenyi irod. működésének sugaraí szétáradtak mindenfelé s megmérhetetlen hatásúak vol-tak: hadd álljon elől a világító fáklya. A képek jórészt készen vannak; míg tördelik, azalatt tán megjön Zsolt (most épen úton van Luzernből Velenczébe), s ha az ő revisióján is átesett a cikk, *imprimálás előtt* okvetlenül be fogom Méltóságodnak mutatni. Híre s beleegyezése nélkül semmiesetre sem fogunk belőle tö-rülni, ha pár lappal hosszabbra telik is a tervezetnél.

Ugyanígy járunk el „Vörösmarty“-val is. Méltóságod való-ban a legpontosabb dolgozótársunk. Bánóczitól fél esztendeje sürgetem Kisf. Károlyt, — s máig sincs kezemnél, Péterfy pedig — két esztendei hallgatás után — *most* közli, hogy októberig nem tudja megcsinálni „Eötvös“-t.¹⁰ Itélje meg ebből Mtgod örö-münket „Vör.“ megérkeztén! De ép ebből kifolyólag legyen szabad továbbra is fentartanunk kérelmünket Tompára nézve. Mivel Bá-nóczy miatt egy-két héttel már okvetlenül megkésünk, Tompa beküldése ráér *novemb. közepéig, esetleg végéig!* Vagy inkább így formulázom: vesse el Méltgod egészen Tompa gondját, majd én a „proximus ardet“ *előtt két héttel* leszek bátor Méltgodat figyelmeztetni.

A Vörösmarty-kéziratok rendkívül becsesek lesznek szá-munkra. Mihelyt haza jön Méltgod (gondolom: szept. elején), majd tisztelni fogok s személyesen veszem át, hogy kár ne es-

⁹ Zichy Antal cikke: Gróf Széchenyi István mint író.

¹⁰ A *Képes Irodalomtörténet*-be a Kistaludy Károly-ról szóló ta-nulmányt Kardos Albert, debreceni áll. főreáliskolai, — az *Eötvös Jó-zsef*-ről szólót pedig Baráth Ferenc, budapesti ref. főgimnáziumi tanár írta meg.

sék bennök. — Az „Etelka“-hypoth. nagyon érdekes, mihelyt haza érkezem, utána járok. Tegnap megemlítettem volna Gyulai úrnak, de épen tegnap, mikor Leányfalván voltam, Miskolczra utazott, Kálmánék¹¹ pedig Radegundba; Arankák¹² voltak csak otthon az öreg úrral,¹³ ki egészségesebb, virulóbb arcú mint bármikor ezelőtt.

De már hosszan is fárasztom Méltóságodat. Pár óra mulva indulok Bécsbe (gyönyörködni s bosszankodni mint rendesen — mennyi kincs a múzeumokban, s mennyi nyoma a fejedelmi ház bőkezűségének mindenütt) — onnét már Semmeringen át Graz-ba s Veszprémen át Kenesére családomhoz. Mire visszaérek, ott fog várni „Vörösmarty“. Előre örülök az élvezetnek! Eddig csak egy lapot olvastam belőle — a szedőnél; dehogy törölünk egész lapokat, sorokat is csak kényszerűségből!

Méltóságodnak a vacatio hátralévő részében is a legkellemesebb üdülést kívánva maradtam legmélyebb tisztelettel

mindenkor hálás híve

Bpest, 1894. aug. 13.

Dr. Badics Ferencz.

X.

Badics Ferenc levele Szász Károlyhoz.

Méltóságos Uram!

Ha Beöthy Zs. még nem találkozott Méltóságoddal, engedje meg, hogy én alkalmatlankodjam egy irodalmi kéréssel. A *Képes Irodört.* legközelebbi füzeteiben fog jönni Mélt. Uram életrajza is; ehhez eddig két arcképet készítettem: azt, amely 1855-ben a *Hölgyfutár* Albumában jelent meg s mondhatni egészen ismeretlen, s azt, a mely az összes munkák előtt jött és igen sikerült.¹⁴ Ez utóbbihoz megvan az aláírás is. De szükségünk volna még pár sor *kézíratra*. Talán legjobb volna úgy tenni mint hasonló kérésemre Léway alispán úr tett, t. i. leírta Mikes-ének első versszakát. Igen kérem Méltóságodat, szíveskedjék akár valamelyik kisebb (egész) költeményét, akár vlmelyik nagyobbinak egy (6—8 soros) versszakát e célra leírni, úgy hogy a nyomtatott lap *felénél* (se széltében se hosszában) több helyet ne foglaljon el.

¹¹ Gyulai Kálmán — Gyulai Pál fia.

¹² Gyulai Aranka — Gyulai Pál leánya, Hellebrant Árpád, akadémiai alkönyvtárnok felesége, a ki később Fodor Dánielné lett.

¹³ Szendrey Ignác — Gyulai Pálnak (és Petőfinek) ipa.

¹⁴ Az 1855-ös és az 1885-ösnek jelzett, de voltaképpen a Szász Károly Kisebb Költeményei-nek 1883-as kiadásában megjelent arcképek vannak a *Képes Irodalomtörténet*-ben.

Még csak azzal toldom meg kérésemet, hogy a kézíratra a reproducálás késedelmes volta miatt sürgősen volna szükségünk; időnyerés végett méltóztassék egyenest az Athenaeumba *Böhm E.* úr címére küldeni, jelezve a célát, a mit különben mondtam már neki.

Méltóságodnak

Bpest, 1895. szept. 20.

hálás szívű tisztelője

Dr. Badics.

Közli: SZASZ KÁROLY.

KÖNYVISMERTETÉS.

Madách Imre összes művei. I—II. kötet. Sajtó alá rendezte, bevezette és a jegyzeteket írta Halász Gábor. Budapest, 1942. Révai. 1065, 1223 l. 8°.

Az idei könyvnap egyik legnagyobb eseménye kétségtelenül Madách Imre műveinek régóta várt teljes kiadása volt. A könyvbarát talán fanyalogva nézi a kezébe sehogysém símuló, jogi döntvénytárak küllemére emlékeztető otromba két kötetet, az olvasóközönséget pedig a mai ízléstől annyira távolálló alkotások csüggesztő tömege hozza zavarba. Annál nagyobb azonban az irodalomtudomány híveinek öröme: nemzeti szégyennek is beillő hiányt pótol a Révai Irodalmi Intézet nemes vállalkozása. Mert a Gyulai Pál gondozásában 1880-ban, majd újra lenyomtatva 1894-ben kiadott három kötet ma már antiquáriusi forgalomban sem kapható, meg azután csak címében képviseli Madách összes műveit. Gyulai ugyanis nem a filologus alázatával, hanem a kritikus veres ironjával, meg a tisztelő barát csinosítgató gondoskodásával nyúlt a költő hagyatékához: a gyöngének ítélt alkotásokat elhagyta, a szövegen pedig számos nyelvi-ritmikai változtatást eszközölt.

Már pedig a tudományos kutatás eszményképe a teljesség és a hűség, még akkor is, ha esetleg az esztétikai hatás rovására mennek. Ennek az egyedül helyes elvnek alapján készült a mostani kiadás. A két kötet 7 drámán, 2 „drámai kísérleten”, 3 drámatörödéken, kb. 300 versen, 5 elbeszélésen kívül magában foglalja a költő 4 tanulmányát, 5 cikkét, megyei és országgyűlési beszédeit, azonkívül különböző feljegyzéseit, meg levelezését is. Igaz, hogy ez a kiadás sem kritikai, mert nem adja a törléseket és a változatokat, de a ma ismeretes anyagot a Nemzeti Múzeumban őrzött eredeti kéziratok, illetőleg a Madách életében megjelent nyomtatott szövegek alapján teljes egészében hozza. Így most már valóban együtt van Madách Imre hiteles szellemi hagyatéka, s az irodalomtörténeti értékelés és értelmezés az eddigieknél szélesebb és biztosabb alapokra építhet. Végleg tisztázódik majd az a kérdés, vajjon *Az ember tragédiája* magányos orom Madách életművében, vagy utolsó láncszeme egy hosszabb írói fejlődésnek. Annyi bizonyos, hogy összes művei alapján jobban bepillantathatunk

Madách írói műhelyébe, s egyéniségét is összetettebbnek, bonyolultabbnak fogjuk látni.

A sajtó alá rendezés fáradságos és felelősségteljes munkája Halász Gábor szakértelmét dicséri. A kommentálás, minthogy a kiadás a nagyközönség számára készült, ezúttal elmaradt; a művek élén mindössze egy rövid — de rövidségében is magvas — bevezetés áll, a jegyzetek pedig az eddigi kiadások és a kéziratok sorsáról tájékoztatnak. A II. kötet 1170. lapján összeállított adatok kiegészítéseképpen megjegyzem, hogy a Fővárosi Lapok 1864-i évfolyama még költőnk életében a következő verseket közölte tőle: *A költő és kedvese*, *Emlékkönyvbe* (Halásznál: *A galambok*, II. 57. l.), *Csalódás* (Halásznál: *Egy örült naplójából* 17. vers, II. 382. l.), *Egy nőhöz* (Halásznál: *Atlas*, II. 72. l.) és *Bölcsesség van, nő, a szerelemben* (Halásznál: *Szív és ész*, II. 82. l.). Ez a kis adalék is mutatja, hogy Madách Imre még korántsem lezárt fejezete irodalomtörténetírásunknak.

SOLT ANDOR.

Tóth Zoltán: A Hartvik-legenda kritikájához. (A Szent Korona eredetkérdése.) Budapest, 1942. 8-r., 131 l.

Jeles történetírónknak 1937-ben bemutatott, most megjelent munkája a Szentkorona eredetének a Hartvik-legenda alapján kialakult hagyományait vizsgálja kritikai, új szempontokból, a nélkül, hogy ezzel annak közjogi jelentését csak érintené is. Fejtegetései a történettudományra tartoznak. Ám az irodalom történetét is érdekli egyik fontos megállapítása és egy érdekes föltevése, azért röviden beszámolunk róla. Az előbbi Hartvik Szent István-legendájáról mutatja ki, hogy annak szelleme nem Szent István korszakát tükrözi, hanem „szigorúan Kálmán korabeli megfontolások alapján” készült, a hagyományokból vett elemeket Kálmán céljainak megfelelően csoportosította és voltaképpen a király investitúra-jogának érdekében és VII. Gergely egyházi reformja ellenében szerkesztett írás. — Föltevése pedig magának Hartvik személyének sokat vitatott kiletére vonatkozik. Pauler Gyula, mint ismeretes, a legendaírót Arduin győri püspökkel azonosította, s ezt újabban megtámogatták Kniewald Károly kutatásai is, de csak a Hartvik—Arduinus *nevek* azonosíthatásában. A legenda szerkesztése idejében azonban — s ez Tóth Zoltán alapos ellenérve — nem Arduin, hanem — 1111, sőt talán már előbbi évek óta — György püspök áll a győri egyházmegye élén. (A győri, 1928-iki sematizmusban Szabady Béla megállapítása szerint Arduint 1106-ban váltotta fel György püspök.) Az eddigi kutatóknak is feltűnt, hogy a legendaíró Hartvik, egyházi hovatartozásáról nem szólva, egyszerűen püspököknek mondja magát, egyházmegye vagy védőszent megnevezése nélkül (címmzes vagy fölszentelt püspök pedig akkoriban még nincs) és Tóth Zoltán ehhez a mozzanathoz kapcsolja

szellemes következtetését. Kálmán korában a capella-hivatalt nem viselte magyar püspök: ez a tisztség inkább lépcső volt valamelyik főpapi álláshoz. De az lehetséges, hogy Hartvik idegenből már mint püspök került oda; talán már Szent László korában: erre vall a legendának és Szent László egyik, a montecassinói apáthoz írt levelének egy, a földi uralom bűnök nélkül való gyakorolhatását egyezően tagadó helye. Maga a Hartvik-név németre vall. Tóth Zoltán IV. Henrik 1085-iki mainzi zsinatával kapcsolatban két ilyennevű magdeburgi érseket talált: az egyik, a gregorianus, akit a császár elcsapott, a másik, a hersfeldi apát, a gregorianus eszmények meggyőződéses ellenfele. (Az egykorú szóhasználat mindkettőt csak püspöknek nevezte). Még ugyanabban az évben az elűzött Hartvik visszatért érsekségébe s az „usurpator”, legfőljebb 1088-ig, azaz a császári párt álláspontja szerint maradt püspök, akkor IV. Henrik is elejtette őt; 1089-ben a hersfeldi apáti széket is betöltik — az antigregoriánus Hartviknek ekkor már híre-nyoma a történelemben nincs. Ebben — az invazitúra-harc diplomáciai szövevényeit is bizonyára jól ismerő — Hartvikban próbálja Tóth Zoltán, nagyon valószínűen, a legenda-írótl fölismerni. Ugyanakkor kerül Szent László udvarába, mikor nagy királyunk a pápai udvarral szemben a császár mellé áll: a változás a két udvar között személyi kapcsolatokat is teremtetett s nem lehetetlen, hogy a kényszerűségből elejtett magdeburgi érseket maga IV. Henrik küldte a magyar udvarba. Hogy az öregedő püspök, negyedszázaddal később — maga „decrepitus”-nak írja magát — véleményét az invazitúra-kérdésben megváltoztatta, azt a negyedszázad eseményei elfogadhatóvá teszik. Semmi sem szól tehát ellene Tóth Zoltán föltevésének, de hihetőségét nem egy összefüggés és jól csoportosított érv támogatja. A „valószínűség előkelő fokozata” kijár ennek a Tóth Zoltán ismert kitűnő tapintatára valló, elmés hipotézisnek. A Szent István-legenda szerzőjét nem a győri püspökben kell keresnünk hanem valószínűleg a császár környezetéből a magyar udvarhoz került hersfeldi apátba.

GÁLOS REZSŐ.

A Nemzeti Színház százéves története. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. I. köt. Pukánszky Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története.* Budapest, 1940. IX, 581 l. II. köt. *Iratok a Nemzeti Színház történetéhez.* Szerkesztette és közlést teszi Pukánszky Kádár Jolán. Budapest, 1938. X, 878 l. 3 mell.

Az irodalomtörténeti kutatás egyik ága új adatok feltárására, rendezésére és közlésére irányul. Célja az, hogy ismeretlen jelenségeket vonva a vizsgálódás körébe friss anyaggal támassza alá az eddigi eredményeket s ugyanakkor új problémákra irányítsa a figyelmet. A kutatók egy másik csoportját a már ismert anyag

értelmezése foglalkoztatja. Ők is új tények felfedezésére törek-szenek, de megállapításaik a lélektan, az irodalom-esztétika és a történeti fejlődés világából valók. A két munkakör szervesen kiegészíti egymást; meddő lenne arról vitatkozni, hogy melyik az értékeesebb — hiteles adatok nélkül üres szemfényvesztéssé lesz a legszellemesebb fejtegetés is, viszont a filológiai és a biográfiai adatgyűjtésnek csakis a szellemi összefüggések megállapításának szolgálatában van értelme. De természetes, hogy kétszeresen érté-kes az a tudományos mű, amely egyszerre s egyenlő sikerrel szolgálja az irodalomtörténeti kutatásnak itt vázolt mindkét nemét.

Ilyen alkotásnak bizonyul P. Kádár Jolánnak a Nemzeti Színház százéves történetét felölelő monográfiája. Ami-kor a színháztörténeti kérdésekben legelső szaktekintélynek el-ismert szerző a színház centenáriuma alkalmával megbízást ka-pott a mű elkészítésére, azon választás előtt állott, hogy a szín-háznak fejlődését filológiai vagy pedig szellemtörténeti módszer alapján rajzolja meg. A kétféle feladat egyenlően vonzó és egyen-lően nehéz volt, mert midegyik irányban hiányoztak az előmunká-latok. Az a néhány színészettörténeti adalék, amely a magyar színháztudományt mindezideig képviseli, a maga naív elfogultsá-gával és dilettáns bőbeszédűségével inkább csak gátolja a tiszta látást és a helyes ítéletet. De P. Kádár Jolán becsvágyát — mint minden vérbeli tudósét — csak fokozták a fennálló nehézségek. s a dilemmát úgy oldotta meg, hogy a Nemzeti Színház multját mindkét módon kidolgozza.

Mindenekelőtt rendezte a színház irattárát. Közel 300.000 aktából kiválogatta a legfontosabb háromszázat, ezeket időrendi sorrendbe állítva és összekötő-magyarázó szöveggel ellátva köz-rebocsátotta munkájának II. köteteként. Ez tehát amolyan „okmánytár”: a színház szervezeti változásaira vonatkozó hiva-talos rendeleteknek, felterjesztéseknek, kimutatásoknak stb. gyűjte-ménye. Erre a filológiai alapvetésre épült fel azután a mű I. kö-tete, a Nemzeti Színház valamennyi életjelenségét felölelő fejlő-déstörténet.

A tárgyi bizonyítékoknak és az események folyamatos elő-adásának ez a szétválasztása nagyon szerencsés fogásnak bizo-nyult, mert ezzel sikerült elkerülni a kétféle anyag egybeolvasz-tásával járó egyenetlenségeket és az előadás hangnemének foly-tonos cserélgetését. De a módszertani nehézségek ezzel még ko-rántsem szűntek meg. A színház a maga sokirányú kapcsolatainak és bonyolult életösszefüggéseinek következtében többféle irányból közelíthető meg, úgyhogy fejlődésének felvázolása egyrészt szé-leskörű tudományos tájékozottságot, másrészt egy fölényesen át-fogó szemléletmód következetes alkalmazását teszi szükségessé. De éppen e tekintetben mondhatjuk szinte rendkívülinek P. Kádár Jolán teljesítményét. A Nemzeti Színház százesztendősi fejlődé-

sét ugyanis nemcsak a szorosan vett színház- és színészettörténeti, hanem politikai, gazdasági, irodalom-esztétikai, zenei és társadalmi szempontból is megvizsgálta; figyelme a színházlátogató közönség rétegződésének és ezen belül magatartásának legapróbb mozzanataira épenúgy kiterjedt, mint a színházvezetés körében tapasztalható jelenségek személyi rugóira. Az I. kötet hat nagy fejezetre oszlik — 1. Előzmények, 2. Az önkormányzat kora (1837—1852), 3. Az új szervezet kialakulása (1852—1873), 4. Az „aranykor”, 5. Epigonok, 6. Az örök Nemzeti Színház felé (1917—1937), — s ezeken belül egy-egy külön szakasz szól a színház adminisztrációjáról és anyagi viszonyairól, a drámai és az operai műsorról, a színészgárda teljesítményéről, a kritika és a közönség állásfoglalásáról. S hogy ez a sokféle figyelő tárgyalásmód mégsem megy az egység és az áttekinthetőség rovására, az a kitűnő szerző határozott elvi állásfoglalásának következménye. P. Kádár Jolán a színháztudományi szemléletmód híve és avatott mestere: kutató eljárását, történeti látását és értékelését a színi előadás szintéziséről vallott felfogása szabályozza; ez képesíti őt arra, hogy könyvének minden részletével a lényegét: a Nemzeti Színház örök eszméjének időnként különböző formákban történt megvalósulását mutassa be.

P. Kádár Jolán könyve tehát a gazdag anyaggyűjtésen és a fejlődés menetének pontos és körültekintő rajzán kívül egy nagy módszertani tanulsággal is szolgál: olyan irodalomtudományi mű, amely a filológiai hűséget zavartalanul össze tudta hangolni a szellemtörténeti magatartással, s egyúttal példát adott a színháztudományi látásmód helyes alkalmazására. Természetes, hogy ennek a műnek is vannak apróbb fogvatkozásai, első sorban az, hogy a színház utolsó két korszakának bemutatásánál a történetíró mellett megszólalt a dolgok természeténél fogva is egyénibb felfogású kritikus, s ennek következtében a viszonyok, főleg pedig egy-egy volt protagonista jellemzését nem annyira az egykorú helyzet átélése, mint inkább egy a napjaink értékrendszeréből táplálkozó felfogás sugallta. Mindez azonban legcsekélyebb mértékben sem befolyásolja a mű nagy jelentőségét. Ha majd egyszer mégis megindul a nagyarányú magyar színháztörténeti kutatás, ez csakis a P. Kádár Jolán könyvében követett módszer alkalmazása és az ott elért eredmények felhasználása alapján számíthat komoly sikerre.

SOLT ANDOR.

Helle Ferenc: A magyar-német művelődési kapcsolatok története. Budapest, 1942., Egyetemi Nyomda. 8-r., 213 l.

A szerző — mint előszavában maga mondja — úttörést óhajtott végezni egy egyetemesebb cél felé. Ez a cél a magyar műveltségnek minden nemzet kultúrájával való kapcsolatát össze-

foglalni: ezért akarja a német szellemiséggel való érintkezéseinket ismertetni. A művelődésben a vezető szerep a történelmi háttérén kívül az irodalomnak jut: főképpen az irodalmi érintkezések nyomait gyűjti tehát össze, időrendben. Majdnem teljesen felhasználta az eddig sem szegény anyagot s a Nibelung-mondától a ma élő nagy magyar írók német fordításáig tiszteletreméltó gyűjteményen tekinthet át. Ami Heinrich, majd Császár kutatásaitól Pukánszky Béla könyvéig e téren történt, abból kevés kerül el figyelmét; maga mondja (egy kicsit körülményesen szerkesztett mondatban), hogy nem tartja „lényegesnek a jelentéktlenebb adatokban is megmutatkozó teljességet.” Munkájának iránya is különbözik az eddigi kutatókétól. Azok inkább egy részletre, legjobban egy korszakra tekintettek s csak a német irodalom hatását keresték a miénken. Még elszórtabb, inkább egyes adalékokra szorítkozik, a magyar irodalom egy-egy vetületének észrevétele a németen. Csak a magyarországi német irodalomról jelent meg összefoglaló és a részleteken is áttekintő munka. Helle mindezeket összefűzi a történelem rendjében. E tekintetben valóban úttörő. Kár, hogy az adatok e nagy tömegében kevés újat mond, alig valamit. S éppen a rengeteg adat miatt nem élesedik ki eléggé írásából az, amire előszava szerint törekedni szeretett volna: „a szellemi érintkezések *lelkiségének* bemutatása.” Nagyon is a tárgyi adatok vonzzák, s ezek annyira lekötik figyelmét, hogy mélyebb szellemi kapcsolatok vizsgálatára nincs tere. Könyve így inkább „Grundriss”-jellegű. Ebből a szempontból viszont hiányoznak a kutató számára szükséges utalások, amelyeket az egyes fejezetek élén közölt irodalmi tájékoztatás alig pótol.

A néha egyhangú sorból is kiszínesedik a Lenore-hatás vizsgálata, Hebbel magyar vonatkozásainak részletesebb ismertetése, Chamisso költészetének Arany Jánoson, Uhlandénak Petőfin való tükrözése, a ma élő szepességi majd az erdélyi szász költők tárgyalása. (Amott Lindner, Lám Frigyes és társaik „német kultúrájuk megőrzése mellett is velünk egy lelkiséget képviselnek”, emitt „az erdélyi szászok ma is öntudatos, de önmagukban zárt világot alkotnak”.) Ezek a fejezetek a jobbak közül valók. Magyar szereplők vagy tárgyak miatt tartalmilag is részletesen ismerteti Körner *Zrinyjét*, Kotzebue *König Stephanját*, Grillparzer *Treuer Dienerét*, Lenau magyartárgyú költeményeit stb. Ez is azt bizonyítja, hogy mindenre kiterjedő összefoglalást törekedett adni. — Törekvését nagyjában elérte s művét sikerültnek mondhatjuk, ha nem szellemtörténeti mélybehatolást, nem lelkiség honcolását és vizsgálatát, kort jellemző és élesen szemlélődő áttekintést keresünk benne, hanem a nagyközönség számára készült s a fontosabb jelenségeket teljesen ábrázoló képet. Többet ne keressünk benne. Tegyük hozzá, hogy csak kevés tárgyi tévedés van a kötetben. A szakemberek előtt naívnak látszik a régi „irodalmi szarkaság, sőt kakukság” miértjén való elcsudálkozása.

Az irodalmi tájékoztató nem elegendő. De talán éppen Hellel-től várhatnánk egy másik, kiegészítő munkát, a magyar-német szellemi kapcsolatok irodalmának teljes bibliográfiáját; amit mostani kötetével a művelt és ez iránt érdeklődő nagyközönségnek nyújt, azért amavval a szakembereket kárpótolhatná. Minthogy könyvének tanúsága szerint az erre vonatkozó anyag legnagyobb részét átböngészte, hivatott volna ennek a feladatnak elvégzésére; nagyon jó szolgálatot teljesítene vele.

Kötetének alaphangja hazafias szellemű; stílusa folyékony, néhol melegebb, lendületesebb is. Sok helyen azonban, különösen a mondatok gondos, de körülményes megszerkesztésén végig valami németes ízt, német elgondolást érzünk. Szólamkészlete is németes.

NAGY ISTVÁN.

Géfin Gyula: Faludi Ferenc 1704—1779. Budapest, Pray-Rendtört. Munkaközösség, 1942. 8-r., 22 l.

A szombathelyi egyházmegye történetének ismertnevű szerzője, bizonyára nagy munkájának anyaggyűjtése közben írt följegyzéseiből, most a Jézus-Társaság történeti munkálatai számára adatszerűen megírta Vas vármegye és a Jézus-Társaság egyik legnagyobb fiának életrajzát. Ezt a feladatot már egy emberöltővel ezelőtt (1910), éppen folyóiratunkban Gyárfás Tihámér elvégezte; gondos utánjárással és mindig a helyszínen is kutatva, összegyűjtötte a Faludira vonatkozó, föllelhető adatokat. Géfinnek mégis van sok új mondanivalója. Ezek leginkább a költő gyermekéveire és öregkorára, tehát arra az időre tartoznak, mikor Faludi még, illetve már nem volt jezsuita. Kutatásai érdekesen egészítik ki a Gyárfás dolgozatából ismerteket. A két szerző adatait összeegyeztetve a költő atyja, János 1703—1706-ig Németújvárt élt, 1706—1711. Batthyány Adámék ludbregi, horvátországi uradalmának tisztartója volt s családjától távol élt. (Géfin.) 1712-ben hazajutott Körmendre. Viszont Gyárfás megbízható adatai szerint 1712-től kezdve a sármelléki birtokoknak volt a tisztartója, amelyeknek középpontja Szabadbattyán volt s még 1716-ból is van róla sármelléki adatunk. Körmenden rendszeres birtokvásárlásokkal gyarapította vagyonát. Azt jelenti-e ez, hogy Körmendre ment lakni is, azt nem tudjuk bizonyosan, hiszen felesége körmendi család gyermeke s körmendi birtokos volt, ezért is vásárolgathatta a körmendi földeket. Hol töltötte tehát Faludi Ferenc gyermekkorát, mígnem 1714-ben a községi gimnáziumba iratták, még nem egészen világos. Az sem egészen hiteles, hogy Faludi Imre, akiről Gyárfás is megemlékezik, valóban testvéröccse volt-e költőnknek; Géfin új adata, hogy 1739-ben Batthyány Lajoshoz fordul támogatásért, mindenesetre megerősíti a föltevést. Új az is, hogy Faludi Julianna Gáll Jánosnak

volt a felesége. Érdekes megállapítása Géfinnek, hogy költőnk nem volt beneficiatusa a rohonci alapítványi helynek; közli Faludinak a tarcsai fürdőnél írt sorait. Egy kiadatlan Faludi-levél is gazdagabbá teszi a füzetet, (Faluditól kevés levél maradt ránk) és Faludi alkotásainak rövid ismertetésére is kitér. A két iskola-drámát Géfin is, miként e sorok írója, Rómából keltezi. Kár, hogy a derék füzet Faludinak a *Demonstratió*ban volt szerepe mellett a Wagner *Phraseologia*jában végzett munkáját nem említi. — Géfin Gyulának hálásak vagyunk végzett kutatásaiért. Jó volna, ha a körmendi levéltárból végképen tisztázná Faludi atyjának lakóhelyeit.

GÁLOS REZSŐ.

Berzsenyi Dániel prózai munkái. Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Merényi Oszkár. Kaposvár, 1941. 340 l. 8°.

Merényi Oszkár fáradhatatlanul, szorgalommal folytatja Berzsenyi műveinek kiadását. A Magyar Tudományos Akadémia, herceg Esterházy Pál és a Berzsenyi-család támogatták jelen kötetének közreadásában. A Döbrentei- és Toldy-féle kiadások után valóban hasznos vállalkozás volt Berzsenyi prózai munkáinak kritikai kiadása. Ezeknek a prózai munkáknak (Észrevételek Kölcssey Recenziójára, A vers-formákról, Kritikai levelek, Bírálatok, A kritikáról, Poetai Harmonistika, A mezei szorgalom némi akadályairól, végül a függelékben közölt néhány kisebb darab és változat) nagy része gyakran idézett és ismert darab, így együtt, Merényi kiadásában pedig nélkülözhetetlen eszköze lesz a további, Berzsenyivel foglalkozó kutatásoknak. A költő prózai munkáit méltató bevezetés után kiadástörténeti megjegyzések következnek, majd a Berzsenyi-szövegek, végül az ezekhez fűződő magyarázó jegyzetek. Úgy véljük, hogy a különálló bevezetés ilyen formában célját tévesztette: inkább a minden darabhoz fűződő jegyzetekbe vontuk volna — természetesen rövidebben és csak a lényegesre szorítkozva — a bevezetés anyagát: a Berzsenyi-prózára vonatkozó tudnivalókat. Így áttekinthető, egységes és mindenesetre teljes lett volna az egyes prózai darabokra vonatkozó ismeretünk. Különben is: a kritikai kiadásban első sorban a szöveg a fontos, másodsorban pedig a szöveghez fűződő filológiai, eszméletörténeti stb. problémák. A széleskörű méltatás nem a kiadó kötelessége, a bevezetés elegendő, ha a kiadások történetére s a kiadás elveire tartozó kérdéseket öleli fel. Merényi bevezetését ilyen módon részben feleslegesnek, részben nem szervesen odaillőnek érezzük; máskor nem éppen jellemző megállapítások („Lélekörvénylés van itt, nem lágyan csillogó mélységek”) között kell megkeresnünk a pozitív tudnivalókat. A szövegek közreadásában — helyesen — az a vezető elve, hogy lehetőleg a Berzsenyi-megállapította fogalmazást adja, szemben Döb-

rentei önkényes szövegközlésével. Jegyzeteiben gazdag anyagot dolgoz fel; látszik, hogy szereti tárgyát és elmerült benne. Természetesen — mint minden hasonló szövegmagyarázatban — az olvasó nem egy problémát, nevet, adatot szeretne még feldolgozva látni — de a teljesség itt csaknem elérhetetlen feladat. Mindent összevéve Merényi érdemes munkát végzett s a magyar irodalomtörténet, mely a mult század végén olyan szép eredménnyel megindult kritikai kiadásokat az utóbbi évtizedekben anynyira sajnálatosan nélkülözi, hálás lehet a Berzsenyi-szövegek lelkes kiadójának.

HARASZTHY GYULA.

Barta János: Madách Imre, (Magyar írók. Szerk.: Eckhardt Sándor) Budapest, 1942. 8-r. 187 l.

Barta János megoldott sarukkal közeledik Madáchhoz. A nagy magyar magányos művét önmagából talán nem is tudnók megérteni, ha a szerző őt nem mint a kései romantikának szinte egyetlen magyar képviselőjét mutatná be. Végigvezet minket a sztregovai remete életútján, de a külső fejlődésből csak annyit sejtet, amennyi az életmű, a Tragédia megértéséhez feltétlenül szükséges. Madách liberális és romantikus volt. Ez látszólag ellentétes, amint ellentét a tűz és víz, a hideg és meleg, az ábránd és a valóság. De csak látszólag! Mert mélyebbre tekintve mindkettő harcot jelent, sőt még az ellenfelek is azonosak: „a feudális csökevények, a rendiség, a kiváltságok, a klerikalizmus,” — egy szóval mindkettő küzdelem az egyéni szabadság korlátjai ellen.

Érzékeny lélekkel veszi a szerző észre, hogy Madách egész élete folyamán kívülről, a sorstól várta tettei, művei igazolását. Ez azonban nem Petőfi robusztus sorskihívása volt, hanem egy aszthenikus, testben, lélekben és önbecsülésben gyenge ember csodavárása. Mivel pedig az élet sokáig adósa maradt, gögös, arisztokratikus magabazárkózása lassankint titanizmussá fejlődött. Ez a titánkodás, a csekélyebbrendűségnek kinzó, gyötrő érzése állítja szembe azokkal, akiknek kegyére pedig legjobban vágyott: a növel és a tömeggel. Ifjúkori drámáinak byroni világfájdalmát a társadalmilag és szellemileg egyenrangú növel szemben érzett szinte leküzdhetetlen gátlásai és ennek megfelelően a nő részéről jelentkező lenézés, valamint a tömeg részéről méltatlannak érzett mellőzése okozták. Pedig hatalmasan feszítik belülről a jellemző romantikus érzelmek, a barátság és a szerelem. Az elsőt hamar megtalálta, a másodiknak végleges alanya sem váratott magára soká, hogy azután boldogsága és végzete legyen. Élete tragédiája az volt, hogy sóvárgását, akkor még álig érintett hamvas ideáлизmusát nem méltóra pazarolta: de mi ennek az elfecsérelt érzelmkomplexumnak köszönhetjük *Az ember tragé-*

diáját. Lónyay Etelka, Fráter Erzsí az egyik, a költészet a másik oldalon: ebben a képben teljesedik ki Madách egyéni drámája.

A Tragédia elemzése folyamán rámutat Barta arra, hogy az eddigi magyarázók túlnagyra mintázták a Madách életművében fellelhető Hegel-nyomokat. Kétségtelen; a korában divatos hegelianizmus hatása alól ő sem tudta magát kivonni, de ez a hatás nem a tartalomban, hanem a formában jelentkezik. A Tragédia finomtollú elemzése folyamán új szemszögből ismerjük meg a személyeket: Lucifer azért kél föl az Úr ellen, hogy „rombolhasson és ledöntse Istent; Ádám fellázad az önmagában érzett isteni szikra nyomán.” Ez a madáchi „titáni arányúvá nőtt romantikus lángész lázadozása, aki szembe száll Istennel, mert önmagában is valami istenit érez.” Ez az Ádám a tagadó Luciferrel szemben igénylő állást foglal el: a teremtés részese akar lenni „a végtelen értékteremtés pozitív kibontakozásában”. Az egész Tragédia pedig nem egyéb, mint a mindnyájunkban ott lappangó közös teremtőerő felkutatása. A Tragédia két kérdésére is vár és kap az olvasó választ Barta könyvében. Az egyik Ádám-Madáchnak, mint az emberiség örök képviselőjének helyes viszonya Istenhez, és ezen keresztül a „személyes, szellemi, mindenható Isteniség eszméjének győzelme a materializmus istentagadásán és a romantika pantheizmusra, ember- és világistenítésre hajló, immanens-energetikus istenfogalmán,” másik az emberi küzdelem végső értelme: szabadság és kegyelem, azaz a boldogság. Jól látja meg a költő állásfoglalásának megváltozását a romantikához is: a tragédia tételesen a romantika ellen foglal állást, de *ahogyan* állást foglal, az mégis romantikus. És miért maradt a Tragédia tengerből kiemelkedő tártalan szirt? Azért, mert Madách életének minden kérdését beleöntötte e művébe, amit ezenkívül tudott volna mondani, az csak önmagának, s a Tragédia főkérdésének pusztá ismétlése lehetett volna.

Barta János könyve nem könnyű olvasmány. Nemcsak a szavak ugrasztóin akarja olvasóit átvezetni, hanem az eszmék mélységei fölött is. Ez okozza azután azt, hogy gyakran szinte elvontan fárasztóvá válik. Akik azonban rászánják magukat és követik Barta kalauzálása nyomán a magyar Dantét a pokol, a tisztítóhely és a megdicsőülés útvesztőibe, azok számára magasabbrendű szellemi élvezet tárul fel.

BERCZIK ÁRPÁD.

IRODALOMTÖRTÉNETI REPERTÓRIUM.

Az 1941-ik év irodalomtörténeti munkássága.

(Harmadik közlemény.)

II. Egyes írók.

Láng György. A Tamás-templom karnagya. (Bach János Sebestyén életének regénye.) — *Ism. N. A. Pannonh. Szemle.* 386. l. — *S—ly. M. Dal.* 6. sz. — *Mezey. Piarista Öregdiák.* 12. l. — (—zár.) *Ref. Élet.* 9. sz.

Laurisin Lajos. Magam panaszt hallgatok. (Versek.) — *Ism. Zimándi Pius. M. Kultúra.* II. 160. l. — (g. a.) *Láthatár.* 338. l.

Legindi Mária. Panna és a földi nők. (Regény.) — *Ism. Új Nemzedék.* 240. sz. — *Esti Kurir.* 241. sz. — *Ujs.* 241. sz.

Leleszy Béla. 1. Az ős. (Regény.) — *Ism. P. Lloyd.* 21. esti sz. — 2. Nyugat felé. (Regény.) — *Ism. Ujs.* 283. sz. — (phr.) *Esti Kurir.* 293. sz.

Ligeti Ernő. Ligeti Ernő. *Ujs.* 276. sz.

Lipthay András. *Sárkány Oszkár.* Két ismeretlen költő. *Irodort.* 186—189. l.

Liszt Ferenc. *Hankiss János.* Liszt Ferenc, az író. 284 l. — *Ism. Berczik Árpád. IK.* 402—403. l. — *R. I. Kelet Népe.* 11. sz. — *M. Szemle.* 41. köt. 163—164. l. — *Lakatos István. Erd. Helikon.* 616—617. l. — *Nagy Ferenc. Diárium.* 176. l. — *U. az Esti Ujs. (Pozsony.)* 251. sz. — *Esti Kurir.* 128. sz.

Lovik Károly. *Vass László.* Lovik Károly. *Ködlovagok.* 89—112. l.

Lőrinczy György. G. P. Lőrinczy György. *Irodort.* 92—93. l. — Lőrinczy György nyolcvan éves. *Koszorú.* 7. köt. 127. l. — Lőrinczy György halála. *Koszorú.* 7. köt. 189—190. l. — Lőrinczy György. *Sajtó.* 3. sz. — Lőrinczy György. *Új Idők.* I. 163. l.

Lukács László. Visszafojtott lélek. (Versek.) — *Ism. Mátyás Ferenc. M. Csillag.* 220. l.

Lux Terka. Nápoly és Buda. (Regény.) — *Ism. (F—r.) Magyarország.* 23. sz. — *Új Magyarország.* 15. sz.

Madách Imre. 1. Az ember tragédiája. Előszóval és jegyzetekkel ellátta: *Hankiss János.* 96 l. — 2. *Covekova* tragedija. Preveo s madjarskog *Svetislav Stefanović.* Belgrád. (1940.) 168 l. — *Ism. Hadrovics László. Bpesti Szemle.* 260. köt. 365—368. l. — *D. J. M. Album.* 1. köt. 100—101. l.

Csery-Clauser Mihály. Madách Imre a politikus. *Balassagyarmat.* 44 l. — *Ism. D. B. Irodort.* 120—121. l. — *Kovács Sándor.* Madách történetsezméléte. Pécs. (1940.) — *Ism. —n— Bpesti Szemle.* 260. köt. 368—369. l.

Baráth Ferenc. Az ember tragédiája északon. Reggeli Magyarországnak. 58. sz. — **Baross Endre.** Madách és a kétlelkű ember. Attila. 1. sz. — **B. L.** Szlovén nyelven is megjelent az Ember Tragédiája. Hid. 5. sz. — **Dallos István.** A Madách-ház. M. Album. 5. köt. 101—105. l. — **Elek Oszkár.** Izóra Az ember Tragédiájában. Irodtkört. 65—68. l. — **Hadrovics László.** Čovekova Tragedija u novom srpskom prevodu. Jugoslovensko-Madžarska Revija. 33—36. l. — **Hankiss János.** Ádám mindenkié. M. Lélek. 163—169. l. — **Kardos Albert.** Öregszik-e Ádám az álomjelenetben? Debrecen. IV. 11. sz. — **Királyhegyi Pál.** Madách tragédiája. Új Idők. I. 472—473. l. — **Kürthy György.** A költő árva kastélya. Pest. 178. sz. — **Lukács József.** Madách ismeretlen kézírata. Tükör. 348—351. l. — **Marék Antal.** Benőtte a gaz Fráter Erzsí sírját Nagyváradon. Pest. 197. sz. — **Mohácsi Jenő.** „Dicsőség a magasban...” A Kisfaludy Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 182—191. l. — **U. az.** Lidércke nyomában. Tükör. 109—112. l. — **Németh Antal.** Zur „Tragödie des Menschen.” Ungarn. 34—36. l. — Megtalálták Madách Imréné jeltelen sírját a váradoszlai temetőben. Esti Kurir. 238. sz.

Majthényi György. Ajándék. (Regény.) 333 l. — Ism. Szinnyei Ferenc. Bpesti Szemle. 260. köt. 311—313. l. — Körmöczi György. Új Idők. I. 314. l. — M. Szemle. 40. köt. 279. l. — T. G. Élet. 238. l. — t. t. P. Lloyd. 42. reggeli sz. — G. J. Ujs. 17. sz. — I. M. M. Nemzet. 149. sz. — Új Nemzedék. 108. sz.

Makai Emil. (g. i) Egy költő, aki igazán magyar volt és igazán zsidó. Képes Családi Lapok. 30. sz. — **Sós Endre.** Makai Emil. Libanon. 45—51. l.

Makkai Sándor. Mi, Ernyeiek. (Regény.) 1—2. köt. 362, 367. l. — Ism. (V—6.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — Kádár Erzsébet. Nyugat. 174—175. l. — Kristóf György. Bpesti Szemle. 260. köt. 374—378. l. — **Borbély László.** M. Prot. Lapja. 79. l. — Szegedi Gergely. M. Kultúra I. 58. l. — Tóth Béla. Prot. Tanügyi Szemle. 112—113. l. — Térey Sándor. Erd. Helikon. 476—477. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 42—43. l. — Iványi Sándor. Élet. 626. l. — Tóth Béla. Prot. Szemle. 22—24. l. — **Gálochy Claire.** Nouv. Rev. de Hong. 64. köt. 453—455. l. — **Keményfy János.** Jelentés a Körössy Flóra-jutalom odaitéléséről. Akad. Ért. 54—60. l.

Mándoky Erzsébet. Hangolás. (Versek.) Kecskemét. — Ism. M—y. Ref. Élet. 39. sz.

Mándy Stefánia. Lebben a lélek. (Versek.) — Ism. Esti Kurir. 109. sz.

Márai Sándor. 1. Egy polgár vallomásai. 2. kiad. 1—2. köt. — Ism. **Borbély László.** M. Prot. Lapja. 72. l. — **Nyisztor Zoltán.** M. Kultúra. I. 66. l. — 2. Az igazi. (Regény.) — Ism. M. Prot. Lapja. 112. l. — **Jócsik Lajos.** Kelet Népe. 23. sz. — **Kovács Endre.** M. Út. 44. sz. — **Kézai Béla.** Nemz. Ujs. 280. sz. — Ujs. 273. sz. — (i.) Ref. Élet. 43. sz. — 3. Kaland. (Színmű.) Könyvalakban. — Ism. **Mezőssy Mária.** Új Élet. 87—88. l. — **Cséres Miklós.** M. Út. 16. sz. — 4. Kassai örjárat. 204 l. — Ism. **Jelenkor.** 9. sz. — **Városi István.** M. Kultúra. I. 172—173. l. — **András Károly.** Új Élet. 190. l. — **Vajda Endre.** Vigília. 292—293. l. — **B. J. Pannonh.** Szemle. 397. l. — **Csúzy Mihály.** Egyedül Vagyunk. 5. sz. — **Gönczy Gábor.** Prot. Szemle. 287—288. l. — **Bóka László.** Ország Útja. 138—143. l. — **Kádár Imre.** Erd. Helikon. 290—296. l. — **Ladislao Bóka.** Corvina. 341—342. l. — (B. G.) Élet. 717. l. — **E. Kovács Kálmán.** M. Út. 24. sz. — **Szegi Pál.** P. Hírl. 71. sz. — **S. S. P. Lloyd.** 65. esti sz. — Ujs. 59. sz. — **K. B. Nemz. Ujs.** 101. sz. — Új Nemzedék. 55. sz. — **Esti Kurir.** 54. sz. — (i.) Ref. Élet. 11. sz. — Magyarország. 56. sz. — 5. Mágia. (Elbeszélések.) 430 l. — Ism. **Borbély László.** M. Prot. Lapja. 56. l. — **Vincze László.** Jelenkor. 20. sz. — M. Szemle.

41. köt. 443. l. — Kelemen János. Kelet Népe. 20. sz. — Kabolay Géza. M. Kultúra. II. 162. l. — Gönczy Gábor. Prot. Szemle. 317—318. l. — Parajdi Incze Lajos. Erd. Helikon. 551—552. l. — P. G. Elet. 486. l. — Szió Gábor. M. Ut. 27. sz. — Gyürke Pál. Új Elet. 223. l. — F. J. P. Hirlep. 141. sz. — Kézai Béla. Nemz. Ujs. 134. sz. — Szabó István. M. Nemzet. 149. sz. — Új Nemzedék. 125. sz. — (—szym) Esti Kurir. 133. sz. — Pest. 128. sz. — 6. Szindbád hazamegy. (Regény.) 216 l. — Ism. Sötér István. Nyugat. 105—106. l. — Féja Géza. Hid. 4. sz. — Szabó Zoltán. Jelenkor. 6. sz. — Fábian István. M. Kultúra. I. 10—11. l. — Szabó István. Pásztortűz. 230—231. l. — Kádár Imre. Erd. Helikon. 81—82. l. — Tükör. 36. l. — Szió Gábor. M. Ut. 5. sz. — 7. Vendégjáték Bolzanóban. (Regény.) 336 l. — Ism. Kádár Imre. Erd. Helikon. 81—82. l. — (B. Sz.) Ung. Jahrb. 267—268. l. — Szabó István. Pásztortűz. 230—231. l. — 8. Achtung, bissiger Hund. [Csutora.] (Roman.) Darmstadt. — Ism. — y. P. Lloyd. 55. esti sz.

Birkás Endre. „Valami nincs rendben.” M. Kultúrszemle. 4. sz. — **Bóka László.** Márai Sándor. Prot. Szemle. 8—14. l. — **Féja Géza.** Kétféle őrzarat. Hid. 13. sz. — **Hosvay, Franz.** Zu Alexander Márais Artikel „Die Theaterrubrik.” P. Lloyd. 198. reggeli sz. — **Kenyeres Imre.** Márai Sándor új könyvei. Diárium. 185—187. l. — **Lovass Gyula.** Márai Sándor újabb könyveiről. Sorsunk. 148—152. l. — **Lukács Gáspár.** Márai Sándor útja. M. Kultúra. II. 169—171. l. — **Németh László.** Író a századik felé. Hid. 1. sz. — **Örley István.** A Márai-mű új állomásai. Nyugat. 529—534. l. — (P. A.) Márai. M. Színpad. 302—308. sz. — **Pogány Béla.** Krudy—Márai. P. Lloyd. 125. reggeli sz. — ss. Alexander Márai oder das Geheimnis des Schriftstellers. P. Lloyd. 295. reggeli sz. — **Veres Péter.** Máraitól tanuljunk irni? M. Elet. 3. sz. — **Voinovich Géza.** Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 262—263. l. — Márai Sándor kapta az idei Vojnits-díjat. Nemz. Ujs. 228. sz.

Marconnay Tibor. Csillagos ég. (Versek.) — Ism. Magyarság. 285. sz. — Esti Kurir. 292. sz.

Marék Antal. Egy orvos vallomásai. (Elbeszélés.) — Ism. Péa. Pannonh. Szemle. 400. l. — — —i —n. Pest. 285. sz.

Marjay Ödön. Győri kaland. Vigjáték 3 fv. Nemzeti Színház, 1941. szept. 6. — Ism. Schöpflin Aladár. M. Csillag. 57—58. l. és Tükör. 475—476. l. — Criticus. Jelenkor. 19. sz. — Kézai Béla. M. Kultúra II. 94. l. — H. Gy. Új Idők. II. 328—329. l. — Erdős Jenő. Vigília. 418. l. — Szira Béla. Kat. Szemle. 379. l. — Az író munkájáról. Koszorú. 8. köt. 47. l. — Szemes Elek. Diárium. 228. l. — T. M. Elet. 787. l.

Markovits Rodion. Reb Ancsli és más avasi zsidókról szóló széphistóriák. (Elbeszélések.) Kolozsvár. — Ism. Abádi Imre. Mult és Jövő. 158. l. — Katona József. Libanon. 63. l.

Máthé Lilla. Asszonyors. (Regény.) — Ism. M. Nemzet. 291. sz. — Ujs. 293. sz. — Esti Kurir. 292. sz.

Mátyás Ferenc. 1. Eleven koporsók. (Versek.) — Ism. M. Nemzet. 85. sz. — Fodor József. Vigília. 464. l. — 2. Holdvarázs. (Versek.) — Ism. Heszke Béla. Pásztortűz. 660. l. — Magyarság. 275. sz. — Új Nemzedék. 251. sz. — (a.) Esti Kurir. 254. sz. —

Mécs László. 1. Forgószínpad. (Versek.) 154 l. — Ism. Nagy Miklós. Vigília. 38—40. l. — Angyal Endre. M. Album. 4. köt. 114—116. l. és Új Elet. 62—63. l. — Városi István. M. Kultúra. I. 28. l. — Lőrinczi László. Pásztortűz. 47—49. l. — Szirák Ferenc. Kat. Szemle. 87—88. l. — (v—ó.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — Lukács Gáspár. Diárium. 98. l. — K. E. Elet. 274. l. — Szió Gábor. M. Ut. 23. sz. — t. t. P. Lloyd. 8. esti sz. — Ref. Elet. 8. sz. — — —i. —ő. Pest. 39. sz. — (vl.) Magyarország. 38. sz. — Függelenség. 9. sz. —

2. Összes versei. 760 l. — *Ism. Hungarus Viator. Debreceni Szemle.* 242. l. — *Új Nemzedék.* 127. sz. — *Pest.* 155. sz.

Ábrahám Ambrus. Szent Norbert útjain. *Vigília.* 228—230. l. — *Alszeghy Zsolt.* Mécs László három arca. *Vigília.* 236—237. l. — *Angyal Endre.* Mécs László költői világa. *Vigília.* 238—253. l. — *Havas István.* Mécs Lászlóhoz. Koszorú. 7. köt. 121—122. l. — *h. h. g.* A könyvnap hőse. *Népszava.* 134. sz. — *Mécs Imre.* Gyermekkor. *Vigília.* 217—221. l. — *Pusztai Sándor.* A költő útja. *Nemzeti Ujs.* 276. sz. — *Rácz Pál.* Mécs László küldetése. *Vigília.* 231—233. l. — *Reményik Sándor.* Költő a költőről. *Vigília.* 234—235. l. — *Semetkay József.* Kassai diákevek. *Vigília.* 222—227. l. — *U. az.* Mécs László. *Új Élet.* 182—188. l. — *S. F. J.* Mécs László, az ember. *Magyar-ság.* 39. sz. — *Thurzó, Gabriel.* László Mécs. *P. Lloyd.* 166. reggeli sz. — *Vass László.* „Hajnali harangszó.” Reggeli Magyarország. 123. sz. — *Voinovich Géza.* Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Év-lapjai. *Új folyam.* 60. köt. 301. l. — *Tollheggyel.* *M. Kultúra.* I. 79. l.

Medveczky Bella. 1. Géza kisasszony. (Regény.) — *Ism. Új Nemzedék.* 293. sz. — 2. Családi ház. (Regény.) — *Ism. Semetkay József. Diárium.* 221. l. — *K. B. Nemzeti Ujs.* 192. sz. — *J. Sz. P. Lloyd.* 122. esti sz. — *Ujs.* 124. sz. — *Új Nemzedék.* 123. sz. — *Esti Kurir.* 125. sz. — i. — ö. *Pest.* 112. sz. — (zpa.) *Magyar-or-szág.* 107. sz.

Méhes Mózes, nyéki. Palóchonban. (Elbeszélések.) — *Ism. Mühl-beck Károly. Új Idők.* II. 209—210. l. — *Ujs.* 196. sz. — *Lendvai M. Nemzet.* 291. sz. — *Esti Kurir.* 201. sz.

Mentovich Ferenc. Jékely Zoltán. Mentovich Ferenc, az Unio-dalok költője. *Pásztortűz.* 647—650. l.

Mészáros Ignác. May István. Mészáros Ignác kéziratos magyar nyelvtanáról. *M. Nyelv.* 23—25. l.

Mezei Béla. Ősök és hősök. (Elbeszélések.) — *Ism. m. e. Mult és Jövő.* 127. l. — *Gervai Sándor. Libanon.* 64—65. l.

Mezey Mária. Névjegy. (Regény.) — *Ism. Pest.* 44. sz.

Mikes Kelemen. Törökországi levelei. Sajtó alá rendezte és be-vezetéssel ellátta: *Vajthó László.* 96 l.

Kovalovszky Miklós. Csillag Zágon felett... *M. Nemzet.* 296. sz. — *Palóczy Edgár.* Kihez intézte Mikes Kelemen törökországi leveleit? *Keleti Ujs.* VII. 20. sz. — *Réty Andor.* Mikes ünnep. *Pásztortűz.* 323. l.

Mikolai Hegedüs János. Zoványi Jenő. Adatok Mikolai Hegedüs János életéhez. *IK.* 86—87. l.

Mikszáth Kálmán. Bognár Gyula. Felvidéki tájak és emberek Mikszáth műveiben. *M. Lélek.* 105—112. l. — *Cserzy Béla.* A nagy palóc elindult. (Mikszáth Kálmán szegedi éve.) Szeged. (1939.) 273 l. — *Ism. R. Irodort.* 74. l. — *Rubinyi Mózes. IK.* 305—308. l. — *Illés Endre.* Mikszáth és Schöppflin. Nyugat. 121—124. l. — *Kráhl Vilmos.* Mikszáth a jogász. 161 l. — *Ism. Várdai Béla. Irodort.* 73. l. — *Rubinyi Mózes. IK.* 305—308. l. — (K.) *Jelenkor.* 5. sz. — t. t. *P. Lloyd.* 11. reggeli sz. — *Lengyel Ernő. Ujs.* 31. sz. — *Riedl Fri-gyes.* Mikszáth. Sajtó alá rendezte: *Somos Jenő.* 118 l. (Magyar Iro-dalmi Ritkaságok. 47. sz.) — *Ism. Rubinyi Mózes. IK.* 305—308. l. — *Schöppflin Aladár.* Mikszáth Kálmán. 156 l. — *Ism. ss. Irodort.* 72—73. l. — *Keményfy János. IK.* 303—305. l. — *Várdai Béla. Bpesti Szemle.* 260. köt. 436—438. l. — g. l. *Jelenkor.* 13. sz. — *Sándor István. M. Kultúra.* I. 194. l. — *Visy József.* Nevelésügyi Szemle. 142—143. l. — *Tömböly Gergely.* Egyedül Vagyunk. 11. sz. — *Kovács László.* Erd. Helikon. 321—329. l. — *Keresztúry Dezső.* Tükör. 193. l. — *Rubinyi Mózes.* Keresk. Szakokt. 49. köt. 6—9. l. — *Koczogh Ákos. M. Élet.* 10. sz. — *Keresztury, D. v. P. Lloyd.* 72. esti sz. — *Ujs.* 59. sz. — (Kr.) 8 Órai Ujs. 54. sz. — *Esti Kurir.*

129. sz. — Kárpáti Aurél. Pest. 78. sz. — K. A. U. o. 103. sz. — Vass László. Magyarország. 95. sz.

Misik Róza, Cs. Múzsám, én hallgatok — mesélj, mesélj...! (Versek.) — *Ism.* P. Hirl. 293. sz.

Mohácsi Jenő. 1. Meseköltő a Dunán. (Rajzok.) 68 l. — *Ism.* xy. Irod. tört. 176. l. — Jankovich Ferenc. Nyugat. 506. l. — M. Nemzet. 135. sz. — F. T. Új Idők. I. 535. l. — M. Szemle. 41. köt. 166. l. — Bóka László. Ország Útja. 190. l. — Tükör. 400. l. — Devcséri Gábor. Diárium. 316. l. — [Rm.] Népszava. 120. sz. — (sz.) Ujs. 82. sz. — Új Nemzedék. 94. sz. — (b. m.) Esti Kurir. 75. sz. — 2. és **Kelen Hugó.** A gyermek és a Messiás. (Legenda). — *Ism.* László Zsigmond. Mult és Jövő. 111. l.

Voinovich Géza. Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 192. l.

Mollinár Gizella. 1. Betévedt Európába. (Regény.) — *Ism.* Pusztai Sándor. Diárium. 316–317. l. — H. L. Népszava. 123. sz. — Ujs. 123. sz. — Bor. — P. Lloyd. 157. reggeli sz. — Új Magyarország. 124. sz. — (Th.) Esti Ujs. 124. sz. — 2. Betelt a föld hamissággal. (Regény.) 316, 288 l. — *Ism.* K. v. Sz. P. Lloyd. 295. reggeli sz. — 8 Orai Ujs. 284. sz. — Esti Kurir. 289. sz.

Molnár Ákos. 1. Az égő csipkebokor. (Elbeszélések.) — *Ism.* Népszava. 4. sz. — t. P. Lloyd. 61. esti sz. — (g. i.) Esti Kurir. 100. sz. — 2. Szabadulás. (Regény.) — *Ism.* Ujs. 293. sz. — (g. i.) Esti Kurir. 281. sz.

Molnár Béla. Isten és haza. (Versek.) — *Ism.* Ujs. 143. sz.

Molnár János. Péch Aladár. Molnár János S. J. a magyar művelődés egyik jeles útörője. M. Középiskola. 82–86., 98–101. l.

Molnár Ferenc. Molnár Ferenc Pál-utcai fiúk regénye héberül. Mult és Jövő. 96. l.

Molnár Mária, B. Ha tetted, tagadd! (Regény.) 440 l. — *Ism.* Cs. P. Lloyd. 139. esti sz. — Városi István. M. Kultúra II. 107. l. — Ujs. 115. sz. — Bodor Aladár. Ref. Élet. 45. sz. — (—k.) Esti Ujs. 118. sz. — Függetlenség. 124. sz.

Molter Károly. g. i. Karácsony Benő, Molter Károly, Nyirő József, Tamási Áron és Tavaszy Sándor nyilatkoznak az erdélyi írók hallgatásáról és magatartásáról. M. Nemzet. 220. sz.

Mónus Ferenc. Légjáró Péter. (Regény.) — *Ism.* Lukács Gáspár. Diárium. 221–222. l. — B. G. A. Magyarország. 35. sz.

Móra Ferenc. Nadányi Zoltán. Móra Ferenc. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 193–196. l. — Ábrányi Emil, Juhász Gyula és Móra Ferenc ismeretlen versei Kisteleki Edéhez. Új Idők. I. 717. l.

Móricz Zsigmond. 1. Árvácska. (Regény.) — *Ism.* Féja Géza. Hid. 47. sz. — Sárkány Oszkár. Diárium. 265–267. l. — Szij Gábor. M. Út. 40. sz. — y. P. Lloyd. 270. esti sz. — Vass László. Esti Magyarország. 243. sz. — Magyarország. 246. sz. — Ujs. 243. sz. — —nm— Ref. Élet. 46–47. sz. — 2. Kismadár. Madách Színház. — *Ism.* Schöpplin Aladár. Nyugat. 36. l. és Tükör. 33–34. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 26–27. l. — 3. Rózsa Sándor a lovát ugratja. (Regény.) 366 l. — *Ism.* Schöpplin Aladár. Nyugat. 560–561. l. — M. Szemle. 41. köt. 334–335. l. — Semetkay József. Diárium. 197–198. l. — Németh László. M. Út. 23. sz. — D. v. Keresztury. P. Lloyd. 176. reggeli sz. — K. H. G. Népszava. 157. sz. — My. Ref. Élet. 26. sz.

Baboss Ernő. Móricz Zsigmond és a szegedi nyelvjárás. M. Nemzet. 188. sz. — **Bözdöi György.** Móricz Zsigmond és Rózsa Sándor. Páztortú. 340–342. l. — **Féja Géza.** Rózsa Sándor. Magyarország. 120. sz. — g. i. Székelyföldi tapasztalatairól beszélt Móricz Zsigmond Marosvásárhelyen. M. Nemzet. 133. sz. — **Illés Endre.** A

veszélyes út. Nyugat. 8—12. l. — (—logh.) Möricz Zsigmond Erdély-nézőben. M. Nemzet. 115. sz. — m. zs. A hatvanadik évben. Kelet Népe. 9. sz. — Szánthó Dénes. Író a tájszólás kátyújában. M. Nemzet. 183. sz. — Vass László. Möricz Zsigmond a betyárt ugratja. Reggeli Magyarország. 120. sz. — Besuch bei Zsigmond Möricz. Ungarn. 506—507. l.

Morvay Gyula. Falu a havasok alatt. (Regény.) (1940.) 328 l. — Ism. Bóka László. Nyugat. 468. l. — gr. Bpesti Szemle. 262. köt. 383—384. l. — Kovács Endre. M. Nemzet. 85. sz. — Sziij Gábor. Kelet Népe. 9. sz. — Hegedűs Zoltán. Vigilia. 295—296. l. — András Károly. M. Album. 4. köt. 117—118. l. — M. Szemle. 41. köt. 335. l. — (V—ó.) Egyedül Vagyunk. 7. sz. — Semetkay József. Diárium. 151—152. l. — András Károly. Új Élet. 125—126. l. — Magyarság. 58. sz. — Pest. 66. sz.

Muraközy Gyula. Titok. (Novellák.) — Ism. Antal Gábor. Kelet Népe. 5. sz. — Bikácsi László. Prot. Szemle. 191—192. l. — Tükör. 37. l.

Muráti Lili. Szeretni kevesen tudnak. (Regény.) — Ism. Clara M. Lakner. P. Lloyd. 134. reggeli sz. — (k—i.) 8 Órai Ujs. 133. sz. **Nadányi Zoltán.** Bocsáss meg. (Versek.) — Ism. (k. e.) 8 Órai Ujs. 293. sz. — Új Nemzedék. 296. sz. — Függetlenség. 294. sz.

Voinovich Géza. Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 201. l.

Nádler Pálma. Alkonyattól hajnalig. (Regény.) 287 l. — Ism. J. A. Nemz. Ujs. 107. sz. — Kádár Erzsébet. M. Csillag. 223—224. l. — P. Ábrahám Ernő. Hid. 21. sz. — M. Szemle. 41. köt. 56. l. — j. t. P. Lloyd. 89. reggeli sz. — Sz. M. Magyarság. 85. sz. — Új Nemzedék. 137. sz. — Ésti Kurir. 114. sz. — Pest. 73. sz.

Nagy Endre. Neufeld László. Emlékezés Nagy Endrére. Ujs. 227. sz.

Nagy Imre. Holtak derese. (Versek.) — Ism. Neves Péter. Kelet Népe. 3. sz. — Lörinczi László. Pásztortűz. 58. l. — Pálfi István. Fiatal Magyarság. 2. sz. — (v—ó.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — A Cél. 3. sz. — A. E. Keresztyén Igazság. 70. l. — Kopré József. M. Élet. 5. sz.

Jankovich Ferenc. „Mégsem merném fölbátorítani...” Hid. 40. sz.

Nagy István. 1. Oltyánok unokái. (Regény.) — Ism. Szabó Zoltán. Nyugat. 173. l. — Szabó István. M. Nemzet. 71. sz. — Féja Géza. Hid. 17. sz. — Kasza Gyula. Egyedül Vagyunk. 6. sz. — (s. l.) Népszava. 145. sz. — Ujs. 49. sz. — 2. A szomszédság nevében. (Regény.) Ism. Féja Géza. Hid. 48. sz. — Nagy Miklós. M. Kultúra. II. 203. l. — ti. Fiatal Magyarság. 48. sz. — Ladislao Bóka. Corvina. 821. l. — Új Nemzedék. 273. sz.

Nagyiványi Zoltán. Párba keleten. (Regény.) 198 l. — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 80. l. — M. Szemle. 40. köt. 279—280. l.

Nagy Méda. Marék Antal. Kaffka Margit nyomdokain egy asz-szony — poétával. M. Album. 1. köt. 96—98. l.

Nagypál István. Budapest nem felel. (Regény.) — Ism. Tükör. 522. l. — Ujs. 283. sz. — Új Nemzedék. 289. sz. — Ésti Kurir. 284. sz.

Némedy Gyula. 1. Zengő lángok. (Versek.) Szeged. — Ism. Mőro Mihály. M. Kultúra. II. 107—108. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 200—201. l. — Nemz. Ujs. 182. sz. — Új Nemzedék. 272. sz. — 2. Embe-rek, én már oly régen repülök. (Versek.) — Ism. Attila. 3. sz.

Neményi Jenő. Főkönyv egy emberről. (Versek.) — Ism. M. Nemzet. 85. sz.

Nemeskéri Kiss Sándor. Pipaszó. (Vallomások.) — Ism. D. K. P. Lloyd. 215. reggeli sz. — (—Ke.) P. Hirl. 232. sz. — (—r—) Ésti Ujs. 232. sz.

Németh László. 1. *Kocsik szeptemberben.* (Regény.) — *Ism. Gácsi Imre. Pannonh. Szemle.* 226—227. l. — 2. *A másik mester.* (Regény.) — *Ism. Tükör.* 117. l. — 3. *Szerdai fogadónap.* (Regény.) — *Ism. Gácsi Imre. Pannonh. Szemle.* 226—227. l.

Pálóczi Horváth Lajos. Írók az írói estről. M. Út. 23. sz.

Székelgy Gyula. Németh László az új kálvinista énekeskönyvről. *Keresztény Magvető.* 95—98. l.

Némethy Géza. *Kéky Lajos.* Némethy Géza ravatalánál. *A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam.* 60. köt. 416—417. l. — *Székelgy Gyula.* Némethy Géza. *A Kisfaludy-Társ. Évlapjai.* Új folyam. 60. köt. 273—275. l.

Németi Pál. *Varga László.* Németi Pál, a debreceni kollégium diákköltője. *Debrecen.* 52 l. — *Ism. (Gy. N.) Ung. Jahrb.* 267. l.

Novy Anna. *Tengerszem vagyok.* (Versek.) — *Ism. Új Magyar-ság.* 34. sz.

Nyáry Pál báró. *Hulló levelek.* (Versek.) — *Ism. (S.) P. Lloyd.* 174. reggeli sz.

Nyirő József. 1. *Halhatatlan élet.* (Regény.) 271 l. — *Ism. M. Nemzet.* 135. sz. — *Borbély László.* M. Prot. Lapja. 55—56. l. — *Féja Géza.* *Hid.* 27. sz. — *Semjén Gyula.* M. Kultúra. II. 60—61. l. — M. Szemle. 41. köt. 335. l. — rf. Kat. Szemle. 316. l. — *Kenyeres Imre.* *Diárium.* 201. l. — *Ujs.* 137. sz. — *Abonyi Ernő.* *Magyarság.* 130. sz. — y. P. Lloyd. 175. esti sz. — *Új Magyar-ság.* 134. sz. — *Esti Kurir.* 136. sz. — (o) *Esti Ujs.* 142. sz. — 2. *Die Totenpflähe.* (Ein Buch aus Siebenbürgen.) Berlin. — *Ism. —ö.* P. Lloyd. 265. esti sz. — 3. *Novele transilvane.* Ford.: *Tóth László és M. T. Papalardo.* Roma. 162 l. — *Ism. Hungarus Viator.* *Debreceni Szemle.* 243. l. — L. E. Győri Szemle. 46. l. — L. Zombory. *Corvina.* 104—105. l.

Albrecht Dezső. Nyirő József — ponyván. *Hitel.* 81—90. l. — *Bognár Gyula.* *Hogyan él Uz Bence a székelgy havasokon?* M. Lélek. 543—551. l. — g. i. Karácsony Benő, Molter Károly, Nyirő József, Tamási Áron és Tavaszy Sándor nyilatkoznak az erdélyi írók hallgatásáról és magatartásáról. M. Nemzet. 220. sz. — *Kádár Erzsébet.* *Három erdélyi író.* Nyugat. 556—559. l. — *Voinovich Géza.* *Elnöki üdvözlő beszéd.* *A Kisfaludy-Társ. Évlapjai.* Új folyam. 60. köt. 226. l. — *Josef Nyirő in Deutschland.* Ungarn. 795—796. l. — Nyirő vagy Tamási? Egyedül Vagyunk. 9. sz.

Nyugati László. *Padon.* (Versek.) — *Ism. Diárium.* 46—47. l.

Oláh Gábor. *Hangok lázadása.* (Versek.) — *Ism. 8 Órai Ujság.* 124. sz.

Ormay Imre. *Bejelentőlap.* (Regény.) — *Ism. Körmöczi György.* *Új Idők.* I. 706. l. — *Szabó István.* *Erd. Helikon.* 826—827. l. — *Lukács Gáspár.* *Diárium.* 222. l. — K. Keresztyén Igazság. 232. l. — (B. G.) *Élet.* 717. l. — (L. G.) *Népszava.* 120. sz. — B. W. P. Lloyd. 124. reggeli sz. — *Ujs.* 120. sz. — *Nemz. Ujs.* 118. sz. — B. A. *Magyarság.* 149. sz. — (k-i.) *8 Órai Ujs.* 113. sz. — *Új Nemzedék.* 118. sz. — *Új Magyar-ság.* 113. sz. — (O. G.) *U. o.,* 123. sz. — *Esti Kurir.* 119. sz. — i —ö. *Pest.* 117. sz. — (o. a.) *Esti Ujs.* 107. sz. — F. F. *Függetlenség.* 118. sz.

Ormos Gerő. *Fekete barázda.* (Regény.) — *Ism. Benedek Mar-cell.* *Új Idők.* II. 332. l. — *Nagy Miklós.* M. Kultúra. II. 155. l. — T. G. *Élet.* 826. l. — *Ujs.* 196. sz. — *Új Nemzedék.* 215. sz. — *Magyarság.* 223. sz. — (—k.) *Esti Ujs.* 217. sz.

Orosz Imre. *Fűszálak.* (Versek, elbeszélések, drámák.) 96 l. — *Ism. Réhelyi Oszkár.* *Orsz. Polg. isk. Tanáregyes. Közl.* 46. köt. 93—94. l.

Osváth Eszter. *Molnár József.* Osváth Eszter. *Hid.* 36. sz.

Osváth Gedeon. *Hunyadi Mátyás.* (Dráma 5 fv.) *Kecskemét.*

56 l. — Ism. Kováts J. András. Orsz. Polg. isk. Tanáregyes. Közl. 45. köt. 204. l.

Ölvedi László. *Krammer Jenő.* Emlékezés Ölvedi Lászlóra. Új Elet. 246—250. l. — *Major József.* Ölvedi László. Érsekújvári Pázmány Péter gimn. évk.

Örkény István. Tengtér. (Novellák.) — Ism. (x—) M. Nemzet. 294. sz. — Esti Kurir. 264. sz.

Örvös Lajos. Csillagok alatt. (Versek.) — Ism. M. Nemzet. 85. sz. — P. Lloyd. 22. esti sz.

Ösz Iván. *Szitnyai Zoltán.* Ahol egy költő lett a polgármester. Hid. 27. sz.

Pájer Antal. *Herke Rózsa.* Pájer Antal. 62 l., 1 t.

Pakocs Károly. 1. A Júdás-misztérium. Kolozsvár. 85 l. — Ism. Kat. Szemle. 252—253. l. — 2. A lélek indul. (Versek.) — Ism. Várdai Béla. M. Kultúra. II. 93—94. l. — Földessy Gyula. Ország Útja. 420—421. l. — 3. A lélek visszatér. (Elbeszélések.) — Ism. Szalóczi Pelbárt. M. Kultúra. II. 128. l. — Földessy Gyula. Ország Útja. 420—421. l.

Palásthy Marcell. Ut a domboldalon. (Elbeszélések.) 168 l.

Pálffy János. Magyarországi és erdélyi urak. Emlékezések. Sajtó alá rendezte: *Szabó T. Attila.* 328 l. — Ism. Nagy Tibor. Jelenkor. 1. sz. — Várdai Béla. Kat. Szemle. 135—136. l. — (Gy. N.) Ung. Jahrb. 270. l. — Elet. 156. l. — Márai Sándor. P. Hirl. 21. sz.

Palotai Boris. Hátsó lépcső. (Elbeszélések.) — Ism. M. Nemzet. 295. sz. — Ujs. 260. sz. — (g. a.) Esti Kurir. 260. sz.

Palothay Zsigmond. *Alszegehy Zsolt.* Az jó vitézeknek tüköre. Irodört. 162—163. l.

Pápay Sámuel. *Horváth Elek.* Irodalmunk elfelejtett harcosa. Erd. Helikon. 167—174. l.

Papp Jenő. 1. Nyitány. (Elbeszélések.) — Ism. Dékány András. Új Magyarság. 113. sz. — U. o., 124. sz. — (l.) Esti Kurir. 147. sz. — 2. Menekülő fiatalember. (Regény.) — Ism. Divinyi Mihály. Diárium. 317. l. — Nemz. Ujs. 238. sz. — M. Nemzet. 273. sz. — P. Hirl. 238. sz. — V. F. Új Magyarság. 162. sz. — (l.) Esti Kurir. 238. sz.

Passuth László. 1. A lombard kastély. (Regény.) — Ism. Ladislás Bóka. Corvina. 823. l. — 8 Órai Ujs. 271. sz. — Ujs. 273. sz. — Esti Kurir. 280. sz. — 2. Nápolyi Johanna. (Regény.) 582. l. — Ism. df. Bpesti Szemle. 261. köt. 60—61. l. — Kádár Erzsébet. Nyugat. 160—167. l. — Piláthy György. M. Prot. Lapja. 71. l. — Pög. Kelet Népe. 5. sz. — Sötér István. Vigília. 213—214. l. — M. Szemle. 40. köt. 112. l. — rf. — Kat. Szemle. 21—22. l. — Szabó Richárd. Prot. Szemle. 255—256. l. — Ladislao Bóka. Corvina. 166—167. l. — Kardos Tibor. Diárium. 65. l. — E. K. Elet. 882. l. — Szij Gábor. M. Ut. 14. sz. — Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 192. l. — R. D. Nemz. Ujs. 3. sz. — Esti Kurir. 45. sz.

Pásztor Árpád. *G. P. Pásztor Árpád.* Irodört. 34—36. l.

Pathai István. *Zoványi Jenő.* Pathai István halálának éve. IK. 287—288. l.

Pauler Gyula. *Ijjas Antal.* A százéves Pauler Gyula. Nemz. Ujs. 107. sz.

Pável Ágoston. *Hein Tádé.* Pável Ágoston lírája. Dunántúli Szemle. 359—371. l.

Pázmány Péter. *Clauser Mihály.* Pázmány Péter. Száz jezsuita arcél. 2. köt. 13—35. l. — *Danczi Villebald.* Pázmány Péter hatása a szlovák irodalomra. Pannonh. Szemle. 278—283. l.

Erdős Máttyás. Pázmány Hodoeög Methode und Bedeutung. Esztergom. VIII, 99 l. — Ism. Hegyi Damján. Pannonh. Szemle. 302—303. l. — Pantol Márton. Kat. Nevelés. 261. l. — t. t. 123. reggeli sz.

Sík Sándor. Pázmány. Az ember és az író. 449 l. — Ism. Bri-

sits Frigyes. Sorsunk. 461—462. l. — Baróti Dezső. Cselekvés Iskolája. 9. köt. 53—55. l.

Zoltán, Josef. Pázmány, der Städter. P. Lloyd. 27. reggeli sz.

Pekár Gyula. A kékszakállú herceg. (Elbeszélések.) 270 l. — Ism. -r. Kat. Szemle. 188. l. — (G. J.) Koszorú. 7. köt. 96—97. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 152. l. — P. G. Élet. 375. l. — Népszava. 57. sz. — (o. d.) P. Lloyd. 77. reggeli sz. — Ujs. 59. sz. — Új Nemzedék. 139. sz. — Esti Kurir. 55. sz. — Pest. 52. sz.

Császár Elemér. Pekár Gyula ravatalánál. A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam. 60. köt. 417—419. l. — *Kállay Miklós.* Pekár Gyula emlékezete. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 241—246. l. — *Lázár Béla.* Justh, Munkácsy és Pekár. Koszorú. 8. köt. 168—173. l. — *Pekár Gyuláné.* Pekár Gyula. Új Idők. II. 544. l.

Pellegrini Albert. Meghalt „Diplomata.” P. Hirl. 203. sz.

Perkátai László. Életlen túl, halálon innen. (Versek.) — Ism. Ujs. 235. sz.

Pesthy Gábor. *Kristóf György.* Pesthy Gábor származásához. Irod-tört. 69. l.

Péterfy Jenő. *Kiss Lajos.* Péterfy Jenő világnézete. Sárospatak, 1939. 80 l. — Ism. Dénes Tibor. Irod-tört. 121. l.

Pethő Sándor. *Kunszery Gyula.* Pethő Sándor. Jelenkor. 17. sz.

Petőfi Sándor. Úti rajzok és úti levelek. 67 l. — Ism. Cs. Szabó László. Nyugat. 574. l. — Vajda Endre. Vigilia. 462. l. — M. Szemle. 41. köt. 223. l. — Ujs. 127. sz. — Új Nemzedék. 138. sz. — 2. Összes munkái. 1632 l. — Ism. Tükör. 593. l. — Sz. J. M. Nemzet. 288. sz. — (—b. —ly.) 8 Órai Ujs. 285. sz. — 3. Válogatott költeményei. Előszóval ellátta és a költeményeket kiválogatta: *Havas István.* 96 l.

Marassovich, Antonio de. Alessandro Petőfi. Milano. [1940.] VIII, 318 l. — Ism. Ladislao Bóka. Corvina. 103—104. l. — *Vájlok Sándor.* Petőfi a tótoknál. 56 l. — Ism. Keményfy János. Bpesti Szemle. 260. köt. 56—59. l. — Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 564. l. — *Várkonyi Nándor.* Petőfi arca. Pécs. 28 l., 9. t. — Ism. ifj. Vayer Lajos. Századok. 320—321. l.

Balogh Edgár. Petőfi és Bem. M. Nemzet. 176. sz. — *Baráth Ferenc.* Pápa, Petőfi-utca: itt írta első versét Petrovics Sándor. Reggeli Magyarországn. 64. sz. — *Baráth Ferenc.* Petőfi és Jókai százéves pápai önképzőkörében. Magyarország. 62. sz. — *Gál István.* Híradó 1848. március 15-ről. Páztortűz. 133—141. l. — *Gerendi László.* Petőfi sirja a székeleykeresztúri temetőben? Pest. 170. sz. — *Gyallay Domokos* serlegbeszéde. Koszorú. 7. köt. 184—187. l. — *Havas István.* A márciusi költő. Bpesti Szemle. 260. köt. 270—273. l. — *U. az.* A márciusi költő. Koszorú. 7. köt. 129—132. l. — *Illyés, Gyula.* Petőfi's Tod. Ungarn. 418—426. l. — *Kornis Gyula, Voinovich Géza, Gáspár Jenő.* Petőfi állítólagos szibériai fogsága és halála. Koszorú. 8. köt. 1—23. l. — *Kornis, Julius.* Petőfi und Hegel. P. Lloyd. 79. reggeli sz. — (—logh.) Petőfi sirja megint elhagyatott. M. Nemzet. 171. sz. — *Mihály László.* Petőfi és Mameli. Forum. 462—463. l. — *Mitrovics Gyula.* A sárospataki Petőfi-emléktábla előtt. A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam. 60. köt. 426—427. l. — *Móricz Zsigmond.* Petőfi — öserő. Kelet Népe. 23. sz. — *Nemes György* — *M. B.* — *Bory István.* Három hozzászólás a „Nemzeti dal” két sorának magyarázatához. M. Nemzet. 47. sz. — *Ruffy Péter.* A moszkvai magyar követség kutat Petőfi szibériai sirja után. Ujs. 8. sz. — *Szántó Lőrinc.* Petőfi: Egy gondolat bánt engemet. Cselekvés Iskolája. 10. köt. 24—31. l. — *U. az.* Petőfi: Kutyakaparó. Cselekvés Iskolája. 9. köt. 194—202. l. — *Szegi Pál.* Petőfi és Tagore. P. Hirl. 181. sz. — *Tamás Ernő.* Petőfi Erdélyben. A P. Hirl. Húsvétja. Mell. a 84. sz.-hoz. — *K. Török Miklós.* A meg nem értett Petőfi 1847-ben. Nemz. Ujs. 221. sz. — *Ujlaki Andor.* Mi igaz a Petőfi-legendából? Nemz. Ujs. 53. sz. — *Várkonyi, Fer-*

- dinand. Le visage de Petőfi. Nouvelle Rev. de Hongr.* 64. köt. 242—246. l. — *Vass László. Újra és mindig — Petőfi! Új Élet.* 65—68. l. — *Vécsey Miklós. Hiteles napló Petőfi vándorszínész-életéről. Ujs.* 176. sz. — *Zoltán Sándor. Petőfi ismeretlen sirja. Új Idők. II.* 340. l. — Egy ismeretlen Petőfi-kézirat. *Koszorú.* 7. köt. 251—252. l. — Nietzsche Petőfi-dalai. *Koszorú.* 7. köt. 252—254. l. — Petőfi halála. *Tükör.* 316. l. — Petőfi kultusza. *Koszorú.* 7. köt. 108—111. l. — Wo wurde Alexander Petőfi begraben? P. Lloyd. 270. esti sz. — *Petri Mór. Naplemente fáklalángja. (Versek.) — Ism. Ref. Élet.* 28. sz. — *Petrichevich Horváth Lázár. Báro Petrichevich Horváth Emil A Petrichevich család naplói. (Petrichevich Horváth Lázár, János. Károly naplója.)* 126 l. — *Ism. Seléndy Andor. Hadiört. Közl.* 124—126. l. — T. P. Lloyd. 88. esti sz. — *Petrolay Margit, T. A paradicsom dombja. (Regény.) — Ism. (J.) Ujs.* 150. sz. — *Petrőczy Kata Szidonia. Berényi László. Az első magyar költőnő. M. Album.* 4. köt. 107—109. l. — *Gróf Zichy Rafaelné. Gróf Pekry Lőrinczné Petrőczy Kata Szidonia. Tükör.* 342—343. l. — *Petyke Mihály. Valakit mindig ütni kell. (Elbeszélések.) — Ism. Ujs.* 178. sz. — K. P. Lloyd. 159. reggeli sz. — *Esti Kurir.* 169. sz. — *Pintér Jenő. Alszeghy Zsolt. Pintér Jenő, az irodalomtörténet-író. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl.* 74. köt. 146—152. l. — *Baboss Ernő. Pintér Jenő. Bpesti Szent László gimn. évk.* 4—5. l. — *Baráth Ferenc. Ezeroldalas irodalomtörténet kézirata Pintér Jenő hagyatékában. Magyarország. XI.* 22. sz. — *Bernolák Kálmán elnöki megnyitó beszéde a Pintér Jenő emlékünnepen. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny.* 74. köt. 137—138. l. — *Bónisné Wallon Emma. Pintér Jenő. Bpesti Szilágyi Erzsébet leánygimn. évk.* 6—7. l. — *Brisits Frigyes. Titkári jelentés. Irodört.* 39—43. l. — *E. F. Pintér Jenő. Bpesti Kölcsey Ferenc gimn. évk.* 8. l. — [g. l.] *Pintér Jenő. Bpesti Árpád gimn. évk.* 5. l. — *G. P. Pintér Jenő. Irodört.* 36—38. l. — *gy. á. Pintér Jenő hagyatéka. M. Paedagogia.* 266—267. l. — *Halmi Bódog. Pintér Jenő nagyjelentőségű irodalmi hagyatéka. Budai Krónika. IX.* 24. sz. — *Kardeván Károly. „Gyökértelenek vagyunk.” Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl.* 74. köt. 154. l. — *Koczogh András. Pintér Jenő. Bpesti áll. Toldy Ferenc gimn. évk.* 4—6. l. — *Kristóf György. Pintér Jenő ravatalánál. Irodört.* 132. l. — *Marczinkó Ferenc. Emlékezés Pintér Jenőre. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közlöny.* 74. köt. 138—146. l. — *Pap Károly. Pintér Jenő ravatalánál. Irodört.* 130—131. l. — *Pukánszky Béla. Titkári jelentés. EPhK.* 111. l. — *Szász Károly. Elnöki megnyitó. Irodört.* 1—4. l. — *Tr. Z. Pintér Jenő. M. Könyvszemle.* 81—82. l. — *Vajda György. Pintér Jenő. Jászberényi áll. gimn. évk.* 5—6. l. — *Vietórisz József. Pintér Jenő halálára. (Vers.) Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl.* 74. köt. 171—172. l. — *Viszota Gyula. Pintér Jenő ravatalánál. Irodört.* 27—28. l. — *Pintér Jenő. Irodört.* 88. l. — *Pintér Jenő. Bpesti ev. leánygimn. évk.* 7. l. — *Pintér Jenő. Bpesti Mária Terézia leánygimn. évk.* 5. l. — *Pintér Jenő. Bpesti Verbőczy István gimn. évk.* 6. l. — *Pintér Jenő emlékünnepe. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl.* 74. köt. 156. l. — *Pintér Jenő emlékünnepe. Irodört.* 29. l. — *Pintér Jenő halála. Koszorú.* 7. köt. 119—121. l. — *Podhradszky-Reitter Elza. Elsa Reitter Podhradszky. Ungarn.* 440. l. — *Possonyi László. 1. Kaleidoszkóp. (Elbeszélések.) — Ism. Fényi András. Vigília.* 75. l. — *U. az. M. Album.* 111—112. l. — 2. Üldözni fognak titeket. (Regény.) — *Ism. O. A. Esti Ujs.* 207. sz. — *Pozsonyi Anna. Utközben. Versek. Pozsony. — Ism. Dudás Kálmán. Kalangya.* 256. l.

Prágai András. *Zoványi Jenő.* Adatok Prágai András életéhez és működéséhez. IK. 180—182. l.

Pray György. *Lischerong Gáspár.* Pray György. Száz jezsuita arcél. 2. köt. 526—537. l.

Prohászka Ottokár. *P. Dám Ince.* Az „Élet” dalnoka. Kat. Szemle. 296—300. l.

Rezek S. Román. Prohászka intuíciója és átélése. Theologia. 316—336. l.

Voinovich Géza. Berzeviczy Albert és Prohászka Ottokár emlékezete. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 7—11. l.

Pusztai Sándor. 1. Vadludak. (Versek.) 62 l. — Ism. Heszke Béla. Pásztortűz. 658. l. — 2. Versek. 246 l. — Ism. Városi István. M. Kultúra. I. 44. l. — *Rezek S. Román.* Pannonh. Szemle. 67. l. — Galambos Gruber Ferenc. Kat. Szemle. 92—93. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 99. l. — Földi Béla. Kat. Nevelés. 117—118. l.

Rab Gusztáv. 1. Keleti pályaudvar. (Regény.) — Ism. Sz. M. Magyarság. 194. sz. — Esti Kurir. 199. sz. — O. A. Esti Ujs. 204. sz. — 2. Rokonok és ismerősök. (Regény.) — Ism. Hunyady Sándor. Új Idők. II. 548. l. — D. K. P. Lloyd. 237. esti sz. — V. I. Esti Magyarország. 248. sz. — M. K. Magyarság. 275. sz. — 8 Órai Ujs. 259. sz. — Ujs. 231. sz. — Új Nemzedék. 247. sz. — Benedek Marcell. Esti Kurir. 232. sz. — Baróti Géza. Pest. 232. sz. — [—k.] Esti Ujs. 230. sz. — 3. L'unica donna. [Mentont ajánlanám.] Milano. — Ism. Pest. 25. sz.

Megjelent olasz nyelven Rab Gusztáv regénye, a Mentont ajánlanám. Magyarság. 58. sz.

Radó Antal. *G. T.* Két emberöltő a magyar irodalom és a nemzetközi kultúra szolgálatában. Esti Kurir. 255. sz.

Radó Lili. *B.* Versei. — Ism. Esti Kurir. 284. sz.

Rajkó Erzsébet. Szánjatok kösziklák. (Regény.) — Ism. Kádár Erzsébet. M. Csillag. 223. l.

Rájnisi József. *Gálos Rezső.* Rájnisi József. Győri Szemle. 100—107. l.

Jenő József. Rájnisi József. Népszava. 151. sz.

Kéry László. Rájnisi József. Új Magyarság. 55. sz.

Rakodczay Pál. (sugó.) Rakodczay Pál. P. Hirl. 112. sz.

Tamás Ernő. Rakodczay Pál kézirat-hagyatéka a múzeumban. P. Hirl. 123. sz.

Rákosi Jenő. *Németh László.* Színházi hét. Híd. 10. sz.

Rákosi Viktor. *Erdélyi.* Az „elnémult harangok” körül. M. Nemzet. 50. sz. — *Kézai Béla.* Elnémult harangok. M. Kultúra. I. 78. l.

— *Rákosi Margit.* Az „Elnémult harangok” és a kritika. M. Nemzet. 48. sz. — *Ú. az.* Rákosi Viktorról — a leánya. Ujs. 39. sz. — *Sándor József.* Felelet az „Elnémult harangok” kérdéséhez. M. Nemzet. 59. sz.

Ráskai Lea. *Mészöly Gedeon.* Szűz Szent Margit asszonynak, Béla királynak leányának élete. Nép és Nyelv. 18—23. l.

Ráth Mátyás. *Sziklay János.* Ráth Mátyás. Sajtó. 7. sz.

Ráth-Végh István. Októberi rózsák. (Regény.) — Ism. B. L. M. Prot. Lapja. 112. l. — F. D. P. Lloyd. 249. esti sz. — Esti Kurir. 239. sz.

Ravasz László. *Jóó Tibor.* Ravasz László a filozófus. Prot. Szemle. 292—295. l. — *Makkai Sándor.* Ravasz László. Prot. Szemle. 289—291. l. — *Pap Béla.* Ravasz László. M. Ut. 31. sz.

Reményi József. *D. v. Keresztury.* Josef Reményi. P. Lloyd. 157. reggeli sz.

Reményik Sándor. Összes versei. 478 l. — Ism. Ladislao Bóka. Corvina. 635—636. l. — *Borbély László.* M. Prot. Lapja. 55. l. — *Várda Béla.* M. Kultúra. II. 75—76. l. — (V—ó.) Egyedül Vagyunk.

7. sz. — Csuka Zoltán. Láthatár. 203—204. l. — T. G. Élet. 486. l. — Ujs. 121. sz. — Új Nemzedék. 124. sz. — Esti Kurir. 124. sz.
- Asztalos István. Költő és igaz ember. Erd. Helikon. 813. l. — Bánffy Miklós. Beszéd. Pásztortűz. 538. l. — U. az. Reményik Sándor. Erd. Helikon. 687—688. l. — Barcs Sándor. Reményik Sándor életműve. Ujs. 254. sz. — Bartalis János. Írni nehéz. Pásztortűz. 587. l. — U. az. Reményik Sándor ravatalánál. Erd. Helikon. 756—758. l. — Berde Mária. Két pillér. Pásztortűz. 556—557. l. — Biró János. Emlék. Pásztortűz. 595—596. l. — Bóka, Ladislao. In morte di Alessandro Reményik. Corvina. 739—741. l. — bold. Reményik Sándor. Élet. 944. l. — Császár Károly. Beszéd a sírnál. Pásztortűz. 340. l. — Csuka Zoltán. A kisebbségi sors Reményik Sándor költészetében. Kalangya. 247—255. l. — U. az. Reményik Sándor halálára. (Vers.) Láthatár. 297. l. — Fényi András. Reményik Sándor. Vigilia. 476—481. l. — Fiala. Reményik Sándor. Fiala Magyarországa. 44. sz. — Garázdá Péter. Poétai ekhó. M. Nemzet. 252. sz. — Hankiss János. Végvári. M. Lélek. 481. l. — Ignác Rózsa. Költő úr. Esti Magyarországa. 245. sz. — Járosi Andor. Reményik és Rilke. Pásztortűz. 560—562. l. — Jékely Zoltán. Arion. Erd. Helikon. 759—766. l. — Kádár Imre. Találkozások Reményik Sándorral. Erd. Helikon. 782—789. l. — Kállay Miklós. Reményik Sándor. Hid. 45. sz. — Karácsony Benő. Reményik Sándor fenyői. Erd. Helikon. 808—812. l. — Kéki Béla. Reményik Sándor a szerkesztőségben. Pásztortűz. 592—594. l. — Keledy Tibor beszéde a sírnál. Pásztortűz. 542. l. — Kovács László. A koporsó mellett. Pásztortűz. 532—533. l. — U. az. A nagy társ elpihent. Erd. Helikon. 751. l. — U. az. Reményik Sándor. Pásztortűz. 391—392. l. — U. az. Az utolsó mondat. Erd. Helikon. 795—801. l. — Kunszery Gyula. Reményik Sándor. M. Prot. Lapja. 83. l. — U. az. Reményik Sándor. Jelenkor. 22. sz. — Lakatos István. Reményik Sándor és a muzsika. Erd. Helikon. 805—807. l. — L. V. Reményik Sándor meghalt. P. Hirl. 244. sz. — Makay Gusztáv. Reményik Sándor. M. Szemle. 41. köt. 411—417. l. — Makai Sándor. Dichter der Gedanken. P. Lloyd. 256. reggeli sz. — U. az. Reményik Sándor. Prot. Szemle. 385—388. l. — U. az. Reményik Sándor leveleiből. Erd. Helikon. 771—778. l. — Maksay Albert. Eredj, ha tudsz. Erd. Helikon. 779—781. l. — Molter, Karl. Der Dichter des Charakters. P. Lloyd. 198. reggeli sz. — U. az. Egy magatartás története. Pásztortűz. 550—552. l. — U. az. A jellem költője. Erd. Helikon. 790—794. l. — Muraközy Gyula. Ki volt Reményik Sándor? Ref. Élet. 39. sz. — Opfermann Ernő György. Reményik Sándorról. Pásztortűz. 572—573. l. — Papp Antal. „Irodalmi gyászpompa.” M. Nemzet. 248. sz. — Pusztai Sándor. Erdély nagy halottja. Nemz. Ujs. 247. sz. — Ruffy Péter. Az elnyomatás költője. Ujs. 244. sz. — Spectator. Erdély nyilvántartója. Pásztortűz. 566—569. l. — U. az. Az erdélyi költő. M. Nemzet. 251. sz. — Gy. Szabó Béla. Arcképe. Pásztortűz. 590—591. l. — Széfeddin Sefket bey. Emberi apróságok Reményik Sándor portréjához. Új Magyarországa. 245. sz. — Szentimrei Jenő. Búcsúbeszéd helyett. Pásztortűz. 597—598. l. — U. az. Napsugárral és őszi kéekkel. M. Album. 1. köt. 92—96. l. — Szerb Antal. Reményik Sándor. Új Idők. II. 567. l. — Tamási Aron krónikája. Hét. 46. sz. — U. az. A sírnál. Pásztortűz. 539. l. — Tavaszy Sándor. Reményik Sándor küzdelme. Erd. Helikon. 752—755. l. — U. az. Vallomás Reményik Sándorról. Pásztortűz. 546—547. l. — Thuróczi Zoltán. Éjjeli őrszem. Pásztortűz. 535—536. l. — Thurzó Gábor. Végvári és Reményik. Kat. Szemle. 442—448. l. — Tolnai Gábor. Reményik Sándor. M. Csillag. 216—217. l. — Tompa István. Reményik Sándor meghalt. Pest. 245. sz. — Tompa László. Reményik Sándorról. Erd. Helikon. 767—770. l. — Traeger Ernő. A házsongárdi temetőben. Prot. Szemle. 388. l. — Vajda Endre. A spirituális költő. Prot. Szemle. 263—270. l. — Vásárhelyi Z. Emil.

Emlékezése. Pásztortűz. 599. l. — *Vass László*. „Ahogy lehet.” Új Élet. 309—315. l. — *Voinovich Géza*. Végvári Reményik Sándor emlékezete. Pásztortűz. 584—585. l. — *Wass Albert*. Elkészt levél, Reményik Sándorhoz. Erd. Helikon. 802—804. l.

Meghalt Reményik Sándor. Magyarság. 234., 236. sz. — Alexander Reményik gestorben. P. Lloyd. 244. esti sz. — Meghalt Végvári. Új Magyarság. 244. sz. — Reményik Sándor. Egyedül Vagyunk. 11. sz. — Reményik Sándor. Ifjú Erdély. 155. l. — Reményik Sándor. Irodört. 191. l. — Reményik Sándor. Nemz. Ujs. 244. sz. — Reményik Sándor. M. Ut. 38. sz. — Reményik Sándor halálára. Esti Kurir. 245. sz. — Reményik Sándor meghalt. M. Nemzet. 244. sz. —

Reményik Zsigmond. *Nógrády Zoltán*. Reményik Zsigmond előlép. M. Kultúra. II. 84—85. l. — Melyik Reményik Zsigmond az igazi? M. Nemzet. 217. sz.

Reviczky Gyula. *Koroda Miklós*. Reviczky Kálmán utolsó útja. M. Album. 2. köt. 88—90. l.

Mártonvölgyi László. A világ csak hangulat. M. Album. 2. köt. 12—16. l.

Vajthó László. Reviczky Gyula. (1939.) 164 l. — *Ism. Berczik Árpád*. IK. 94—96. l. — A Reviczky nemzetség családi értesítője. 1—3. sz.

Reviczky Szevér. Reviczky Szevér. A Reviczky nemzetség családi értesítője. 4. sz.

Réz Lola, Kosáryné. Különös ismertetőjele nincs. (Regény.) — *Ism. Ujs. 110. sz.*

Ribiny János. *Németh Sámuel*. Ribiny János 1722—1758, a soproni ev. gimnázium rektora 1747—1758. Soproni Szemle. 321—324. l.

Riedl Frigyes. (e. a.) Riedl Frigyes emlékezete. Ujs. 179. sz. — *Gogolák Lajos*, Riedl Frigyes. M. Nemzet. 187. sz. — *Kozma Antal*. Pázmándy, Saissy, Riedl. Debreceni Szemle. 138—144. l. — *Pintér István*. Vizsgálat, kritika, érvek! Népszava. 197. sz. — Riedl Frigyes. Irodört. 191. l.

Rónay György. Fák és gyümölcsök. (Regény.) — *Ism. Zimándi Pius*. M. Kultúra. II. 200. l. — *Ladislao Bóka*. Corvina. 823. l. — *Tükör*. 520—521. l. — Magyarság. 281. sz. — (k. e.) 8 Órai Ujs. 265. sz. — J. V. Ujs. 272. sz. — Esti Kurir. 280. sz.

Rónay Mária. Erdélyi kaland. (Regény.) — *Ism. 8 Órai Ujs. 277. sz.*

Rudnóy Teréz. Izzó kemence. (Regény.) — *Ism. Magyarság. 108. sz.* — (g. i.) Esti Kurir. 118. sz. — Pest. 118. sz. — V. L. Magyarország. 119. sz. — (—k.) Esti Ujs. 118. sz. — Függetlenség. 124. sz.

Rumy Erzsébet. Nyír a fenyők között. (Versek.) — *Ism. (kgj.) Magyarság. 108. sz.*

Ruszkabányai Elemér. Ketten a viharban. (Regény.) — *Ism. B. L. Prot. Szemle. 383. l.* — *Kulcsár Adorján*. Diárium. 267. l. — Pest. 126. sz. — (—k.) Esti Ujs. 134. sz.

Saad Béla. Csendes vihar. (Regény.) 277 l. — *Ism. Ebeczki György*. Új Idők. II. 77. l. — M. Szemle. 41. köt. 444. l. — *Nagy Miklós*. M. Kultúra. II. 108. l. — —r. Kat. Szemle. 383. l. — (B. G.) Élet. 717. l. — [—ozs.] Új Nemzedék. 162. sz. — *Lendvai István*. M. Nemzet. 280. sz. — Ujs. 217. sz. — Új Magyarság. 204. sz. — Esti Kurir. 184. sz. — O.A. Esti Ujs. 191. sz.

Sajó Sándor. *Harsányi Lajos*. Megemlékezés Sajó Sándorról. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. 60. köt. 166—169. l.

Salamon László. A barlanglakó üzenete. (Versek.) Kolozsvár. — *Ism. Kardos László*. M. Csillag. 221. l. — sz. s. Népszava. 130. sz. — Esti Kurir. 231. sz.

Sámbár Mátyás. *P. Gyenis András*. Sámbár Mátyás. Száz jezsuita arcél. 2. köt. 343—352. l.

Sámboky János. *Gulyás Pál.* Bibliotheca Joannis Sambuci Sámboky János könyvtára. 2°. 381 l. — *Ism. Alszeghy Zsolt.* Irodört. 70—71. l. — *Szinnyi Ferenc.* IK. 188—190. l. — *K. D. Prot. Szemle.* 431. l. — *K. B. Nemz. Ujs.* 118. sz.

Sárközi György. *Higgy a csodában.* (Versek.) — *Ism. Esti Kurir.* 294. sz.

Sárosy Gyula. *Zsoldos Jenő.* Szemelvények Sárosy Gyula műveiből. Libanon. 23—24. l.

Schöpflin Aladár. *Illés Endre.* Mikszáth és Schöpflin. Nyugat. 121—124. l. — *Kovács László.* Az író és kritikusa. Erd. Helikon. 321—329. l. — *Voynovich Géza.* Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 181. l.

Sellyei József. *Jócsik Lajos.* Sellyei József. Kelet Népe. 6. sz.

Sértő Kálmán. *Gyászjelentés.* (Versek.) — *Ism. Pálfi István.* Fiatal Magyarság. 2. sz. — (v—ó.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — *A Cél.* 3. sz. — *Lukács Gáspár.* Diárium. 99. l. — *A. E. Keresztyén Igazság.* 69. l. — *Szlj Gábor.* M. Élet. 6. sz. — *András Károly.* Új Élet. 222—223. l.

Barsi Dénes. *Sértő Kálmán.* M. Élet. 7. sz. — *Gombos Gyula.* Egy költő halálára. M. Ut. 24. sz. — *G. P. Sértő Kálmán.* Irodört. 142. l. — *Illyés Gyula.* Sértő Kálmán. Nyugat. 505—506. l. — *Jankovich Ferenc.* Három csillag. M. Csillag. 220. l. — *Pálfi István.* Búcsú Sértő Kálmántól. Fiatal Magyarság. 25. sz. — (r -t.) Sértő Kálmán. Magyarság. 125. sz. — *Sümegi Tóth Tivadar.* Temetés után. Kelet Népe. 13. sz. — *Meghalt Sértő Kálmán.* 8 Órai Ujs. 135. sz. — *Meghalt Sértő Kálmán.* Pest 135. sz. — *Meghalt Sértő Kálmán.* Népszava. 134. sz. — *Koloman Sértő* gestorben. P. Lloyd. 135. esti sz. — *Sértő Kálmán.* Egyedül Vagyunk. 7. sz.

Sik Sándor összes versei. 480 l. — *Ism. Hungarus Viator.* Decreceni Szemle. 242—243. l. — *Ladislao Bóka.* Corvina. 636. l. — *Az író munkájáról.* Koszorú. 8. köt. 48—49. l. — *Erdősi Károly.* Élet. 459. l.

Brisits Frigyes. *Sik Sándor* írói arcképei. Sorsunk. 461—462. l. — *Kunszery Gyula.* Sik Sándor. Jelenkor. 19. sz. — *Rónay György.* Sik Sándor. Nyugat. 562—563. l. — *Thurzó, Gabriel.* Alexander Sik. P. Lloyd. 183. reggeli sz. — *U. az.* Sik Sándor. Kat. Szemle. 343—345. l. — *Vajda Endre.* Sik Sándor. Vigilia. 385—390. l.

Siklósi János. Szálló szépség árnyéka. (Versek.) 86 l. — *Ism. Falu Tamás.* Új Idők. I. 807. l. — *M. Szemle.* 41. köt. 444—445. l. — *M. Kultúra.* II. 162. l. — *Kósa János.* Kat. Szemle. 383. l. — *Ternyey Árpád.* Diárium. 267. l. — (B. G.) Élet. 717. l. — *Ujs.* 166. sz. — *Magyarság.* 275. sz. — *Új Nemzedék.* 258. sz. — *Esti Kurir.* 201. sz.

Simóffy Zsigmond. J. Z. Két küküllőmenti költő versei. Pásztor-tűz. 504. l.

Sinka István. Denevérek honfoglalása. (Eposz.) 96 l. — *Ism. Zimándi Pius.* M. Kultúra. II. 25. l. — *M. Szemle.* 41. köt. 167. l. — *Parajdi Incze Lajos.* Pásztor-tűz. 379—380. l. — *Fiatal Magyarság.* 27. sz. — rf. — *Kat. Szemle.* 315. l. — (szj—) Egyedül Vagyunk. 7. sz. — *A Cél.* 10. sz. — *Szlj Gábor.* M. Élet. 10. sz. — *Az író munkájáról.* M. Ut. 19. sz. — *Gombos Gyula.* U. o., 30. sz. — (i.) Ref. Élet. 22. sz. — *Jankovich Ferenc.* Három csillag. M. Csillag. 220. l. — *E. Kovács Kálmán.* Költők a háborúban. M. Ut. 22. sz. — *Veres Péter.* Sinka István. M. Ut. 22. sz.

Sipos Gyula. Három lépés. (Versek.) Kaposvár. — *Ism. Csohány G. M.* Élet. 11. sz. — *Csanádi Imre.* M. Ut. 24. sz.

Sipos Károly. Hallgatás zsoltára. (Versek.) — *Ism. Lukács Gáspár.* Diárium. 153. l.

Somlay Artur. *Schöpflin Aladár.* Arthur Somlay. P. Lloyd. 227. reggeli sz.

Somogyi János. Május. (Elbeszélések.) — *Ism.* Diárium. 180. l.
Somogyváry Gyula, vitéz. A pirossapkás kislány. (Regény.) — *Ism.* — Ö. T. — P. Lloyd. 285. reggeli sz. — *Nemz. Ujs.* 280. sz. — *Ujs.* 280. sz. — *Új Nemzedék.* 289. sz. — *Esti Kurir.* 286. sz. — Függelenség. 285. sz. — *Képes Krónika.* 53. sz. — *Konkoly Kálmán.* Négyszemközt Gyula diákkal. *Új Idők.* II. 628—631. l.

Sovány Mária, S. Tavaszi láng. (Regény.) — *Ism.* Mihályi Ernő. Pannonh. Szemle. 231. l.

Sótér István. Fellegjárás. (Regény.) — *Ism.* Kat. Nevelés. 239—240. l.

Steff Tibor. Játék az éggel. (Regény.) — *Ism.* Borbély. László. M. Prot. Lapja. 64. l.

Surányi Miklós. *Fischer Béla.* In memoriam. Sorsunk. 316—321. l.

Nyirő József. Surányi Miklós. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. *Új folyam.* 60. köt. 218—221. l. — (o.) Ma öt esztendeje halt meg Surányi Miklós. *Esti Ujs.* 141. sz. — *Voinovich Géza.* Surányi Miklós ravatalánál. A Kisfaludy-Társ. Évl. *Új folyam.* 60. köt. 414. l.

Sylvester János. *Harsányi András.* Sylvester János. Prot. Szemle. 174—182. l. — *Klny. is.*

Szabados Árpád. A fülemüle. Színjáték 3 fv. Nemzeti Színház. 1941. ápr. 6. — *Ism.* Schöpflin Aladár. Nyugat. 236—237. l. és Tükör. 234. l. — Kállay Miklós. Híd. 17. sz. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 142. l. — Kárpáti Aurél. *Új Idők.* I. 487—488. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 185—186. l. — T. G. Élet. 342. l. — sz. Ref. Élet. 16. sz.

Szabédi László. Veér Anna alszik. (Elbeszélések.) 158 l. — *Ism.* Schöpflin Aladár. Nyugat. 467. l. — K. Gy. Jelenkor. 20. sz. — Semetkay József. *Új Élet.* 192. l. — k. j. Kelet Népe. 11. sz. — M. Szemle. 41. köt. 280. l. — Böződi György. Pásztortűz. 325—326. l. — B. N. J. Dunántúli Szemle. 342—343. l. — Gombos Gyula. Egyedül Vagyunk. 5. sz. — Bikácsi László. Prot. Szemle. 382—383. l. — Kiss Jenő. Erd. Helikon. 545—547. l. — J. S. Élet. 486. l. — *Új Magyarország.* 113. sz.

Szabó Dezső. *Benkő László.* Az egész látóhatár. Prot. Tanügyi Szemle. 116—117. l. — *Bóka, Ladislav.* Didier Szabó. Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 251—258. l. — *Fidán.* Szabó Dezső. Fialat Magyarország. 43. sz.

Szabó Endre. *Földessy Gyula.* Egy régi levél Dóczy Jenő hagyatékából. Irod. tört. 135—137. l.

Szabó Imre. Egy gép nem tért vissza. (Regény.) — *Ism.* Semetkay József. Diárium. 267—268. l.

Szabó Károly. Az Úr zsámolyánál. (Versek.) 94 l. — *Ism.* M. Szemle. 41. köt. 168. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 44. l.

Szabó Lajos, Hontvári. Lélekindák. (Versek.) — *Ism.* K. B. Nemz. Ujs. 178. sz.

Szabó László. Cs. 1. Erdélyben. — *Ism.* Illés Endre. Nyugat. 30—32. l. — Erdős Jenő. Jelenkor. 9. sz. — Pogány Ö. Gábor. Kelet Népe. 3. sz. — Szabó Endre. Pásztortűz. 49—50. l. — Dudás Kálmán. Kalangya. 123—125. l. — (T—y.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — Bóka László. Ország Útja. 60. l. — Kótay Pál. Erd. Helikon. 142—144. l. — Kenyeres László. Diárium. 44. l. — A. E. Keresztyén Igazság. 24. l. — L. Gy. Élet. 274. l. — Bóka László. Prot. Szemle. 141. l. — Fiantók. Piarista Öregdiák. 12. l. — Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 94—95. l. — Boldizsár, Sivan. P. Lloyd. 6. reggeli sz. — 2. A kigyó. (Elbeszélések.) 170 l. — *Ism.* Illés Endre. Nyugat. 464—465. l. — Erdős Jenő. Jelenkor. 14. sz. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 187. l. — S.K. Kat. Szemle. 250—251. l. — Bóka László.

Prot. Szemle. 222—223. l. — Molter Károly. Erd. Helikon. 543—544. l. — L. Bóka. Corvina. 459—460. l. — Tükör. 236. l. — Lovass Gyula. Élet. 606. l. — Dudás Kálmán. Kalangya. 258—259. l. — (K—i.) 8 Órai Ujs. 109. sz. — m. f. — Esti Kurir. 108. sz.

Hunyady Sándor. Két íróról. Reggeli Magyarország. 124. sz. — *Illés, Andreas.* László Cs. Szabó. P. Lloyd. 152. esti sz.

Szabó Lőrinc. Örök barátaink. (Műfordítások.) — Ism. Szerb Antal. Új Idők. II. 709—710. l. — (—) 8 Órai Ujs. 286. sz. — P. Hir. 290. sz. — Ujs. 290. sz. — Új Nemzedék. 290. sz. — Esti Kurir. 287. sz. — (—r—) Esti Ujs. 292. sz. — Függetlenség. 285. sz.

Kozocsa, Sándor. Lorenzo Szabó. Termini. (Trieste.) 1305—1306. l. — M. Gy. Megmaradt a vers. Ref. Élet. 46—47. sz. — *Szabó Lőrinc.* A költő keze. Új Idők. II. 97. l. — *Voinovich Géza.* Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Evlapjai. Új folyam. 60. köt. 240—241. l. — Szabó Lőrinc mint apa. Új Idők. II. 749. l.

Szabó Margit. Mélyből jöttek. (Versek.) — Ism. Ujs. 17. sz.

Szabó Mária, Szentmihályiné. 1. Az élet muzsikája. (Regény.) — Ism. M. M. Ref. Élet. 27. sz. — 2. Magvetők. (Regény.) — Ism. 8 Órai Ujs. 277. sz. — Új Magyarság. 262. sz. — Új Magyarság. 291. sz. — Esti Kurir. 285. sz. — My. Ref. Élet. 46—47. sz. — (o. a.) Esti Ujs. 295. sz. — Függetlenség. 285. sz. — 3. Szabad hazában. (Br. Jósika Miklós életregénye.) — Ism. S. Szabó József. Bpesti Szemle. 361. köt. 496—500. l. — Kulcsár Adorján. Diárium. 19—20. l. — r. Keresztyén Igazság. 23. l. — (L. H.) Ung. Jahrb. 268. l. — nm— Ref. Élet. 14. sz.

Szabó Pál. 1. Emberek. (Regény.) 2. kiad. 207 l. — Ism. k. e. Pannonh. Szemle. 306. l. — 2. Őszi vetés. (Regény.) 277 l. — Ism. Féja Géza. Híd. 4. sz. — Veres Péter. Kelet Népe. 3. sz. — Poór Árpád. M. Album. 4. köt. 118—119. l. — M. Szemle. 41. köt. 168. l. — Pálfi István. Fiatall Magyarság. 4. sz. — Egyedül Vagyunk. 1. sz. — A Cél. 5. sz. — Parajdi Incze Lajos. Erd. Helikon. 144—145. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 101. l. — A. E. Keresztyén Igazság. 48. l. — Barsi Dénes. M. Élet. 2. sz. és M. Ut. 4. sz. — Poór Árpád. Új Élet. 124—125. l. — P. Lloyd. 17. reggeli sz. — (i.) Ref. Élet. 3. sz.

Szabolcsi Lajos. A király gyűrűje. (Mesejáték.) — Ism. 1. Zs. Mult és Jövő. 80. l.

Szabolcska Mihály. (Gy. E.) Szabolcska Mihály halálának 10-ik évfordulója. Koszorú. 7. köt. 101. l. — *Marék Antal.* Szabolcska Mihály Bánffy-fürdőn. Új Idők. II. 279. l. — *Muraközy Gyula.* Szabolcska Mihály lelki családfája. Prot. Szemle. 33—39. l.

Szacsavay Imre. Életem és emlékeim. Sajtó alá rendezte és a bevezető életrajtot írta: *Balassa Imre.* 1940. 277 l., 16 mell. — Ism. Dénes Tibor. Irod. tört. 23. l. — Zsigmond Ferenc. IK. 196—198. l.

Szalóky Géza. Naplemente. (Versek.) — Ism. Városi István. M. Kultúra. I. 173. l. — Gerézdi Rabán. Pannonh. Szemle. 227—228. l. — Nagy Tamás. M. Élet. 7. sz.

Számadó Ernő. 1. Meg kell a búzáknak érni. (Versek.) — Ism. Szamosi József. Egyedül Vagyunk. 11. sz. — Lendvai István. M. Nemzet. 280. sz. — 2. Új harcok elé. (Versek.) — Ism. Magyarság. 5. sz.

Fodre Szerető Sándor. Számadó Ernő versei. M. Élet. 9. sz.

Szántay-Szémán István. Császáruk parancsára. (Regény.) Mis-kolc. 128 l. — Ism. Mihályi Ernő. Pannonhalmi Szemle. 66. l. — A. L. Kat. Szemle. 93. l.

Szántó (Arator) István. Gerendás Ernő. Szántó (Arator) István. Száz jezsuita arcél. 1. köt. 241—285. l.

P. Gyenis András. Az első római Collegium Hungaricum alapítója. M. Kultúra. II. 46—48. l.

Szász Béla. *Kéky Lajos.* Szász Béla ravatalánál. A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam. 60. köt. 420—422. l.

Szász Károly. Legidősb szemerjai Szász Károly (1798—1853.) Tükör. 316. l.

Szász Károly. (püspök.) *Kéky Lajos.* Szász Károly emléktáblája előtt. A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam. 60. köt. 432—433. l.

G. Vargha Zoltán. Szász Károly ref. püspök Bibliája. IK. 393—396. l.

Szathmári Sándor. Gulliver utazása Kazohiniában. (Regény.) 376 l. — *Ism.* Kolozsvári Grandpierre Emil. Nyugat. 465—466. l. — *K. Gy.* Jelenkor. 16. sz. — *Vajda Endre.* Vigília. 293—294. l. — *M. Szemle.* 41. köt. 168. l. — *Böződi György.* Pásztortűz. 328—329. l. — (p. i.) *Fiatal Magyarság.* 17. sz. — — — *Egyedül Vagyunk.* 6. sz. — *Bikácsi László.* Prot. Szemle. 382—383. l. — *Csuka Zoltán.* Láthatár. 243—244. l. — *Szij Gábor.* M. Ut. 22. sz. — *Az író munkájáról.* M. Ut. 28. sz. — *E. K. G. P. Lloyd.* 123. reggeli sz.

Szathmáry Károly. *P. Gulyás József.* P. Szathmáry Károly darabtervezetei. IK. 291—292. l.

Szávay Gyula. *Vietórisz József.* Emlékezés Szávay Gyulára. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 202—207. l.

Szeben Klára. Különös utazás. (Regény.) — *Ism.* Ujs. 258. sz.

Széchenyi Ferenc gr. Olofsson Placid. Gróf Széchenyi Ferenc irodalompartolása. Pannonhalma. 1940. 160 l. — *Ism.* — *ry.* Irodort. 21. l. — *Tóth László.* Századok. 216—217. l. — *L. E. Győri Szemle.* 45—46. l. — *Gerezdi Rabán.* Pannonh. Szemle. 228—229. l. — *Centralista.* 2. sz. — *Pénzes Balduin.* Kat. Szemle. 248. l. — *Dezsényi Béla.* M. Könyvszemle. 109—111. l. — *Koczogh Ákos* EPhK. 192. l.

Széchenyi István. *Éber Antal.* Mire tanít Széchenyi? 225 l. — *Ism.* *Visy József.* Nevelésügyi Szemle. 271—274. l. — — *rf.* — *Kat. Szemle.* 414. l. — *Ijjas Antal.* Nemz. Ujs. 231. sz. — *Sz. P. M.* Nemzet. 220. sz. — p. i. *Népszava.* 214. sz. — *Ujs.* 224. sz. — *Domány Gyula.* Esti Kurir. 223. sz. — *Imre Sándor.* Széchenyi. 53 l. — *Ism.* *Krammer Jenő.* Nevelésügyi Szemle. 269—271. l. — *Kornis Gyula.* Széchenyi és a magyar költészet. — *Ism.* *Ijjas Antal.* Nemzeti Ujs. 268. sz. — *Siklóssy László.* P. Hirl. 273. sz. — *Péter Ernő.* Széchenyi-igék. — *Ism.* (phr.) *Esti Kurir.* 295. sz. — *Preszly Elemér.* A Hiteltől a Nagy Magyar Sztáiráig. — *Ism.* *Koppány István.* Élet. 1026. l. — *Sárkány József.* Gróf Széchenyi István élete és eszméi. — *Ism.* *Csanády Sándor.* Prot. Tanügyi Szemle. 288. l. — *M. Ut.* 36. sz. — *Takács Marianna.* Hogyan látta gr. Széchenyi István Olaszországot? 53 l. — *Ism.* *Szabó Mihály.* EPhK. 88—90. l. — *J. K. P. Lloyd.* 32. reggeli sz.

vitéz Aggházy Kamil. Széchenyi, mint katona. Tükör. 424—426. l. — *U. az.* Széchenyi als Soldat. Ungarn. 750—755. l. — *Ágoston Julián.* A nemzeti önismeret hőse. Családi Kör. 97—98. l. — *Álmásy József.* Széchenyi emlékezete. M. Nemzet. 215. sz. — *Babits Mihály.* A legnagyobb magyar. Jelenkor. 18. sz. — *Bagoly Béla.* Széchenyi és a Balaton. M. Lélek. 407—409. l. — *Bajcsy-Zsilinszky Endre.* Széchenyi és Kossuth. M. Nemzet. 233. sz. — *Balanyi György.* Széchenyi István. Élet. 789—791. l. — *Balla Antal.* Gróf Széchenyi István igéi. P. Hirl. 215. sz. — *U. az.* A legnagyobb magyar. Új Idők. II. 259—260. l. — *U. az.* A legnagyobb magyar. P. Hirl. 84. sz. — *Balogh Jenő.* A Legnagyobb Magyar. Akadémiai Ért. 214—245. l. — *U. az.* A legnagyobb magyar. Bpesti Szemle. 261. köt. 321—340. 411—425. l. — *Baránszky-Jób László.* Széchenyi-kultusz. Emericana. 11—12. l. — *Bárdossy, Ladislav.* Le comte Etienne Széchenyi. Nouv. Rev. de Hongr. 65. köt. 209—215. l. — *Belohorszky Ferenc.* Széchenyi és a nemzeti öntudat. Szabolcsi Szemle. 132—142. l. — *Bóka László.*

Széchenyi, az író. Tükör. 438—440. l. — *Boros, Francesco*. Il conte Stefano Széchenyi e l'Italia. Corvina. 639—648. l. — *Bosnyák Zoltán*. A fajvédő Széchenyi. A Cél. 10. sz. — *Brisits Frigyes*. Széchenyi István és a család. Családi Kör. 81. l. — *Csery-Clauser Mihály*. Gróf Széchenyi István. Kárpátmedence. 8—13. l. — *Csiphés*. Szakál Ernő Széchenyi-emlékplakettje. Soproni Szemle. 324—325. l. — *Czakó Elemér*. Széchenyi alkonya. Új Idők. II. 425—426. l. — *U. az.* Széchenyi és az asszonyok. Esti Ujs. (Pozsony.) 251. sz. — *U. az.* Széchenyi művelői magát. Piarista Öregdiák. 173—176. l. — *Domanovszky Sándor*. Széchenyi. Századok. 337—343. l. — *Dömötör Sándor*. Széchenyi és a magyar önismeret. M. Lélek. 394—397. l. — *Féja Géza*. Széchenyi István. M. Ut. 38—39. sz. — *Fenyő József*. Egy emlékbeszéd gróf Széchenyi István felett. Mult és Jövő. 189—190. l. — *Ferdinándy Mihály*. A politikus. Diárium. 229—232. l. — *vitéz Fraknóy József*. Széchenyi mint nemzetnevelő. Americana. 5—6. l. — *Franckenburg Adolf* emlékirataiból: „Széchenyi gögje.” Kelet Népe. 19. sz. — *Gál István*. A fiatal Széchenyi Angliában. Pásztorház. 486—489. l. — *Gesztelyi Nagy László*. Gróf Széchenyi István és a népszerűség. Bpesti Szemle. 261. kötet. 280—293. l. — *(G. J.)* Széchenyi emlékezete. Koszorú. 8. kötet. 34—35. l. — *Gruber Miklós*. Széchenyi István eszmévilágának romantikus gyökerei. Theologia. 337—356. l. — *Halasy-Nagy József*. A nemzetnevelő Széchenyi. Nevelésügyi Szemle. 196—204. l. — *Halász Gábor*. A naplóíró Széchenyi. Századok. 478—285. l. — *Halász Géza*. Széchenyi és a művelődés. M. Lélek. 402—403. l. — *Hankiss János*. Széchenyi éle. M. Lélek. 385. l. — *Havas István*. Széchenyi és a magyar költészet. Orsz. Polg. isk. Tanáregyes. Közl. 46. kötet. 105—107. l. — *Hegyaljai Kiss Géza*. Emléktábla Széchenyi szülőházán Bécsben. M. Nemzet. 108. sz. — *U. az.* Széchenyi István edesanyja. Új Idők. II. 292. l. — *Hertelendy István*. Vékony testű, igen fekete hajú s nyájas úr... Hid. 39. sz. — *Hg. F.* Széchenyi István és az Akadémia. P. Hirl. 229. sz. — *Holló Ernő*. Kis történetek Széchenyi Istvánról. Új Idők. II. 399—400. l. — *Ijjas Antal*. Az ifjú Széchenyi. Nemz. Ujs. 204., 209., 212., 215., 218., 223., 228., 235., 239. sz. — *Imre Sándor*. Széchenyi és jövőnk. Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl. 75. kötet. 22—26. l. — *U. az.* Széchenyi szelleme. Nevelésügyi Szemle. 193—196. l. — *Joó, Tiberio*. Stefano Széchenyi, „il più grande Ungherese.” Corvina. 350—357. l. — *U. az.* A „legnagyobb”? M. Nemzet. 239. sz. — *U. az.* Széchenyi nemzetiség szemlélete. Lát-határ. 273—281. l. — *Juhász István*. A Kelet Népe. Hírel. 103—112. l. — *Karácsony Sándor*. Széchenyi. M. Élet. 11. sz. — *Kardos Tibor*. Az ember. Diárium. 205—209. l. — *Kemenes Illés*. Széchenyi és az Amerikána. Americana. 2—3. l. — *Kerpel Jenő*. Széchenyi. M. Prot. Lapja. 75. l. — *K. J.* Örökkévaló Széchenyi. Diárium. 205. l. — *Kj.* Gróf Széchenyi István. Americana. 1. l. — *Kontor Lajos*. Hódolat Széchenyi emlékének. Keresk. Szakokt. 49. kötet. 49—50. l. — *Kornis Gyula*. Az örök Széchenyi. Bpesti Szemle. 261. kötet. 257—279. l. — *U. az.* Széchenyi és a magyar költészet. Tükör. 520. l. — *Koroknay István*. Széchenyi halála. P. Hirl. 214. sz. — *Kósa János*. Az államférfi. Diárium. 232—235. l. — *U. az.* Széchenyi gazdaságpolitikája. Jelenkor. 17. sz. — *K. Kovács László*. Széchenyi. Ifjú Erdély. 145. l. — *Kovrig Béla*. Széchenyi szelleme. Hírel. 234—246. l. — *Kozocsa Sándor*. Bárá Wesselényi Miklós Földváry Gáborhoz. Tükör. 427. l. — *Kunszery Gyula*. Széchenyi: „Petőfi, aki az én fiam...” N. Nemzet. 215. sz. — *Lányi Viktor*. Széchenyi neve. P. Hirl. 224. sz. — *Macher Emanuel*. Az örök Széchenyi. Pannonh. Szemle. 284—287. l. — *Makay Gusztáv*. Széchenyi és a magyar irodalom. Diárium. 289—295. l. — *Merei Viktor*. Emléktáblával jelölik meg Széchenyi bécsi szülőházát. M. Nemzet. 105. sz. — *V. ö.* Hegyaljai Kiss Géza hozzájárulását. U. o., 108. sz. — *Mezey László*. Találkozás. Piarista Öregdiák

152. l. — *Mihály László*. Széchenyi Olaszországban. Forum. 437—439. l. — *Mohácsi Jenő*. 1841. szeptember 21-én. (Rajz.) M. Csillag. 30—33. l. — *verseghi Nagy Elek*. Az alkotó Széchenyi nyomán. Nemz. Ujs. 221. sz. — *Nagy Lenke*. A legnagyobb magyar felesége. Új Magyarság. 129. sz. — *Nemes Cziike Gábor*. Széchenyi István. M. Kultúra. II. 85—87. l. — *U. az.* Széchenyi István. M. Kultúra. II. 105—107. l. — *Németh László*. A legérdekesebb magyar. Kelet Népe. 18. sz. — *U. az.* Széchenyi Döblingben. M. Csillag. 129—136. l. — *sz. Nyíry László*. Széchenyi és Metternich. Pest. 189. sz. — *Östör József*. Az élő Széchenyi. Tükör. 408—412. l. — *U. az.* A magyarság védelme Széchenyi műveiben. Bpesti Szemle. 261. köt. 193—222. l. — *U. az.* Széchenyi és vármegyéje. Soproni Szemle. 251—268. l. — *U. az.* Az újabb Széchenyi-irodalom. M. Szemle. 41. köt. 233—240. l. — *Pataki József*. Széchenyi és a Nemzeti Színház. Új Magyarság. 215. sz. — *Péter Ernő*. Az alkotó Széchenyi. Kárpátmedence. 130—132. l. — *U. az.* Széchenyi és a magyar hivatás. M. Lélek. 386—388. l. — *U. az.* Széchenyi a köztér. M. Sajtó. 9. sz. — *Preszly Elemér*. Széchenyi István. Kat. Szemle. 193—199. l. — *Radocsay Dénes*. Kemény Zsigmond Széchenyiről. Nemz. Ujs. 192. sz. — *Radványi Kálmán*. Széchenyi István. Kat. Tanítónők és Tanárnők Lapja. 81—85. l. — *Rizai*. Százötven esztendő. M. Prot. Lapja. 75. l. — *Sárkány József*. Emlékezzünk Széchenyiről. M. Lélek. 392—394. l. — *Sebes Gyula*. Gróf Széchenyi István a nemzetnevelő. M. Középiskola. 162—164. l. — *Sik Sándor*. Széchenyi emlékezete. Nevelésügyi Szemle. 211—215. l. — *Simén Dániel*. Széchenyi magyar hite. Keresztény Magvető. 245—253. l. — *Sinkó Ferenc*. Széchenyi-évforduló. Új Élet. 273—274. l. — *(S. J.)* A legnagyobb magyar. Kárpátmedence. 273—275. l. — *Somody István*. Széchenyi és a Nemzeti Színház. Magyarság. 205. sz. — *Sz. Széchenyi—Teleki*. Kárpátmedence. 65—66. l. — *Szabó Zoltán*. Kelet Népe. Jelenkor. 19. sz. — *Szalatnai Rezső*. Széchenyi. M. Album. 5. köt. 3—7. l. — *P. Szalóczi Pelbárt*. Széchenyi István: a Kelet Népe. Kat. Szemle. 388—392. l. — *Gr. Széchenyi Bertalan*. Széchenyi István példája. Tükör. 407. l. — *Szekfü Gyula*. Széchenyi mai jelentősége. Jelenkor. 17. sz. — *Szekfü Gyula*. Széchenyi a nemzetiségekről. Eméricana. 4—5. l. — *Sziklay János*. Széchenyi, mint hirlapíró. Sajtó. 9. sz. — *Szohor Pál*. Széchenyi és Szabolcs. Szabolcsi Szemle. 89—90. l. — *Tamás Ernő*. Széchenyi István röpiratot sugalmaz a tébolydában. P. Hirl. IX. 27. sz. — *Tasnádi-Nagy András*. Az imádkozó Széchenyi. Ref. Élet. 35. sz. — *Tóth Rezső*. Emlékezzünk Széchenyiről. M. Lélek. 389—392. l. — *Vajtai István*. Széchenyi és az igazi nemzeti megújulás. Nevelésügyi Szemle. 204—210. l. — *U. az.* Széchenyi az igazi nemzetűjítő. M. Kultúra. II. 189—191. l. — *Váradi József*. Széchenyi nacionalizmusa és ennek neveléstörténeti jelentősége. M. Paedagogia. 129—143. l. — *U. az.* Széchenyi és a nemzetiségi kérdés. M. Lélek. 397—399. l. — *Várkonyi Nándor*. Magánya. Diárium. 295—299. l. — *Vasady Béla*. A magyar önismeret profétája. Prot. Szemle. 321—324. l. — *Vaurinecz Béla*. Széchenyi István a legnagyobb magyar nemzetnevelő. Orsz. Polg. isk. Tanáregyes. Közl. 46. köt. 1—4. l. — *ifj. Vayer Lajos*. Széchenyi István képmásai. Tükör. 419—423. l. — *Vértess István*. Széchenyi társadalompolitikája. Jelenkor. 24. sz. — *Vicsay Lajos*. A „Legnagyobb magyar.” Cselekvés Iskolája. 10. köt. 31—39. l. — *br. Villani Lajos*. Széchenyi Olaszországban. Tükör. 413—418. l. —

A legnagyobb és leghívebb magyar. Centralista. 1. sz. — Széchenyi, az ember. Tükör. 474. l. — Széchenyi István. M. Kultúrszemle. 10. sz. — Gr. Széchenyi István. M. Középiskola. 145. l. — Széchenyi és a magyar nyelv. Tükör. 437—438. l. — Die Zeitung „Ostland“ über Graf Stephan Széchenyi. Ungarn. 634—535. l. —

Széfeddin Sefket Bey. A hét vár országa. (Rajzok és elbeszé-

lések.) — *Ism. Nemz. Ujs. 140. sz. — Új Nemzedék. 149. sz. — Ujs. 278. sz. — Új Magyarország. 113. sz. — U. o., 124. sz.*

Szegfi Mórné, Kánya Emilia. *Barsy Irma.* Emlékezés az első magyar szerkesztőnőre. *M. Nemzet. 295. sz.*

Szegváry Mihály. Szalonna az ablakban. (Regény.) — *Ism. Szalóczi Pelbárt. M. Kultúra. II. 64. l. — K. B. Nemz. Ujs. 192. sz.*

Székely Júlia. Bűnügy. (Regény.) — *Ism. (—ár.) P. Lloyd. 295. reggeli sz. — 8 Órai Ujs. 288. sz. — Nemzeti Ujs. 288. sz. — Új Nemzedék. 290. sz. — Esti Kurir. 290. sz.*

Székely Tibor. 1. Nekünk nem szól a lant. (Regény.) 262 l. — *Ism. Gácser Imre. Pannonh. Szemle. 225. l. — 2. Voltál és leszel. (Regény.) — Ism. Benedek Marcell. Új Idők. II. 655—656. l. — —j— P. Lloyd. 280. reggeli sz. — Magyarország. 275. sz. — —szí— M. Nemzet. 294. sz. — (iő.) 8 Órai Ujs. 265. sz. — Ujs. 272. sz. — Új Nemzedék. 289. sz. — Új Magyarország. 279. sz. — (—szym.—) Esti Kurir. 287. sz. — My. Ref. Élet. 44. sz. — (—r—) Esti Ujs. 287. sz.*

Szekfü Gyula. *Voinovich Géza.* Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 284—285. l.

Szemere Pál. *Rédey Tivadar.* Szemere Pál emlékezete. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 119—123. l.

Szemere Teréz. *Ghyecz Eva.* „Oly interesszánts s misztis.” *Híd. 29. sz.*

Szenczi Molnár Albert. Szenczi Molnár Albert sírja. *Irodort. 138. l.*

Szenteleky Kornél. *Herceg János.* Szenteleky. Kalangya. 206—207. l.

Majtényi Mihály. Emberek, városok és történelem a 150 éves Ferenc-csatorna partján. *Híd. 53. sz.*

Szent-Iványi Mihály. Szent-Iványi Mihály emléke. Unitárius Értesítő. 74. l.

Szentmiklóssy Klára. Mesél a csönd. (Versek.) — *Ism. D-r. P. Lloyd. 273. esti sz.*

Szép Ernő. Uri nótá. (Versek.) — *Ism. Ujs. 54. sz.*

Szerb Antal. *K. H. G.* Író és kritikus háborúsága a világirodalom harcterén. *Esti Kurir. 284. sz. — Szerb Antal. Ujs. 278. sz.*

Szerémi György. *Kerecsényi, Desider.* Ein seltsamer Zeuge der Zeit von Mohács: Georg Szerémi. *P. Lloyd. 245. reggeli sz.*

Szetsey Irma, V. Thuróczyne. Sorsok (Regény.) 146 l. — *Ism. Horváth Richárd. Jelenkor. 5. sz.*

Szigeti József. (sugó.) Szigeti József. *P. Hirl. 88. sz.*

Szilágyi Géza. *Szalai Gábor.* Szilágyi Géza. Népszava. 148. sz.

Szilágyi István. *Rózsahegyi Dereáno István.* Arany János „Izparti hú barátja.” Horogszeghi Szilágyi István élete és kora. Nagykőrös. 250 l.

Szilágyi László. *Cecilia.* Vigj. 3 fv. Vígsház. 1941. dec. 19. — *Ism. Féja Géza. Híd. 54. sz.*

Szilárd János. Egy viharvert legény tarsolyából. (Elbeszélések.) — *Ism. Diószeghy Miklós. Egyedül Vagyunk. 7. sz. — Magyarország. 108. sz. — (i. gy. l.) Új Magyarország. 113. sz. — U. o., 124. sz.*

Szini Gyula. *Thurzó Gábor.* Szini Gyula. Ködlovagok. 148—161. l.

Szinnyei Ferenc. Szinnyei Ferenc. *Irodort. 88. l.*

Szira Béla. Bécsi tinta — magyar toll. (Regény Bessenyei Györgyről.) — *Ism. M. Kultúra. II. 205. l.*

Szinyai Zoltán. 1. *Asszonyka.* (Regény.) 352 l. — *Ism. M. Szemle. 40. köt. 168. l. — Kulcsár Adorján. Diárium. 126. l. — j. t. P. Lloyd. 8. esti sz. — —gay— Ref. Élet. 32. sz. — 2. Jelmezbal. (Regény.) 148 l. — Ism. Nógrády Zoltán. M. Kultúra. II. 24. l. — M. Szemle. 41. köt. 280. l. — Berczik Árpád. Diárium. 246—247. l. — P. P. Lloyd. 119. esti sz. — Ujs. 115. sz. — K. B. Nemz.*

Ujs. 209. sz. — Új Nemzedék. 118. sz. — Pest. 115. sz. — Függetlenség. 124. sz. — 3. A kegyelmes úr rokona. (Regény.) 203 l. — Ism. László István. Kat. Szemle. 30. l. — 4. Ember nélkül. (Regény.) 372 l. — Ism. László István. Kat. Szemle. 30. l.

Szoboszlai Pap István. *Otrokocsi Nagy Gábor.* Szoboszlai Pap István költői kísérletei. Debreceni Szemle. 89—97. l.

Szokolyai Anderko István. *Zoványi Jenő.* Egy és más a Szokolyai Anderko Istvánról. IK. 284—286. l.

Szombati-Szabó István. *Vita Zsigmond.* Szombati Szabó István. Erd. Helikon. 193—199. l.

Szrubián Dezső. Ketten voltak. (Regény.) — Ism. Ujs. 120. sz.

Szűcs Nándor. Titkos szolgálatban. (Regény.) — Ism. Új Nemzedék. 131. sz. — Esti Kurir. 120. sz.

Tabéry Géza. A Frimont-palota. (Regény.) — Ism. Benedek Marcell. Új Idők. II. 510. l. — j. l. Kelet Népe. 20. sz. — Féja Géza. Esti Magyarország. 237. sz. — c. l. P. Lloyd. 277. esti sz. — K. B. Nemzeti Ujs. 272. sz. — Perédi György. Ujs. 272. sz. — (o. a.) Esti Ujs. 250. sz. — Függetlenség. 250. sz.

Takáts Gyula. Családfa helyett. (Versek.) 80 l. — Ism. Kelemen János. Nyugat. 565—566. l. — Gombos Gyula. Hid. 22. sz. — K. Gy. Jelenkor. 16. sz. — Raics István. Kelet Népe. 9. sz. M. Szemle. 41. köt. 224. l. — Hegyi Endre. Pásztortűz. 331. l. — Bárdosi Németh János. Dunántúli Szemle. 244—245. l. — P. I. Fialat Magyarság. 16. sz. — Weöres Sándor. Egyedül Vagyunk. 5. sz. — Bikácsi László. Prot. Szemle. 382—383. l. — Csuka Zoltán. Láthatár. 159—160. l. — Tükör. 400. l. — J. S. Élet. 486. l. — Harza László. M. Ut. 24. sz. — Dudás Kálmán. Új Élet. 223. l. — Új Magyarság. 113. sz. — Ifj. M. Gy. Ref. Élet. 18. sz.

Taksonyi János. *Clauser Mihály.* Taksonyi János. Száz jezsuita arcél. 2. köt. 491—503. l.

Taksonyi Pál. Tavasz szántás. (Versek.) Nagyvárad. — Ism. R. D. Nemz. Ujs. 182. sz. — Új Nemzedék. 191. sz.

Tálos Géza. Szent bolondos furcsa ifjúság. (Versek.) — Ism. D—r. P. Lloyd. 173. esti sz.

Tamás Tihamér. Végletek között. (Versek.) — Ism. M. Nemzet. 85. sz.

Tamási Áron. 1. *Vitéz lélek.* Komoly játék 3 fv. Nemzeti Színház. 1941. jan. 25. — Ism. Schöppflin Aladár. Nyugat. 76—77. l. — U. az. U. o., 111—112. l. — Németh László. Hid. 6. sz. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 45—46. l. — Benedek Marcell. Új Idők. I. 134. l. — Reményik Sándor. Pásztortűz. 97—98. l. — Vásárhelyi Z. Emil. U. o., 99—104. l. — Fialat Magyarság. 6. sz. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 89—90. l. — O. Egyedül Vagyunk. 2. sz. — Illés Endre. Erd. Helikon. 201—204. l. — Haraszthy Gyula. Diárium. 47—48. l. — Th. G. Élet. 99. l. — Gombos Gyula. M. Ut. 5. sz. — 2. *Magyari rózsafa.* (Regény.) 194 l. — Ism. Schöppflin Aladár. Nyugat. 504—505. l. — *Borbély László.* M. Prot. Lapja. 55—56. l. — Féja Géza. Hid. 27. sz. — Városi István. M. Kultúra. II. 76. l. — Lovass Gyula. Vigília. 343. l. — M. Szemle. 41. köt. 224. l. — Péa. Pannonh. Szemle. 388. l. — Ásgúthy Erzsébet. M. Album. 5. köt. 131—132. l. — (N-ó.) Egyedül Vagyunk. 7. sz. — Kalász. Corvina. 632—633. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 201. l. — Büjti László. Új Élet. 223. l. — P. Hir. 128. sz. — Új Nemzedék. 125. sz. — Új Magyarság. 124. sz. — Esti Kurir. 123. sz. — (i. gy. l.) Ref. Élet. 29. sz. — Pest. 122. sz. — (N. L.) Magyarország. 122. sz. — 3. *Három játék.* (Énekes madár, Tündöklő Jeromos, Vitéz lélek.) 268 l. — Ism. Borbély László. M. Prot. Lapja. 63. l. — Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 186—187. l. — Kelemen János. Kelet Népe. 11. sz. — Meggyes Eta. Vigília. 421—423. l. — Galambos Gruber Ferenc. Kat. Szemle. 223. l. — Egyedül Vagyunk.

6. sz. — L. Bóka. Corvina. 340—341. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 126—127. l. — T. G. Élet. 487 l. — Koczogh Ákos. M. Út. 31. sz. — Keresztúry. D. v. P. Lloyd. 84. reggeli sz. — (r. p.) Ujs. 82. sz. — K. B. Nemz. Ujs. 126. sz. — —y —y. Magyarság. 130. sz. — (i.) Ref. Élet. 16. sz. — 4. Virágveszedelem. (Elbeszélés.) 254 l. — Ism. (L. H.) Ung. Jahrb. 268. l. — 5. Ein Königssohn der Sekler. Ford.: Hans Henny. Leipzig. — Ism. Ungarn. 698. l.

(a) Tamási Áron és az erdélyi közelet. M. Nemzet. 192. sz. — Fényi András. Tamási Áron. M. Kultúrszemle. 9. sz. — g. i. Karácsony Benő, Molter Károly, Nyirő József, Tamási Áron és Tavasz Sándor nyilatkoznak az erdélyi írók hallgatásáról és magatartásáról. M. Nemzet. 220. sz. — Horváth Elek. Ünnepek a kolozsvári Magyar Színházban. Erd. Helikon. 279—281. l. — Kádár Erzsébet. Három erdélyi író. Nyugat. 556—559. l. — Molter Károly. Tamási nemetül. Erd. Helikon. 818—822. l. — Papp Antal. Harsányi Zsolt Tamási Áronról. Ünnepek. 4. sz. — Tóth Béla. Tamási Áron. Új Élet. 89—92. l. — Nyirő vagy Tamási? Egyedül Vagyunk. — Tamási Áron Ábel-könyve olasz nyelven. Esti Kurir. 277. sz.

Tápay-Szabó László. Kardos Albert. Tápay-Szabó László és a Csokonai-kultusz. Debrecen. V. 21. sz.

Tarcsay Gizella, Papné. Hazatérés. (Versek.) — Ism. M. Nemzet. 85. sz.

Tatár András. Farkas Imre. Tatár András. P. Hirl. 167. sz.

Tatay Sándor. Zápor. (Regény.) — Ism. Takáts Gyula. M. Csillag. 117. l. — Fėja Géza. Híd. 45. sz. — F. J. Vigília. 509—510. l. — Rezek S. Román. Pannonh. Szemle. 385. l. — Pan. Fiatal Magyarság. 47. sz. — Kósa János. Kat. Szemle. 480. l. — Parajdi Incze Lajos. Erd. Helikon. 825—826. l. — Ladislao Bóka. Corvina. 821. l. — Tükör. 478. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 268. l. — Barsi Dénes. M. Út. 36. sz. — E. v. P. P. Lloyd. 240. esti sz. — Ujs. 235. sz. — Esti Kurir. 252. sz. — (i. gy. l.) Ref. Élet. 39. sz.

Telegdi Miklós. Fényi András. Telegdi Miklós. 48 l. — Ism. Gerézi Rabán. Pannonh. Szemle. 229. l.

Teleki József gróf. Lukinich Imre. Gróf Teleki József életéhez. (1833—1850.) Akad. Ért. 245—311. l.

Tolnai Gábor. Egy erdélyi mágnás utazásai. Erd. Helikon. 705—712. l.

Teleki László gr. Kegyenc. Történeti dráma 4 fv. Átdolgozta: Galamb Sándor. Nemzeti Színház, 1941. márc. 8. — Ism. Schöpflin Aladár. Nyugat. 189—190. l. — Szász Károly. Bpesti Szemle. 260. köt. 267—270. l. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 93. l. — Benedek Marcell. Új Idők. I. 309—310. l. — Pálfi István. Fiatal Magyarság. 12. sz. — Szira Béla. Kat. Szemle. 145—146. l. — S. G. Élet. 218. l. — Gombos Gyula. M. Út. 12. sz. — —y. Ref. Élet. 11. sz.

Babay József. Két Teleki. Ujs. 77. sz. — Berczel Aladár. Teleki László gróf. Ujs. 45. sz. — Écsy Ö. István. Adalék gr. Teleki Lászlónak, a „Kegyenc” írójának élettörténetéhez. IK. 382—396. l. — Galamb Sándor. A százéves Kegyenc. Koszorú. 7. köt. 134—139. l. — U. az. A százéves „Kegyenc” M. Színpad. 64—70. sz. — Gogolák Lajos. Gróf Teleki László halála. M. Nemzet. 77. sz. — Lengyel, Thomas. La mission parisienne du comte Ladislav Teleki. Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 109—117. l. — Németh László. A vizsgázó Kegyenc. Híd. 12. sz. — Rab Gusztáv. Gróf Teleki László két tragédiája. Reggeli Magyarország. 55. sz. — Romhányi Gyula. A Kegyenc vázlata és első kidolgozása. IK. 61—70., 154—170. l., 259—265., 374—382. l. — U. az. Teleki László és Kegyence. IK. 40—60., 139—153., 250—258. l. — Staud Géza. Gróf Teleki László és a Kegyenc. Élet. 206—207. l. — Teleki László-kiállítás. Irodort. 88. l.

Ternyey Árpád. Sas a Balaton felett. (Versek.) — Ism. Mérő

Mihály. M. Kultúra. I. 194. l. — Heigl László. Keresk. Szakokt. 48. köt. 220. l.

Tersánszky J. Jenő. 1. Annuska. (Regény.) — *Ism.* Esti Kurir. 294. sz. — 2. Az amerikai örökség. (Regény.) 168 l. — *Ism.* Bóka László. Nyugat. 500—502. l. — Féja Géza. Híd. 29. sz. — Simándi Béla. Jelenkor. 17. sz. — Jöcsik Lajos. Kelet Népe. 11. sz. — M. Szemle. 41. köt. 280. l. — Weöres Sándor. Egyedül Vagyunk. 9. sz. — Képes Géza. Ország Útja. 253—254. l. — Ladislao Bóka. Corvina. 820. l. — H. L. Népszava. 117. sz. — j. t. P. Lloyd. 124. esti sz. — I. M. M. Nemzet. 285. sz.

Thury Zsuzsa. Rigó-utca 20—22. (Regény.) 284 l. — *Ism.* Kádár Erzsébet. Nyugat. 467—468. l. — Borbély László. M. Prot. Lapja. 63. l. — Semjén Gyula. M. Kultúra. I. 187. l. — M. Szemle. 41. köt. 445. l. — Szabó Endre. Páosztört. 332. l. — —rf.— Kat. Szemle. 251. l. — B. L. Prot. Szemle. 383—384. l. — Makay Gusztáv. Diárium. 179. l. — Nemz. Ujs. 126. sz. — Új Nemzedék. 108. sz. — (d.) Új Magyarság. 107. sz. — Orbók Attila. Esti Ujs. 95. sz. — Orbók Attila. Függetlenség. 116. sz.

Thurzó Gábor. A tintahal. (Elbeszélések.) 92 l. — *Ism.* — df. — Bpesti Szemle. 261. köt. 500—504. l. — Horváth Richárd. M. Kultúra. II. 80. l. — Lovass Gyula. Vigilia. 343—344. l. — Gerézdi Rabán. Pannonh. Szemle. 70. l. — Szabó Ferenc. Láthatár. 208—209. l. — Tükör. 399—400. l. — Makay Gusztáv. Élet. 587. l. — Semetkay József. Új Élet. 10. sz. — Kézai Béla. Nemz. Ujs. 158. sz. — y. P. Lloyd. 176. reggeli sz. — (b. g.) Pest. 142. sz. — (—r—) Esti Ujs. 142. sz.

Timár Ferenc. 1. Rongyos madár. (Versek.) — *Ism.* Komáromi József Sándor. Híd. 54. sz. — 2. Bácskai pósta. (Írások.) — *Ism.* Dudás Ferenc. Kalangya. 256—257. l. — Ujs. 145. sz. — Új Nemzedék. 126. sz.

Tinódi Sebestyén. Pitroff Pál. Tinódi Sebestyén eszmevilága. Kat Szemle. 438—442. l.

Szinnyei Ferenc. Tinódi nem Lantos Sebestyén. Magyarosan 110—111. l.

Tisza István. Gr. Edelsheim-Gyulai Ella. Tisza István három levele. P. Hirl. 91. sz. — Fenyő Miksa. Ady és Tisza és Kosztolányi. Nyugat. 59—62. l. — Hegyaljai Kiss Géza. Tisza István Patakon és Debrecenben. Ujs. 183. sz. — Illyés Gyula. Ady és Tisza és Kosztolányi. Nyugat. 62—63. l. — Jánossy Gábor. In memoriam. Ujs. 90. sz.

Toldalaghy Pál. Im üdvözöllek. (Versek.) — *Ism.* Radnóti Miklós. Nyugat. 565. l. — M. Nemzet. 85. sz.

Toldy Ferenc. Berczik Árpád. A romantikus Toldy. IK. 29—39., 125—138., 221—239. l. — Kozoca Sándor. Toldy Ferenc pályakezdete Irodört. 5—12. l.

Tolnai János. Zoványi Jenő. Melyik Tolnai János műve a „Novissima tuba?” M. Korszemle. 82—84. l.

Tolnai Lajos. Ady Endre — Tolnai Lajosról. Kelet Népe. 15. sz. — Erdei Ferenc. A magyar úri rend borulásáról. Kelet Népe. 1. sz. — Féja Géza. Ne öljl! Magyarország. 44. sz. — Gábor István. Tolnai Lajos marosvásárhelyi nyomában. Kelet Népe. 3. sz. — Möricz Zsigmond. Zászlóhajtás az elsikkasztott s mégis legnagyobb magyar regényíró elme, Tolnai Lajos előtt. Kelet Népe. 1. sz. — Németh László krónikája. Híd. 49. sz. — Sándor József. Megemlékezés Tolnai Lajosról. Kelet Népe. 10. sz. — Szabó István. Tolnai adattár. Kelet Népe. 13—14. sz. — Tóth Béla levele Tolnai Lajoshoz. Kelet Népe. 9. sz. — Tolnai Lajos. Jelenkor. 7. sz.

Tolnai Vilmos. Fischer Béla. In memoriam. Sorsunk. 316—321. l. — Kozoca Sándor. Tolnai Vilmos irodalmi munkássága. 33 l.

— Ism. Galambos Gruber Ferenc. Kat. Szemle. 28. l. — [Máté Károly.] Diárium. 47. l.

Tompa László. Kovács László. Tompa László. Erd. Helikon. 85—87. l.

Tompa Mihály. Népregék, virágregék. Sajtó alá rendezte és bevezetést írt hozzá: Kerecsényi Dezső. 95 l.

Erdélyi Dezső. Tompa vallásossága. 69 l. — Ism. M. J. Irodort. 124. l. — **Panka Károly.** Tompa Mihály az anekdoták tükrében. — Ism. Ujs. 36. sz. — F. E. Z. Magyarság. 41. sz. — (i.) Ref. Élet. 43. sz.

Tormay Cecile. *Brísits Frigyes.* Tormay Cecile. Ködlovagok. 162—179. l. — Tormay Cecile levele Kiss Józsefhez. Ararát Évkönyv. 105. l.

Tótfalusi Kis Miklós maga személyének, életének és különös tselekedeteinek mentsége Kolosvárott 1698. esztendőben. Mellyet most újjolag kinyomtattak. *Tolnai Gábor* bérekesztő-beszédével. Gyoma. 1940. 123 l. — Ism. Harsánvi András. Irodort. 22—23. l. — Kósa János. Jelenkor. 1. sz. — (V—ő.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — Szij Rezső. M. Élet. 1. sz. és M. Út. 8. sz. — Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 190. l.

Szij Rezső. Magyar Phönix. M. Út. 40. sz.

Tóth Árpád. *Kéry László.* Tóth Árpád. Ködlovagok. 294—306. l. — *Térey Sándor.* Debrecen visszavonta Tóth Árpád anyjának évi 300 pengős kegydíját. M. Nemzet. 183. sz. — *Vass László.* Tóth Árpád. Reggeli Magyarország. 118. sz.

Tóth Béla. Tóth Béla két levele Kiss Józsefhez. Ararát Évkönyv. 103—104. l. — Tóth Béla levele Tolnai Lajoshoz. Kelet Népe. 9. sz.

Tóth Endre. Örökké viharban. (Versek.) Debrecen. A Csokonai Kör kiadása. — Ism. Molnár Pál. Debreceni Szemle. 194—195. l. — Sárkány Oszkár. Ország Útja. 319—320. l. — Lukács Gáspár. Diárium. 247. l. — Szij Gábor. M. Út. 28. sz.

Tóth Kálmán. *Csapláros István.* Tóth Kálmán és a franciák. Irodort. 111—114. l. — *Mohácsi Jenő.* „Dicsőség a magasban...” A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folvam. 60. köt. 182—191. l.

Tóth László. Üzenet a világba. (Elbeszélések.) 219 l. — Ism. — df. — Bpesti Szemle. 500—504. l. — Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 186. l. — Benedek Marcell. Új Idők. I. 706. l. — Kézai Béla. Kat. Szemle. 408—409. l. — E. K. Élet. 606. l. — *Brisits Frigyes.* Nemz. Ujs. 152. sz. — P. Lloyd. 136. esti sz. — Ujs. 110. sz. — (—ozs.) Új Nemzedék. 113. sz. — Esti Kurir. 115. sz. — (o. a.) Esti Ujs. 123. sz. — Függelenség. 124. sz.

B. A. Tóth László, a közíró és a költő. M. Nemzet. 135. sz.

Tömörkény István. *Juhász Gyula.* Tömörkény István élete és művei. *Ortutay Gyula* bevezetőjével. Szeged. 76 l. — Ism. R. Irodort. 122. l. — Krammer Jenő. Új Élet. 191. l.

Török Gyula. *Lovass Gyula.* Török Gyula. Irodort. 97—104. l. Klny. is: Az Irodalomtörténet füzetei, 3. sz. 10 l. — Ism. Jelenkor. 21. sz.

Thurzó Gábor. Török Gyula. Ködlovagok. 330—345. l.

Török János. *Lóm Frigyes.* Török János. Győri Kalendárium. 51—67. l. — Ism. K. S. Irodort. 78—79. l.

Török Rezső. 1. A feleség is ember. (Regény.) — Ism. Ujs. 123. sz. — 2. Nehéz ma férfihez menni. Kolozsvári Magyar Színház. — Ism. Nagy Elek. Pásztortűz. 60—61. l. — 3. Vannak még férfiak. (Regény.) — Ism. Ujs. 291. sz.

Török Sándor. 1. Különös éjszaka. (Regény.) 176 l. — Ism. df. Bpesti Szemle. 261. köt. 61—62. l. — *Bódor Aladár.* M. Nemzet. 3. sz. — Nagy Miklós. M. Kultúra. I. 63. l. — Péa. Pannonh. Szemle. 229—230. l. — Az író munkájáról. Koszorú. 7. köt. 103—104. l. —

Birkás Endre. *Diárium*. 100—101. l. — A. E. Keresztyén Igazság. 71. l. — (B. Sz.) *Ung. Jahrb.* 368. l. — Lovass Gyula. *Élet*. 274. l. — J. Sz. P. Lloyd. 42. esti sz. — 2. A szemtanú naplója. (Írások.) — *Ism. T. G. Élet*. 466. l. — 3. Valaki kopog. (Regény.) 2. kiad. — *Ism. M. Nemzet*. 238. sz. — *Ujs.* 243. sz.

Pintér Jenő. Jelentés a Kisfaludy-Társaság Szilasi Nelli-pályázatáról. A Kisfaludy-Társ. Évl. Új folyam. 60. köt. 367—369. l.

Traeger Ernő. Úgye, te félsz tőlem? (Versek.) — *Ism. F. I. Új Idők*. II. 130. l. — *Tükör*. 480. l. — (B. G.) *Élet*. 717. l. — *Ujs.* 184. sz. — ö. P. Lloyd. 176. reggeli sz. — *Új Nemzedék*. 176. sz. — J. A. Nemz. *Ujs.* 272. sz. — *Esti Kurir*. 201. sz. — *Ref. Élet*. 33. sz. — O. A. Esti *Ujs.* 199. sz.

Tűz Tamás. Tiszta arannyal. (Versek.) — *Ism. Városi István. M. Kultúra*. I. 159—160. l. — Raics István. *Vigília*. 216. l. — Bánhegyi Jób. Györi Szemle. 95—96. l. — Bóka László. *Ország Útja*. 192. l. — Makay Gusztáv. *Diárium*. 223. l. — T. G. *Élet*. 403. l. — K. B. Nemz. *Ujs.* 73. sz. — *Esti Kurir*. 114. sz.

Ujfalusi László. Örök szerelem. (Elbeszélések.) — *Ism. Új Nemzedék*. 295. sz. — (-r-) *Esti Ujs.* 280. sz.

Ujfalvy Sándor. *Gyalui Farkas*. Ujfalvy Sándorról. *M. Nemzet*. 219. sz.

Ujváry Sándor. Dr. Talpig úriember. (Regény.) — *Ism. (y.) Esti Kurir*. 241. sz.

Urr Ida. Itt az írás. (Versek.) — *Ism. Ujs.* 24. sz. — *My. Ref. Élet*. 13. sz.

Vajda János. *Bóka László*. Vajda János. — *Ism. Tükör*. 593. l. — D. v. Keresztury. P. Lloyd. 294. reggeli sz. — *Magyarság*. 275. sz. — *Nemzeti Ujs.* 274. sz. — *Ujs.* 276. sz. — *Új Nemzedék*. 277. sz. — *Esti Kurir*. 284. sz.

Vándor Kálmán. 1. Báthory Erzsébet. (Regény.) — *Ism. P. Hirl.* 12. sz. — 2. Négyen a viharban. (Regény.) — *Ism. Magyarság*. 281. sz. — 8 Órai *Ujs.* 282. sz. — (H.) *Ujs.* 278. sz. — *Esti Kurir*. 281. sz. — 3. Mea culpa. (Regény.) — *Ism. b. o. Népszava*. 125. sz. — J. V. *Ujs.* 124. sz. — *Magyarság*. 114. sz. — P. Lloyd. 156. reggeli sz.

Várady Miklós. *Hunyady Sándor*. Várady Miklós halálára. *Magyarország*. 106. sz.

Várady Zsigmondné. Isten malmai. (Versek.) — *Ism. Lukács Gáspár. Diárium*. 268—269. l. — *Unitárius Értesítő*. 63. l. — Bor. — P. Lloyd. 129. reggeli sz. — *Ujs.* 121. sz. — *Magyarság*. 130. sz. — (k—i.) 8 Órai *Ujs.* 118. sz. — *Új Nemzedék*. 143. sz.

Varga Irma, Hertelendyné. Akácvirág. (Versek.) — *Ism. M. Nemzet*. 85. sz. — Lukács Gáspár. *Diárium*. 153. l.

Vargha Gyula. *Kékj Lajos*. Vargha Gyula emlékezete. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 57—73. l. — G. Vargha Zoltán. Vargha Gyula levelei a boszniai okkupációból. *IK*. 266—280. l.

Várnai Zseni. Ég és föld között. (Regény.) — *Ism. Gárdos Mária. Népszava*. 220. sz. — (E.) *Ujs.* 235. sz.

Városi István. Dimidius. (Drámai költemény.) — *Ism. Szó. Du-nántúli Szemle*. 107—108. l. — *Centralista*. 3. sz.

Várdai Béla. Városi István költészete. *M. Kultúra*. II. 14—16. l.
Vas Gerben. Elbeszélései. Sajtó alá rendezte és az előszót írta: Eber János. 96 l.

Szinnyei Ferenc. Vas Gereben. *IK*. 1—17. l.

Vass Emil. Igazszavú Pista bá' kacsaringós kalandjai. (Rajzok.) — *Ism. Magyarság*. 108. sz. — *Esti Kurir*. 120. sz. — *Függetlenség*. 124. sz.

Vasvári István. Tizenkét lépés hosszú volt. (Versek.) — *Ism. Barát Endre. Mult és Jövő*. 108. l.

Vaszary Gábor. 1. A szökekkel mindig baj van. *Vígyszínház*. —

Ism. Németh László. Hid. 6. sz. — Kézai Béla. M. Kultúra. I. 46. l. — 2. Tavaszí erő. (Regény.) — Ism. Ujs. 121. sz. — 3. Boldoggá teszlek. Andrassy Színház. — Ism. Criticus. Jelenkor. 19. sz. — Erdős Jenő. Vigilia. 420. l. — Szíra Béla. Kat. Szemle. 381. l. — Kenyeres Imre. Diárium. 252. l. — T. G. Élet. 827. l. — 4. Hárman egymás ellen. (Regény.) 314 l. — Ism. (B. Sz.) Ung. Jahrb. 369. l. — 5. A nő a pokolban is úr. (Regény.) — Ism. Ujs. 6. sz.

Vaszary János. Szép az élet. Vigj. Új Magyar Színház. — Ism. Féja Géza. Hid. 53. sz.

Váth János. 1. Az egyház csókja. (Elbeszélések.) 127 l. — Ism. Dömötör Sándor. Dunántúli Szemle. 245—246. l. — 2. A kövek között. (Elbeszélések.) Pécs. — Ism. Nagy Miklós. M. Kultúra. II. 203. l.

Végh György. Havas éjszakák. (Versek.) — Ism. Urbán Ernő. Vigilia. 507—508. l. — Bóka László. Ország Útja. 421—422. l.

Veres Péter. Gypsyor. (Versek.) — Ism. Vatai László. Ref. Élet. 14. sz. — *Darvas József.* Veres Péter. Sorsunk. 143—148. l. — *K. Havas Géza.* Veres Péter tragédiája, vagy Illyés Gyula komédiája. Népszava. 50. sz. — *H. L. A* ponyvától Veres Péterig. M. Ut. 25. sz. — *Illyés Gyula.* Veres Péter útja. Nyugat. 93—96. l. — *Pálóczi Horváth Lajos.* Írók az írói estről. M. Ut. 23. sz.

Veress Endre. Németh László. Dokumente. M. Ut. 20. sz.

Verő György. *Harsányi Zsolt.* Verő György rigója. H. Hirl. 66. sz. — Verő György meghalt. Ujs. 60. sz.

Verseghy Ferenc. *Gálos Rezső.* Nem Verseghy Ferenc költeményei. IK. 393. l. — *U. az.* Verseghy Ferenc kiadatlan tankölteménye. IK. 71—81., 170—180. l.

Vidovics Ágost. *Szalay Jeromos.* Vidovics Ágost. Pápa. 28 l. — Ism. Tóth László. Századok. 320. l. — G. R. Pannonh. Szemle. 151. l.

Vietórisz József. *Voinovich Géza.* Elnöki üdvözlő beszéd. A Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új folyam. 60. köt. 217. l.

Vihar Béla. Betűk békességben. (Versek.) — Ism. Zsoldos Jenő. Libanon. 94—95. l.

Vikár Béla. *Polgár Géza.* Beszélgetés a 82 éves Vikár Bélával. M. Nemzet. 291. sz.

Virág Benedek. *Váth János.* Virág Benedek. A fehér barát. 33. l.

Vizvári Gyula. *Galamb Sándor.* Vizvári Gyula. M. Nemzet. 200. sz.

Vojtina Mátyás. *Holló Ernő.* Ki volt Vojtina Mátyás? Új Idők. I. 292. l.

Vöröskői-Wolfarth Olga. Áldozati füst. (Költemények.) 144 l. — Ism. Kerékgyártó Ilona. Orsz. Polg. isk. Tanáregyes. Közl. 46. köt. 140. l. — Ujs. 143. sz. — Új Nemzedék. 139. sz. — Esti Kurir. 225. sz.

Vörösmarty Mihály. 1. Válogatott munkái. Előszóval ellátta és a költeményeket kiválogatta: *Brisits Frigyes.* 95 l. — 2. Összes költői művei. 1008 l. — Ism. (Sz.) M. Nemzet. 123. sz. — 3. A hűség diadalmának első kidolgozása. Bevezetéssel kiadta: *Kozocsa Sándor.* 83 l. (Irodalomtörténeti Források. 1.) — Ism. Kardos Tibor. M. Könyvszemle. 199—200. l. — 4. Művei regékben. Írta: *Vajda Endre.* Halhatatlan írók Regéi. Szerk.: Kozocsa Sándor. 328 l. — Ism. (szij.) M. Ut. 44. sz.

Ballai Mihály. A Csongor és Tünde szimbólizmusa. IK. 113—124., 240—249., 354—373. l. — Klny. is. — *Csekey István.* A Szózat és a nagyvilág. 120 l. — Ism. Nouv. Rev. de Hongr. 64. köt. 287. l.

Baráth Ferenc. Lapozgatás a Zalán futása első fogalmazványában. Képes Krónika. 16. sz. — *Illés Endre.* Az elborult költő. M. Album. 1. köt. 21—25. l. — (*—u.*) A vén cigány. Népszava. 123. sz. — *Keresztury, D. v.* Der größte ungarische Romantiker. P. Lloyd. 127. reggeli sz. — *Németh Sándor.* Vörösmarty A merengőhöz ismertetése. M. Lélek. 355—361. l. — *Pukánszky Kádár Jolán.* Vörösmarty kiadatlan levele Bartay

Endréhez. IK. 185—186. l. — *Szerb, Antoine*. L'imagination de Michel Vörösmarty. Nouvelle Revue de Hongr. 64. köt. 26—31. l. — *Török Pál*. Deák Ferenc levele Vörösmartyhoz a göcseji nyelvjárásról. M. Nyelv. 52—54. l. — *Voinovich Géza*. A Szózat „revíziója.” 8 Órai Ujs. 6. sz.

Walter Gyula. Magyar rapszódia. (Versek.) Kolozsvár. — *Ism.* M. Nemzet. 85. sz. — Ujs. 8. sz. — (—ád.) Új Nemzedék. 154. sz.

Wass Albert. 1. Csaba. (Regény.) 339 l. — *Ism.* Kristóf György. Bpesti Szemle. 260. köt. 374—378. l. — B. A. M. Nemzet. 111. sz. — *Borbély László*. M. Prot. Lapja. 64. l. — *Szirmai Károly*. Kalangya. 187—189. l. — Élet. 155. l. — *Szabó Richárd*. Prot. Szemle. 141—142. l. — 2. A titokzatos őzbak. (Elbeszélések.) — *Ism.* *Borbély László*. P. Prot. Lapja. 80. l. — *Féja Géza*. Hid. 45. sz. — *Mérő Mihály*. M. Kultúra. II. 160. l. — *Bözödi György*. Egyedül Vagyunk. 11. sz. — *Ladislás Bóka*. Corvina. 821—822. l. — *Kardos Tibor*. Diárium. 319. l. — B. G. Élet. 845. l. — *Büjti László*. Új Élet. 335. l. — *i.* P. Lloyd. 262. esti sz. — *Nemz. Ujs.* 226. sz. — Ujs. 217. sz. — Új Nemzedék. 251. sz. — *Esti Kurir*. 223. sz. — *i.* Gy. L. Ref. Élet. 35. sz. — 3. *Jönnek!* [Írás a magyar bevonulásról Erdélybe.] 108 l. — *Ism.* *Mezey*. *Piarista Öregdiák*. 11. l. — *Jelenkor*. 8. sz. — *Déchy Diane*. Vigilia. 170. l. — *Szalóczi Pelbárt*. M. Kultúra. II. 114. l. — *r* — *Kat. Szemle*. 91. l. — (N—ó.) Egyedül Vagyunk. 1. sz. — *Szende Zoltán*. Diárium. 127. l. — (Gy. N.) Ung. Jahrb. 273. l. — (i.) Ref. Élet. 1. sz.

Kádár Erzsébet. Három erdélyi író. Nyugat. 556—559. l.

Weiner László. *Marék Antal*. Egy új magyar Shakespeare-kutató. M. Album. 5. köt. 110—112. l.

Weöres Sándor. Theomachia. (Drámai költemény.) Pécs. — *Ism.* *Halász Gábor*. M. Csillag. 118. l. — *Kósa János*. Ország Utja. 352. l.

Zabányi Lajos. Erdély felé. (Versek.) 30 l. — *Ism.* S. K. Kat. Szemle. 252. l.

Zaymus Gyula. Lámpát szeretnék gyújtani. (Elbeszélések.) 2. kiad. — *Ism.* Új Nemzedék. 191. sz.

Zempléni Árpád hátrahagyott verseiből. Kiadta: Gulyás József. Sárospatak. 1939. 96 l. — *Ism.* *Batizi László*. Irodört. 180. l.

Zilahy Károly. *Féja Géza*. Ne ölj! Magyarország. 44. sz.

Zilahy Lajos. 1. Csendes élet. (Regény.) — *Ism.* *Thurzó Gábor*. M. Csillag. 221—223. l. — *Kenyeres Imre*. Diárium. 269—270. l. — *Szűj Gábor*. M. Élet. 11. sz. — *Z. P. Lloyd*. 125. e. sz. — *G. Th. P. Lloyd*. 283. esti sz. — *Magyarság*. 246. sz. — Ujs. 243. sz. — *Ref. Élet*. 41. sz. — *Pest*. 122. sz. — 2. Fehér hajó. (Elbeszélések.) Új kiadása. 162 l. — *Ism.* *Pea*. *Pannonh.* Szemle. 387—388. l. — 3. *Duch Hasne* [A lélek kialszik.] Ford.: *Emil Boleslav Lukác*. Pozsony. — *Ism.* *Sziklay László*. Láthatár. 21—22. l. — Új Élet. 64. l.

Kállay, Niccolò. *Luigi Zilahy*. Corvina. 294—300. l.

Nagy Miklós. *Zilahy az első vonalban*. M. Kultúra. I. 20—22. l.

Zlinszky Aladár. *Alszeghy Zsolt* gyászbeszéde *Zlinszky Aladár* ravatalánál. Akad. Ért. 367—368. l. — (*Voinovich Géza*.) A főtítkár megemlékezései elhunyt tagokról. Akad. Ért. 357—358. l. — *Zlinszky Aladár*. Nemzeti Ujs. 278. sz.

Zrinyi Miklós. 1. Prózai munkái. Sajtó alá rendezte: *Markó Árpád*. 380 l. — *Ism.* *Benda Kálmán*. Társadalomtudomány. 148—150. l. — 2. Szigeti veszedelem. Új versekbe szedte: *Mészöly Gedeon*. 95 l. — *Ism.* *Szűj Gábor*. M. Út. 16. sz.

Fábián István. *Zrinyi és a magyar önismeret*. Szellem és Élet. 215—222. l. — *Kerékgyártó János*. A hazaszeretet lángelméje. Új Idők. II. 589—590. l.

Sik Sándor. *Zrinyi Miklós*. (Magyar Írók.) 1940. 177 l. — *Ism.* —ss. Irodört. 20. l. — *Gálos Rezső*. IK. 88—90. l. — *Nagypál Ist-*

